

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI ÜZERİNE GEÇMİŞTE BU
DENEYİMİ YAŞAMIŞ KİŞİLERİN GÖZÜNDEN BİR
DEĞERLENDİRME**

Selver ALBAYRAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI ÜZERİNE GEÇMİŞTE BU DENEYİMİ
YAŞAMIŞ KİŞİLERİN GÖZÜNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Selver ALBAYRAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Selver ALBAYRAK tarafından hazırlanan “Enformel Koruyucu Aile Bakımı Üzerine Geçmişte Bu Deneyimi Yaşamış Kişilerin Gözünden Bir Değerlendirme” başlıklı bu çalışma, 15.04.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[Prof. Dr. Kasım KARATAŞ] (Başkan, Danışman)

[Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan AYKARA]

[Dr. Öğr. Üyesi Seda ATTEPE ÖZDEN]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

[Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM]

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ..... ay ertelenmiştir.
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

15/04/2019

Selver ALBAYRAK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Selver ALBAYRAK

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının başkahramanları olan görüşme yaptığım tüm bireyler, öncelikle en büyük teşekkürü size borçluyum. Beni duygularınıza, bazılarınızın en özeli olarak nitelendirdiği yaşamlarınıza ortak ettiniz ve ben sizler sayesinde çalışmamı tamamlayabildim.

Yoğun çalışma temposu içinde verdiği özverili desteği ve değerli yorumlarıyla ufkumu açtığı için danışmanım, sevgili hocam Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a teşekkürü borç bilirim. Takıldığım, zorlandığım noktalarda beni yüreklendirmesi, yolumu aydınlatması sayesinde daha rahat bir şekilde ilerleyebildim.

Tezimi inceleyip değerli önerileri ve yorumlarıyla katkılarda bulunan sevgili hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Aslıhan AYKARA'ya ve Dr. Öğretim Üyesi Seda ATTEPE ÖZDEN'e,

Yüksek lisans hayatımın başlangıcından itibaren yanımda olan, enerjimin ve sabrımın tükendiği zamanlarda huzur veren cümleleri ve varlığıyla beni cesaretlendiren, deneyimlerini ve bilgisini benimle paylaşan değerli arkadaşım Sosyal Hizmet Uzmanı Zeynep ÇAKTA'ya,

Desteğini, sevgisini ve varlığını hissettiğim bütün arkadaşlarıma,

Hayatım boyunca attığım her adımda, aldığım tüm kararlarda benden desteğini, sevgisini esirgemeyen, elimi sıkıca tutan canım aileme,

Son olarak zorlu tez sürecimde yanımda olduğunu her zaman hissettiren ve hoşgörüsünü bir an olsun esirgemeyen, bu süreçte hayatımı pek çok anlamda kolaylaştıran sevgili eşim Burak ALBAYRAK'a sonsuz teşekkürler.

ÖZET

ALBAYRAK, Selver. *Enformel Koruyucu Aile Bakımı Üzerine Geçmişte Bu Deneyimi Yaşamış Kişilerin Gözünden Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu araştırmada, biyolojik ebeveyni yanında bakım görmeyen; buna karşılık haklarında bakım tedbiri kararı da bulunmayan çocukların bakım gördükleri enformel koruyucu aile bakımını; çocukluğunda böyle bir deneyimi olan yetişkinlerin gözünden değerlendirmek, ayrıca kişilerin yaşadıkları sorunları, karşılaştıkları ihtiyaçları ve bu bakım türüne ilişkin deneyimlerini, değerlendirmelerini anlayabilmek ve ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, niteliksel araştırma modeli kullanılarak, geçmişinde enformel koruyucu aile bakımını deneyimlemiş 14 bireyle, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşme içerikleri yazıya aktarılmış, sonrasında kuramsal bilgiler doğrultusunda temalara ve kodlara ayrılmıştır.

Araştırma sonuçları, sosyo-demografik bulgular, enformel koruyucu aile bakımını yaşama nedenleri, ebeveynen ayrılmaya ilişkin değerlendirmeler, kişisel bakım, yaşanan yerin fiziki koşulları, ekonomik koşullar, aile içi ilişkiler, katılımcıların değerlendirme ve önerileri temaları altında yorumlanmıştır.

Bireylerin büyük bir bölümünün, yeterli ve sağlıklı beslenememe, sağlık hizmetlerine ulaşamama, eğitimin engellenmesi, oyun-eğlence haklarının ihlal edilmesi, temel ihtiyaçların karşılanmaması nedenleriyle ihmal edildikleri, ayrıca fiziksel, cinsel, ekonomik ve duygusal istismara, ayrımcılığa uğrayan bireylerin olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır.

Enformel koruyucu aile bakımını deneyimlemek bireylerde intihar girişimi, soğuk ve mesafeli bir kişilik yapısına sahip olma, toplum kurallarına uymakta zorluk çekme, güven duyamama, sevgi eksikliği yaşama, ezik ve eksik hissetme gibi olumsuz davranışlara, özelliklere yol açmakla birlikte; bireylere güçlü ve cesur olma, baş etme mekanizmalarının güçlenmesi, öz güvenin artması, çözüm odaklı olma gibi olumlu özellikler de kazandırmıştır.

Yaşadıkları süreci olumlu olarak değerlendirenler, öz ebeveyn bakımından daha mutlu olduğunu belirtenler bulunmaktayken, süreci olumsuz değerlendirip başka koşullarda yaşayabilmeyi tercih edenler de olmuştur. Yakın akraba bakımı görmüş bireylerden özellikle büyükanne ve büyükbabalar yanında yaşayanların, diğer bireylere oranla daha mutlu bir dönem geçirdikleri görülmüştür.

Araştırma sonucunda, bu bakım kapsamındaki ailelere ve çocuklara yönelik, koruyucu aile hizmetinde olduğu gibi profesyonel boyutta denetlenebilir ve desteklenebilir hizmetlerin sağlanmasının gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Koruyucu Aile Hizmeti, Geleneksel Koruyucu Aile Bakımı, Enformel Koruyucu Aile Bakımı.

ABSTRACT

ALBAYRAK, Selver. *An Evaluation of Informal Foster Family Care from People Perspective, Who are Experienced*. Master Thesis, Ankara, 2019.

The study aims to evaluate the informal foster care – informal kinship care from people perspective who are experienced in childhood. The study also aims to find out the needs of people, their experiences, evaluations and problems about this type of care.

In the study, 14 people who have experienced informal foster-kinship care in childhood were interviewed with using a qualitative research. In this framework in depth interviews were conducted with the people using semi-structured interview forms. The contents of the interview were transcribed and then divided into themes and codes according to theoretical knowledge.

The result of the study was interpreted under the themes of; socio-demographic findings, reasons for living informal foster care, assessments of separation from biological parents, personal care, physical conditions of the living place, economic conditions, family relations, participants' assessments and suggestions.

Most of the participants were neglected due to lack of adequate and healthy nutrition, inability to access health services, prevention of education, violation of play-entertainment rights and not meeting basic needs. There have also been individuals who have been subjected to physical, sexual, economic and emotional abuse and discrimination.

Experiencing informal foster care leads to negative behaviors and characteristics for some participants; such as feeling depressed, lack of love and confidence, having difficulty in conforming to the rules of society, having a cold and distant personality structure, suicide attempts. Although, individuals have gained positive features such as being strong and courageous, strengthening of coping mechanism, increasing self-confidence and being solution-oriented.

While some participants evaluated their experiences positive and happier than being with biological parents, there were also negative experiences. In the study, participants who lived with grandparents is found happier than other participants.

As a result of this research, it has been determined that professional care and supportable services should be provided for the families and children under this care.

Keywords

Foster Care Services, Traditional Foster Care, Informal Foster Care.

KISALTMALAR LİSTESİ

AÇSHB	Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu
TCK	Türk Ceza Kanunu
MK	Türk Medeni Kanunu
RG	Resmi Gazete
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
SEDHY	Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
BM	Birleşmiş Milletler
EKAB	Enformel Koruyucu Aile Bakımı
SHK	Sosyal Hizmetler Kanunu

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	2
ARAŞTIRMANIN TASARIMI	2
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI.....	2
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	7
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	9
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	9
1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	9
BÖLÜM II	11
KURAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. ÇOCUK VE KORUNMA GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUK KAVRAMI.....	11
2.2. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUK KAVRAMI.....	13
2.3. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN KALMAYI VE KORUNMA GEREKSİNİMİNİ YARATAN NEDENLER.....	13
2.4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME.....	17
2.5. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE ÇOCUĞUN KORUNMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	18
2.5.1. 1982 Anayasasında Çocuğun Korunması.....	18
2.5.2. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu.....	19
2.5.3. Türkiye’de Çocuk Hakları Sözleşmesinin Kabulü.....	19
2.5.4. 5395 Sayılı Kanun.....	20
2.6. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUKLARA YÖNELİK MİNİMUM STANDARTLAR.....	23

2.7. BM GENEL KURULU 64/142 SAYILI “ÇOCUKLARIN ALTERNATİF BAKIMINA İLİŞKİN REHBER İLKELELER”	24
2.8. ÇOCUĞUN KORUNMA ALTINA ALINMASI	26
2.9. KORUNMA ALTINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMETLER.....	27
2.9.1. Kurum Bakımı.....	27
2.9.2. Evlat Edinme	30
2.9.3. Koruyucu Aile Hizmeti.....	33
2.9.4. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (Bakım Tedbirli Çocuklar)	35
2.10. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN OLUP, KORUNMA ALTINDA OLMAYAN ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMETLER	36
2.10.1. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (Bakım Tedbirli Olmayan Çocuklar).....	37
2.11. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUKLAR İÇİN ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI	39
2.11.1 Enformel Koruyucu Aile Bakımının Türk Toplumundaki Yeri	43
2.11.2. Enformel Koruyucu Aile Hizmeti ve Koruyucu Aile Hizmeti Arasındaki Farklar	49
2.11.3. Enformel Koruyucu Aile Hizmetinin Sağladığı Avantajlar	51
2.11.4. Enformel Koruyucu Aile Hizmetinin Dezavantajları	52
2.11.5. Enformel Koruyucu Aile Bakımına İlişkin Amerika ve İngiltere Örnekleri:	55
BÖLÜM III.....	57
YÖNTEM.....	57
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	57
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	58
3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ VE SÜRECİ	59
3.4. VERİ TOPLAMA ARACI	61
3.5. VERİ ANALİZİ	62
BÖLÜM IV	64
BULGULAR VE YORUM.....	64
4.1. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER.....	64
4.1.1. Araştırmanın Katılımcıları.....	64
4.1.2. Bireylere Kimin/Kimlerin Enformel Koruyucu Aile Bakımını Sağlamış Olduğu	68
4.1.3. Bireylerin Enformel Koruyucu Aile Bakımı (EKAB) Görme Süreleri.....	70
4.2. BİREYLERİN ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMINI YAŞAMA NEDENLERİ	72
4.2.1. Ebeveyninin Yanında Eğitime Ulaşamama	72
4.2.2. Boşanma ve Ebeveyn Terki	73

4.2.3. Ebeveynin Göç Etmesi.....	75
4.2.4. Besleme Olarak Alınma	75
4.2.5. Bakılıp Korunmak Amacıyla Alınma	78
4.2.6. Ebeveynin Çalışma Koşulları Nedeniyle Bakım Sağlayamaması.....	80
4.3. EBEVEYNDEN AYRILMAYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER.....	81
4.3.1. İlk İzlenimler, Hissedilenler	81
4.3.2. Ebeveynlerinin Hissettiklerine İlişkin Algıları	85
4.3.3. Ebeveynlerden Ayrılma Kararının Belirlenmesine Katılımları	87
4.3.4. Ebeveynleriyle ve Kardeşleriyle Görüşme Durumları	89
4.4. KİŞİSEL BAKIM	93
4.4.1. Beslenme.....	94
4.4.2. Sağlık	100
4.4.3. Eğitim	109
4.4.4. Oyun-Eğlence, Boş Zaman Etkinlikleri.....	119
4.5. YAŞANILAN YERİN FİZİKİ KOŞULLARI (EV ORTAMI)	124
4.5.1. Aidiyet Duygusu - Kendine Ait Odasının Olma Durumu.....	125
4.5.2. Özel Alan - Mahremiyet Duygusu	126
4.6. EKONOMİK KOŞULLAR	127
4.6.1. Kişisel Harcamalar	127
4.6.2. İstenip de Alınmayan Şeyler.....	130
4.7. AİLE İÇİ İLİŞKİLER	131
4.7.1. İhmal ve İstismar	131
4.7.2. Unutulmayan, En Çok Etkilenilen Olaylar	137
4.7.3. Ayrımcılık, Dışlanma.....	138
4.8. KATILIMCILARIN DEĞERLENDİRMELERİ VE ÖNERİLERİ	141
4.8.1. Yaşanan Sürecin Sonraki ya da Şimdiki Hayatlarına Etkileri.....	141
4.8.2. Yaşanan Sürecin Sonraki ya da Şimdiki Hayatlarına Katkıları.....	144
4.8.3. Katılımcıların Önerileri: “Kontrol Mekanizmasına İhtiyaç Duyma”	145
BÖLÜM V.....	148
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	148
5.1. SONUÇ.....	148
5.2. ÖNERİLER	152
KAYNAKLAR	158
EKLER.....	164

EK 1: BİLGİLENDİRİMİŞ OLUR FORMU.....	164
EK 2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	167
EK 3: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL İZİNİ.....	172
EK 4: ORJİNALLİK RAPORU	173

GİRİŞ

Koruyucu aile hizmeti; biyolojik ebeveyni yanında bakılamayan ve devlet korunması altında olan, evlat edindirilmesi uygun olmayan çocukların, yapılan sosyal inceleme ve komisyon kararları ile koruyucu aile olması uygun görülen ailelerin yanına yerleştirilmesi, koruyucu aile sözleşmesi ile aile yanında kalan çocuğun bakım ve gözetiminin aile tarafından yapılması olarak tanımlanabilir.

Son yıllarda koruyucu aile sayısı artmıştır; fakat hala bu hizmetten yararlandırılmayan çocuklar bulunmaktadır. Bu çocuklar, haklarında 5395 ve 2828 sayılı kanunlar gereği bakım tedbiri, korunma kararı alınan çocuklardır. Bu çocukların dışında, bakım tedbiri kararlı olmayan, biyolojik ebeveynleri tarafından bakım ve gözetimi yapılmayıp bir akrabası, yakını tarafından bakımı sağlanan çocuklar da bulunmaktadır. Bu tip bakım sistemine geleneksel koruyucu aile bakımı-enformel aile bakımı (Karataş, 2007) denmektedir.

Enformel koruyucu aile bakımı, günümüz politikalarına dâhil edilmemiş olmasına karşın ülkemizde uzun yıllardır uygulanmakta olan, geleneksel bir yöntemdir. Geçmişte, hayatının bir döneminde bir akrabası yanında bakılmış, büyütülmüş birçok kişi bulunmaktadır. Bu bakım sisteminin; hem çocuklar hem de bakım verenlerce bazı zorluklarının ve risklerinin olduğu düşünülmektedir. Bu riskler, ekonomik yetersizlikler, eğitimsizlik, ihmal, istismar, ayrımcılık, dışlanma olarak sınıflandırılabilir.

Bu çalışmada, geçmişte enformel koruyucu aile bakımını-hizmetini yaşamış kişilerin gözünden geleneksel koruyucu aile sistemi üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Enformel aile bakımı, enformel koruyucu aile hizmeti de denmekte olan bu yeni yaklaşım hakkında daha önce hiç bir tez araştırmasının yapılmamış olması, bu bakım modelini görünür kılmakta etkili olacaktır.

Bu bağlamda araştırmanın nihai amacı enformel koruyucu aile modelini sisteme dâhil ederek Türkiye'deki koruyucu aile modelini geliştirmektir.

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41. maddesine göre her çocuk yüksek yararı doğrultusunda anne ve babasıyla birlikte olma, ilişkisini sürdürme, sağlıklı bir aile ortamında öz ailesi yanında büyümelidir, bu çocuğun temel hakkıdır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 9. maddesinin 1. bendine göre “yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, taraf devletler çocuğun ana babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar” denmektedir. Söz konusu maddenin devamında çocuğun ailesinin zarar verici davranışlarına maruz kalması durumunda aile yanından ayrılığının gerçekleştirilebileceği belirtilse de ilk cümlede önemle üstünde durulan yine sağlıklı koşulların sağlanması halinde çocuğun ailesi yanından ayrılmamasının gerekliliğidir.

Ulusal ve uluslararası düzenlemeler çocuğun öz ebeveyni yanında büyümesi gerekliliğini açıkça belirtmiştir. Buna karşın, çocuğun biyolojik ebeveyni yanında bakılıp gözetilmesinin olanaklı olmadığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu durumlara çocuğun korunma altına alınmasını gerektiren nedenlerin yol açabileceğinin yanı sıra devlet korunması altında olmayıp biyolojik ebeveynden yoksun kalma durumu da yol açabilmektedir.

TC Anayasası devleti, her türlü olumsuz davranışa ve şiddete karşı çocukları korumaları konusunda sorumlu tutmaktadır (m.42/2). Ayrıca devleti, korunmaya muhtaç çocukların kazanılmış bireyler olabilmeleri adına her türlü örgüt ve kuruluşları oluşturma, harekete geçirme konusunda sorumlu tutmaktadır (m.61).

Medeni Kanun da çocuğun yüksek yararının ve gelişiminin tehlikeye düşmesi halinde, anne ve babanın bu duruma çözüm üretmemesi ya da güçlerinin yetmemesi durumunda çocuğun korunması için gerekli önlemlerin alınması görevini hâkime vermiştir (m.347).

ÇHS hükümlerine göre dönemsel olarak ya da devamlı bir şekilde ailesinin bakımından yoksun kalan ya da yüksek yararı doğrultusunda bu bakım altında bırakılması uygun olmayan her çocuk devletin özel ilgi ve bakım göstermesi gereken gruplar arasındadır. Sözleşmeye taraf ülkeler de kendi yasalarına uygun bir şekilde bu çocuklara göre bakım sağlamalıdır. Söz konusu bakım modelleri, koruyucu aile yanına yerleştirme, İslam hukukundaki kefalet evlat edindirme ya da çocuğun bakımının sağlanmasına yönelik oluşturulan kuruluşlara yerleştirmedir. Çocuğa yönelik çözüm üretme aşamasında çocuğun din, dil, kültür, etnik kimliğine saygı çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir (m.20).

Hukuksal düzenlemelerde de açıkça belirtildiği gibi sosyal devlet ilkesi gereği ana baba bakımından her ne sebeple olursa olsun yoksun olan çocuğun bakımı ve korunması, denetimi, uygun hizmetin belirlenmesi, devletin kontrolünde ve elindedir. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasanın 2. maddesine göre sosyal bir hukuk devletidir

“Sosyal devlet, sosyal güvenliğin sağlanması, işsizliğin önlenmesi, emeğiyle yaşayanların korunması ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesi yoluyla toplumsal eşitsizlikleri giderme işlevi yüklenen devlet olarak tanımlanabilir” (Karataş, 2001, s.277).

Devlet, çocuğun korunmasını çocuğun vaka olarak ele alınıp gerekli kanun hükümlerince mahkemenin tedbir kararı verme aşamasına gelme durumunda harekete geçmek olarak algılamaktadır ki halen ülkemizde devlet korumasında olmayıp bakım ve gözetimi konusunda yardım bekleyen çocuklar mevcuttur. Sosyal devlet, ilkeleri gereği bu çocukların müracaatçı olmalarını beklemeden, onlar adına en doğru bakım hizmetini çocuğun yüksek yararı doğrultusunda uygulamalıdır.

Çocuk Hakları Komitesinin 2005 yılında gerçekleştirilen 40. Oturumunda, aile temelli alternatif bakım yöntemlerinden (örneğin büyükanne, büyükbaba, diğer akrabalar, tanıdıklar gibi) geleneksel bakıcı aile bakımı geleneksel aileye yerleştirme gibi yöntemlerin geliştirilip desteklenmesi gerektiğini, bu aşamada da ÇHS hükümlerince çocuğun yüksek yararının gözetilmesini önemle belirtmiştir (m.18). Çocuk Hakları Komitesince de alternatif bakım yöntemleri arasında kabul edilen geleneksel bakıcı aile, geleneksel aileye yerleştirme ile açıklanmak istenen enformel koruyucu aile bakımındadır.

Biyolojik ebeveyni yanında bakımının sağlanmasının olanaklı olmadığı, buna karşın haklarında korunma kararı alınmamış, ama bir akrabası tarafından bakılıp gözetilmekte olan, o ortamda ihtiyaçlarının karşılanmakta olduğu çocuklar, diğer bir deyimle enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuklar için hiç bilmediği, tanımadığı bir ortamdan ziyade, tanıyıp bildiği, birincil çevre sistemleri içinde yer alan akrabası, tanıdığı yanında bakım çocuklar için elbette ki çok daha olumludur.

Biyolojik ebeveyn bakımından yoksun çocukların kurum bakımına alınmadan bir yakını ve akrabası tarafından bakımının sağlanmasına yönelik çalışmalar olanaklı olduğunca yapılmalıdır. Ama bu demek değildir ki ana baba bakımından yoksun çocuklar akraba yanında iken hiç sorunsuz ve mutludur. Nasıl ki kurum bakımında ana baba bakımından yoksun çocukların birtakım gereksinimleri var ise, aynı şekilde enformel koruyucu aile hizmeti altındaki çocukların da sevgi, güvenlik, kabul görme vb. gibi ihtiyaçları vardır. Çocuk akraba yanına yerleştirilip hiç denetimsiz, devlet tarafından sahipsiz bırakılmamalıdır. Çocukların akraba, öz ailesi tarafından da ihmal ve istismarlara uğrayabildikleri örnekleri mevcuttur.

ÇHS'nin 20. maddesinde üzerinde önemle durulan noktalardan biri ebeveyn bakımından yoksun her çocuğun devletin özel ilgi alanında olması ve özel koruma ve bakım görmesi, çocuğa uygun hizmetin acilen belirlenmesinin gerekliliğidir. Konunun yasal boyutu da ortadadır ve devlet artık bu çocukları da görmeli, göz ardı etmemelidir.

Çocuğun velisi ya da vasisi dışında kalan akrabasınca yürütülmekte olan akraba koruyucu aile modeliyle ebeveyn bakımından yoksun çocuklara bakım sağlanmaya çalışılmaktadır; fakat kişilere bu statünün verilmesi aşamasında, başvuru şartlarını taşımaları ve bu yönde müracaat etmeleri ve en önemlisi çocuğun korunma altına alınmış olması gerekmektedir.

Karataş (2007, s.18) bu çocukların korunma gereksinimi altında olup devlet koruması altındaki çocuklardan ayrı tutulmamasının, denetim altında olmasının gerekliliğini vurgulamaktadır:

“Türkiye’de kendi öz ailesi yanında bakımı sağlanmadığı için bir akrabası (amca, dayı, hala, teyze, abi, abla, büyük anne, büyük baba vb.) yanında bakılıp korunan (geleneksel koruyucu aile), buna karşılık haklarında

korunma kararı bulunmayan, kamunun herhangi bir şekilde ilgi alanında olmayan çok sayıda çocuk olduğu bilinmektedir. Bu uygulamalar içinde, gerekli destek ve yönlendirmenin olmayışı nedeniyle zarar gören çocuklar hakkında hemen hiçbir bilgiye sahip değiliz. Oysa Uluslararası normlar (Başta Çocuk Haklarına Dair Sözleşme) gereği ebeveyn bakımından yoksun olan her çocuğun bakım ve korunması kamunun ilgi alanında olmalı, kayıt altına alınmalı, denetlenmeli ve aileye ve çocuğa gereksinimi olan her türlü destek sağlanmalıdır. Bu uygulamaların da artık görünür kılınması zamanı gelmiştir. Belki de geleneksel koruyucu aile uygulamaları ile birlikte düşünüldüğünde ülkemizde koruyucu aile sisteminin yeterince yaygın olmadığını söylemek pek doğru olmayacaktır. Enformel aile bakımı da denilen bu uygulamaların koruyucu aile sistemi içinde değerlendirilerek kayıt altına alınması, denetlenmesi ve desteklenmesi bu alanda ciddi bir paradigma değişikliği anlamına gelecektir.

Çocuğun korunma altına alınmaması için bir yakını ve akrabası tarafından bakılıp gözetilmesi ve devlet tarafından maddi yönden desteklenmesi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti ile de sağlanabilmekte, fakat söz konusu hizmetin odak noktasında yoksulluk faktörü yer almaktadır. Her ne kadar uygulanmasa da hizmetin temel amacı, ailelerin içinde buldukları kriz durumundan çıkana, kendi kendilerine yetebilmelerine kadar uygulanması, aileleri bu paraya ve hizmete mahkûm etmeyerek yoksulluk kısır döngüsünü oluşturmamaktır. Bu yüzden, az bir ücretle desteklenen aileler yardımın bitişiyle çocuğa bakmak istememekte ya da istemesine karşın bakacak sosyo-ekonomik gücü kendilerinde bulamamaktadır. Hizmetin devamı sağlanamamakta ve çocuklar sonrasında korunmaya muhtaç duruma düşebilmektedirler. Ayrıca SED hizmetinde ne yazık ki aynı meslek elemanınca vaka takibi sağlanmamakta, üç ayda bir farklı kişilerce aile ve çocuğun denetimi vaka yoğunluğu nedeniyle kısa sürede yapılmaya çalışılmaktadır. Bu yüzden aile içinde oluşabilecek risklerin, ihmal ya da istismar olasılıklarının önüne geçilmesi zorlaşmaktadır.

SED Yönetmeliği 6. maddesi (a) bendi kapsamındaki çocuklar yine az bir ücretle bir akrabası, yakını yanına döndürülebilmektedir. Tüm bu alternatif hizmet modelleri bir çocuğun bakımını sağlama konusunda etkili olabilmekle birlikte “akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli” kadar kapsamlı olmamakta, aileler için yeterince yaptırımı olmamakta, süreklilik arz etmemekte, yeterli ekonomik desteği sunmamakta, çocuğu yaşadığı ortamda yeterince gözlemleyememekte ve koruyamamaktadır.

Yönetmelik gereği koruyucu ailelere verilen 1. kademe eğitimi de ailelere çocuğun bakılıp gözetilmesi ve yapılması gerekenler konusunda oldukça olumlu katkılar sağlanmaktadır ve bu kişiler eğitim alma fırsatını da yakalamaktadırlar. SED hizmeti ile bu olanak ailelere tanınmamaktadır.

BM Çocuk Hakları Komitesi 40. oturumunda (2005), ÇHS'ye taraf devletlerin çocuğun bakımından sorumlu ebeveynlere, gayri resmi bakıcılara, koruyucu ailelere, kurum çalışanlarına çocuk gelişimi ve yetiştirme konularında eğitim verilmesinin gerekliliğini, bunun için ödenek ayrılmasının gerekliliğini, okul ders içeriklerine de bu konuların eklenmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi akraba koruyucu aile modelinin çocuğa ve aileye oldukça olumlu yararları, katkıları bulunmaktadır. Yine belirtildiği gibi bu çocuklar ve aileler devlet tarafından keşfedildikleri, korundukları için şanslıdırlar. Ne yazık ki devletin haberinde bile olmadığı, öz ebeveyninin bakımından yoksun olup bir yakını, akrabası tarafından bakımı sağlanmaya çalışılan risk altındaki çocuklarla, ekonomik yetersizlikler içinde, gelecekte emeklilik hakkı tanıyacak herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan, eğitiminin yetersiz kaldığı aileler ülkemizde çok sayıda bulunmaktadır.

Hemen herkesin geçmişinde ya da şimdiki hayatlarında tanık oldukları, ebeveyninin birebir bakımından yoksun olup bir yakını tarafından bakılıp gözetilen ya da bu şekilde büyütülmüş çocuklar vardır.

Bu çocukların sayılarının fazla olmasına karşın bu çocuklar için kapsamlı bir çocuk koruma politikasının olmayışı, bu çocukların haklarının korunması konusunun görünür olmaması, bu çocukların yaşadıkları aile ortamında devletçe denetimlerinin yapılmayışı araştırmacının dikkatini çekmiştir. Geleneksel aile bakımı-enformel koruyucu aile hizmetinin çocuğun korunması noktasında devlet desteğinde ve gözetiminde olmaması, bu araştırmanın temel sorunu olmuştur.

Enformel aile bakımı, enformel koruyucu aile hizmeti de denmekte olan bu yeni yaklaşım hakkında daha önce hiçbir tez araştırmasının yapılmamış olması, bu bakım modelini görünür kılmakta etkili olacaktır. Akraba koruyucu aile modeli nasıl mevcutsa, statü sahibiyse enformel koruyucu aile hizmeti de aynı ölçüde sisteme dâhil edilmelidir,

aynı olanaklardan yararlandırılmalıdır. Böylelikle, hem çocukların kurum bakımına alınmayı beklemeden gerçek anlamda ‘korunarak’, en az yarayla süreci atlatabilecekleri ve olumlu yönde desteklenecekleri hem de aileler için bir çocuğun bakımını eziyet, yük olarak görmenin önüne geçileceği düşünülmektedir.

Ebeveyn bakımından yoksun olup devletin denetim ve kontrolünde olmayan çocukların varlığı, toplumsal anlamda çözülmesi gereken bir sorundur. Başta çocuk refahı olmak üzere genel anlamda toplumun refahı, bu bakım türünün denetlenebilir ve desteklenebilir hale gelmesi ile ilişkilidir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, biyolojik ebeveyni yanında bakım görmeyen; buna karşılık haklarında bakım tedbiri kararı da bulunmayan çocukların bakım gördükleri enformel koruyucu aile modelini, çocukluğunda böyle bir deneyimi olan yetişkinlerin gözünden değerlendirmektir.

Ayrıca bu araştırmanın amacı çocukluğunda enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerin yaşadıkları sorunları, karşılaştıkları ihtiyaçları ve bu bakım türüne ilişkin deneyimlerini, değerlendirmelerini onların gözünden anlayabilmek ve ortaya çıkarmaktır.

Yukarıda belirlenen genel amaçtan hareketle aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Çocukluğunda enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
2. Kişilerin enformel koruyucu aile bakımı görme / yaşama nedenleri nelerdir?
3. Enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerin o dönemde yaşadıkları güçlükler, ihtiyaç duydukları şeyler nelerdir?
  - 3.1. Ekonomik anlamda yaşadıkları sorunlar, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?
  - 3.2. Toplumsal alanda yaşadıkları sorunlar, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?

- 3.3. Eğitim alanında yaşadıkları sorunlar, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?
  - 3.4. Sağlık alanında yaşadıkları sorunla, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?
  - 3.5. Korunmaya ilişkin yaşadıkları sorunlar, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?
  - 3.6. Kalınan yerin koşullarında yaşadıkları sorunlar, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?
  - 3.7. Aile içi ilişkilerde yaşadıkları sorunlar, karşılaştıkları ihtiyaçlar nelerdir?
4. Geçmişte enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerin konuyla ilgili duygular, düşünceleri, önerileri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ülkemizde kültürel özelliklerin, örf ve adetlerin, manevi değerlerin etkisiyle ana baba bakımından yoksun kalmış çocuklara akraba ya da tanıdıklarınca sahip çıkma geleneği olan enformel koruyucu aile bakımına ilişkin, alan yazında yeterli bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın nihai amacı enformel koruyucu aile bakımının görünür kılınp sisteme dâhil edilmesidir. Bu araştırmayla geçmişte koruyucu aile bakımı görmüş kişileri daha yakından tanıma fırsatı yakalanmıştır. Bu durum kişilerin yaşadıkları sorunların tespit edilerek gerekli önlemlerin alınıp önerilerin oluşturulması, hizmeti görünür kılmaya olanak sağlama konularında önem taşımaktadır.

Ülkemizde enformel koruyucu aile bakımına yönelik çalışmalar ve istatistikler son derece yetersizdir. Bu çalışmada kişilerin yaşam öyküleri alınarak enformel koruyucu aile bakımı süreçleri incelenmiştir.

Araştırmanın önemi enformel koruyucu aile bakımına ilişkin geçmişte bu deneyimi yaşamış kişilerin yaşam deneyimlerinin bütünlüklü bir şekilde anlaşılmaya çalışılmasıdır. Bu çalışmayla, enformel koruyucu aile bakımının sosyal hizmet uygulaması ve sosyal politikalar için temel düzeyde bilgi sağlayacağı da düşünülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

1. Araştırmada veri toplamak için geliştirilmiş görüşme formunun, enformel koruyucu aile bakımındaki çocukların ihtiyaçlarını, yoksunluklarını, sorunlarını tespit etmek için uygun olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca elde edilen bulguların günümüz koşulları için de geçerli olduğu varsayılmaktadır.
2. Katılımcıların yapılan görüşmelerde gerçeğe uygun cevaplar verdikleri, duygu ve düşüncelerini saklamadan aktardıkları varsayılmaktadır.
3. Araştırma sonuçlarının, bu bakım türünün görünür kılmasında etkili olacağı varsayılmaktadır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma tasarımında, geçmişte enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerle yapılacak görüşmeler dışında, günümüzde bir yakınının, akrabasının çocuğuna enformel koruyucu aile bakımı sağlamakta olan ailelere de ulaşılması planlanmıştır. Söz konusu ailelere Eskişehir Tepebaşı Sosyal Hizmet Merkezi'ne kayıtlı sosyal ve ekonomik destek almakta olan aileler arasından ulaşılabilceği düşünülmüştür. Eskişehir Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Bakanlığın Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı'na da bireylerle görüşme yapabilme izninin alınabilmesi için İl Müdürlüğü izni, dilekçe ve ekindeki evraklar gönderilmiştir. Bakanlık tarafından araştırma iznine onay verilmediği için görüşmeler yapılamamıştır.

Her iki örneklem grubuyla yapılacak görüşmeler sonucunda enformel koruyucu aile bakım sisteminin aile ve çocuk yönünden değerlendirilmesi fırsatı yakalanabilecekken örneklem grubu, sadece çocukluğunda bu bakımı görmüş kişiler olarak sınırlandırılmıştır.

1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Koruyucu Aile Hizmeti: Biyolojik ebeveyni yanında bakılamayan ve devlet koruması altında olan, evlat edindirilmesi uygun olmayan çocukların, yapılan sosyal inceleme ve

komisyon toplantıları ile koruyucu aile olması uygun görülen aileler yanına yerleştirilmesi, koruyucu aile sözleşmesi ile aile yanında kalan çocuğun bakım ve gözetiminin aile tarafından yapılması, ailenin maddi ve manevi yönden desteklenmesi, alanda çalışan meslek elemanları tarafından aile ve çocuğun düzenli olarak izlenmesi, denetlenmesi ve takip edilmesi sürecini kapsayan alternatif bir hizmettir.

Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli: Çocuğun öz ebeveyni veya vasisi dışındaki birincil ya da ikincil düzeydeki akrabaları, sosyal çevresinde olup tanıdığı bildiği kimseler tarafından çocuğa sağlanan profesyonel koruyucu aile hizmeti modelidir.

Enformel Koruyucu Aile Bakımı: Ebeveyn bakımından çeşitli sebeplerle yoksun kalıp hakkında korunma ve bakım tedbiri kararı çıkarılmamış, tam anlamıyla devletin denetim ve kontrolünde olmayan çocuklara bir akrabası, yakını, bakıcısı, ya da tanımadığı kişilerce sağlanan geleneksel bakım şeklidir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde çocuk, korunma gereksinimi olan çocuk, ebeveyn bakımından yoksun kalan çocuk, ebeveyn bakımından yoksun kalan çocuklara yönelik yasal düzenlemeler, çocuğun korunma altına alınması, korunma altındaki çocuklara yönelik alternatif bakım yöntemleri, ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için enformel koruyucu aile bakımı konularına yer verilmektedir.

2.1. ÇOCUK VE KORUNMA GEREKSİNİMİ OLAN ÇOCUK KAVRAMI

Çocuk kavramının tarihsel gelişimi düşünüldüğünde, Ortaçağ'da çocuğun potansiyel iş gücü, aileye ekonomik katkı sağlayan ve ailenin geleceğini güvence altına alan birey olarak görüldüğü, ilerleyen dönemlerde Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimiyle bu düşüncenin önemini yitirerek çocuğun, aile olmanın bir parçası ve çalışma hayatından uzak tutulup korunmayı gerektiren birey anlamına geldiği, çocuğun korunmasının sadece aile değil devlet tarafından da sağlandığı ve bunun için politikalar geliştirildiği görülmektedir.

Günümüzde ÇHS'nin 1. Maddesinde on sekiz yaşına kadar her birey çocuk olarak kabul edilmiştir.

ÇKK'da çocuk kavramı: "Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi" olarak tanımlanmıştır (m.3/1/a).

Medeni Kanunda çocuğa ilişkin bir yaş sınırlaması getirilmemiş olup, on sekiz yaşın doldurulmasıyla erginliğin oluşabileceği belirtilmiştir (m.11).

Türk Ceza Kanununun 6. maddesinde çocuk, "henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi" olarak tarif edilmiştir (m.6).

Görüldüğü üzere çocuk kavramının tanımları çocuğu ergin ya da yetişkinden ayrı tutmayı, çocuğun korunup gözetilmesini ele almıştır. Bu nedendir ki toplumların gelişimine büyük katkı sağlayacaklar olarak görülen çocukların kendi kendini

koruyamadığı şüphesiz bir gerçektir. Çocuğun korunma gereksiniminin varlığı da bu nedenle önemli görülmüştür ve devletler politikalarına bu kavramı da özellikle dâhil etmişlerdir.

Bu bağlamda korunmaya gereksinimi olan çocuk kavramının tanımına baktığımızda;

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (633 Sayılı KHK ile Sosyal Hizmetler Kanunu) Kanununda korunmaya gereksinimi olan çocuk, fiziksel, ruhsal, duygusal yönden temel emniyetleri tehlike altında olup, anne ve/veya babasız, anne ve/veya babasının kim olduğu bilinmeyen, ebeveynleri tarafından terk edilmiş olan, ebeveynleri tarafından ihmal ve istismar edilen, denetimsiz bırakılan çocuk olarak tanımlanmıştır (m.3/b).

ÇKK korunma gereksinimindeki çocuğu “korunmaya ihtiyacı olan” ve “suça sürüklenen” çocuk olarak ele almaktadır (m.3).

Korunma gereksinimi olan çocuk “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu” ifade etmektedir. Suça sürüklenen çocuk ise “kanunlarda suç olarak tanımlanan bir eylemi işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği eylemden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu” tanımlamaktadır (ÇKK, m.3).

ÇHS 3. maddesinde her türlü kurum ve kuruluşların mahkemelerin, idari makamların çocukla ilgili, çocuğu ele alan bütün etkinliklerinde “çocuğun yüksek yararını” gözetmelerinin, temel olarak ele almalarının gerekliliği vurgulanmıştır. Sözleşmede korunmaya gereksinimi olan çocuğun net tanımı bulunmamakta olup çocuğun yararı ilkesiyle hemen hemen tüm maddelerde çocuğun korunması gerektiği vurgulanmaktadır.

2.2. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUK KAVRAMI

Ebeveyn bakımından yoksun çocuklar, her ne şartlarda olursa olsun anne ve/veya babasının ya da her ikisinin birebir bakım ve gözetimi altında bulunmayan, ebeveynleri tarafından bakım görmeyen çocuklardır.

Yukarıda, korunmaya gereksinimi olan çocuk kavramının tanımı yapılmıştır. Ebeveyn bakımından yoksun çocuklar aynı zamanda korunma gereksinimi olan çocuklar kapsamındadır.

Birbirleriyle iç içe hatta bazı noktalarda aynı anlama gelen bu iki kavramın farklı başlıklarda ele alınma nedeni, Türk yasal düzenlemelerinde, korunmaya gereksinimi olan çocuğun 5395 ya da 2828 sayılı kanunlarca bakım tedbiri kararlı olup korunma ve bakım altındaki çocuk olarak ele alınması, ebeveyn bakımından yoksun olan çocuğun korunma ve bakım altında değil ise bu kapsama, devletin denetim ve kontrolüne tam anlamıyla alınmamış olmasıdır. Oysa ebeveyn bakımından, sebebi fark etmeksizin yoksun kalmış her çocuk korunma gereksinimindedir ve devlet tarafından özel bakım görme hakkına sahiptir.

2.3. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN KALMAYI VE KORUNMA GEREKSİNİMİNİ YARATAN NEDENLER

Korunmaya gereksinimi olan ve ebeveyn bakımından yoksun olan çocuk kavramları yukarıda belirtilen tanımlarından da anlaşılacağı üzere çeşitli sebeplerle toplumların politikalarında belirttiği sağlıklı ve normal bir aile ortamında gelişim gösteren çocukların dışında kalanlardır. Bu çocuklar dezavantajlı ve yardım gerektiren konumdadır.

Bu çocukların korunma gereksinimini yaratan birçok neden bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ve en müdahalesizi **anne ve-veya baba yoksunluğu, ölümlerdir**. Anne ve-veya baba yoksunluğu terk durumu ile de ortaya çıkmaktadır. Geçmişte kimsesiz ve yetim olarak adlandırılan bu çocuklar devletlerin acil koruma gerektirenler

statüsündedir. Günümüzde ilerleyen teknoloji sayesinde bir çocuğun terki oldukça zorlaşsa da özellikle doğum sonrasında çeşitli nedenlerle çocuğu reddetme ve kurum bakımına alınmasını isteme davranışları yaygınlaşmaktadır. Bu durumlarda alternatif bakım olarak evlat edinme hizmeti çocuğun yüksek yararı kapsamında görülmektedir.

Yukarıda belirtilen anne ve-veya baba yoksunluğunun ölümle gerçekleştiği durumlarda, çocuğun bakımını sağlayabilecek ve üstlenebilecek yakın çevresi, akrabaları devreye sokulmakta ya da geriye kalan ebeveynin var olması durumunda ekonomik yoksunluklarının çözümü yoluna gidilmektedir.

Çocukların daha çok ekonomik yoksunluk nedeniyle korunma altına alındıkları görüşü şimdilerde eskisi kadar yaygın değildir, çünkü yeterli çözüm önerileri yasada mevcuttur. Korunma gereksinimi, çocuğun ekonomik yoksunluğunun dışında ruhsal, duygusal, sosyal boyutlarını da çok yönlü olarak kapsamaktadır (Karataş, 2007, s.14).

Yoksulluk nedeniyle bir çocuğun korunma altına alınması günümüzde azalmış olsa da yine de bazı örnekler görülmektedir. Yoksulluk çocukların sağlıklı gelişmesini, ruhsal, fiziksel ihtiyaçlarının yerine getirilmemesine ve bu nedenle çocukların ihmaline ve kötüye kullanılmalarına sebebiyet vermektedir (Durgun, 2011, s. 145).

Korunma gereksinimini yaratan ve çocuğu sosyal ve ruhsal bakımdan oldukça olumsuz etkileyen nedenlerin başında **ihmal ve istismar** (fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik) yer almaktadır.

Dünya Sağlık Örgütüncü çocuğun psiko-sosyal, ruhsal, bedensel gelişimini olumsuz yönde etkileyen, çocuğa bir erişkin, akran, toplum veya ülkesi tarafından isteyerek veya farkında olmadan yapılan tüm kötü, olumsuz davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edilmektedir (WHO).

Çocuk ihmali, çocuğun bakımından sorumlu kimselerin çocuğun fiziksel, duygusal, ruhsal, ekonomik, eğitimsel, sağlıkla ilgili alanlardaki temel ihtiyaçlarını karşılamaması olarak tanımlanmaktadır (Erikson ve Egeland, 2002; Shierman, 2003; akt. Zastrow ve Krist-Ashman, 2014, s.319).

Çocuk istismarı harekete geçme yoluyla bir çocuğa zarar vermeyi kapsamaktayken çocuk ihmali gerekli olanın yapılmamasıyla, çocuğa gereksinimi olanın verilmemesiyle çocuğun zarar görmesine neden olmaktadır (Zastrow & Krist-Ashman, 2014, s.319).

Çocuğa yönelik kötü muamele olgusu içinde yer alan ihmal ve istismar çocuğun ailesinden kaynaklı olabileceği gibi sosyal çevresinden, akrabalarından, arkadaşlarından kaynaklı da olabilir. Çözümü, ailesi yanında ya da sosyal çevresinde olanaklı olmayan vakalarda çocuk derhal korunma altına alınmalıdır.

Çocuğa yönelik ihmal ve istismarın bir diğer boyutu **çocuk işçiliği**, çocuğu iş gücü olarak kullanmadır. Yaşı ve yetersiz fiziksel gelişimi nedeniyle çocuklar yetişkin bir birey gibi çalışamazlar, çalıştırılmazlar.

Çocuk işçiliğini yaratan nedenlerin başında yoksulluk olgusu yer almaktadır. Kendi imkânlarıyla daha iyi yaşamaya olanak sağlayamayan aileler, yoksulluktan kurtulabilmek adına hayat mücadelelerine çocuklarını da dâhil ederek onları iş gücü olarak kullanmaktadırlar (Erbay, 2013, s.158).

Diğer yandan eğitim eksikliği, göçler, ailenin çocuğa geleneksel bakış açısı, çocuk iş gücü gereksinimi, yasa ve mevzuattaki yaptırım eksiklikleri çocuk işçiliğinin meydana geliş nedenleri arasındadır (Karakaş ve Çevik, 2016, s.895).

Her ne sebeple olursa olsun çocuğu kapasitesinin üstünde kullanmak, onu çalışmaya zorlamak çocuk ihmal ve istismarına girmektedir. Bazı toplumlarda çocuğun çalıştırılması suç olarak kabul görmemektedir. Bu bağlamda çocuğu çalıştırarak kullanan ailesi yada bakıcılarından uzaklaştırmak devlet korumasına almak ya da tedbir kararı uygulamak doğru bir çözüm yöntemi olabilmektedir.

Çocuğun suça sürüklenmesi, bir diğer korunma gereksinimi yaratan nedenler arasındadır. “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiasıyla hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk; suça sürüklenen çocuk” olarak tanımlanmaktadır (ÇKK, m.3/2).

Erükçü ve Akbaş'a göre (2012), çocukları suç işlemeye yönelten nedenlerin kaynağını saptamadan suçun oluşmasına yol açan nedenleri anlamaya çalışmak yeterli değildir. Çünkü çocuk suçluluğunda ailenin yapısı, engellilik ve ruhsal sorunlar, ergenlik dönemi, madde bağımlılığı, yoksulluk, toplum kaynaklarına ulaşamama, medya, internet gibi faktörler de etkilidir (Erükçü ve Akbaş, 2012, s.149-150).

Bu bağlamda, çocuğun suça sürüklenmesinin nedenlerinin ele alınıp çözümüne ilişkin yolların belirlenmesi, çocuğun korunma gereksinimini yaratan nedenleri de önleyebilmektedir. Çocuklar, 12 yaşın altında ise ceza almayacağına bilincinde bazen aileleri ya da en yakınları tarafından suç işlemeye teşvik edilmekte ve bu durum çocuğun hayatında suç olgusunu normalleştirdiği bir kısır döngüye dönüşmektedir.

Çocuğun öz ebeveyninin, çocuğun bakım ve gözetimi, korunması konularında görev ve yükümlülüklerini yerine getirmemesi, ya da yerine getirebilecek biyo-psiko-sosyal olgunluğa sahip olmaması, sağlık problemi ya da engel durumunun olması nedenleri de çocuğun korunma altına alınmasını ve ebeveyn bakımından yoksun kalmayı gerektiren nedenlerdendir.

Özetle, bir çocuğun ebeveyn bakımından yoksun kalmasını ya da korunma gereksinimi olan çocuk kapsamında olmasını yaratan sebepler arasında,

- Ölüm, boşanma, terk gibi nedenlerle anne ve/veya baba yokluğu,
- Ebeveynlerin cezaevi yaşantısı,
- Ebeveynlerin bakım sorumluluğundan vazgeçmesi,
- Ebeveynlerin fiziksel, zihinsel ya da ruhsal engellerinin olması,
- Ebeveynlerin çocuğu yeterli ölçüde koruyamaması, ihtiyaçlarını karşılayamaması,
- İhmal, istismar,
- Yoksulluk,
- Göç,
- Savaşlar,
- Çocuğun suça sürüklenmesi,
- Yaşanılan çevrenin temel ihtiyaçlara ulaşmada yetersiz kalması,

- Yaşanılan yerde eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşamama,
- Çocuğun bir akrabası, tanıdığı yanında eğitimine devam ettirilmesi gereksinimi,
- Tedavi amacıyla ebeveyn bakımından uzun süreli ayrı kalışlar,
- Çocukların aileleri tarafından herhangi bir sebeple akraba, tanıdık ya da bu grup dışındaki bakıcılarına terk edilmesi örnek gösterilebilir.

2.4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME

Birinci Dünya Savaşı'nın geride kalanları arasında yer alan çocukların bakıma muhtaçlığı konusunun Eglantyne Jebb adındaki İngiliz bir kadının dikkatini çekmesiyle ilk Çocuk Esirgeme Kurumu Vakfı kurulmuştur. Kişi daha sonra Uluslararası Çocuk Refahı Birliğini kurmuştur. Bu birliğin kurulması günümüzde kullanılmakta olan Çocuk Hakları Sözleşmesinin temelini oluşturan, 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesinin kabul edilmesine zemin hazırlamıştır. Bildirgeyi, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1989 yılında yürürlüğe konulan ÇHS'nin kabulü takip etmiştir (Kahraman, 2007, s.32).

Uluslararası hukukta çocuğun bütünsel gelişimini ve varlığını ele alan, çocuğu koruyan, ikili ya da çoklu pek çok sözleşme yapılmıştır. Bu çalışmada bunlardan en önemlisi olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye değinilecektir.

Çocuğun doğumundan itibaren eğitim, beslenme, barınma, sağlıklı koşullarda bakım görme, saygı ve sevgi görme, kendisini ilgilendiren konularda fikir, isteğini belirtebilme gibi haklarının uluslararası düzeyde korunması amacıyla uzun yıllar süren çalışmaların sonucunda çocuklara ilişkin ilk uluslararası sözleşme olan ÇHS, 20 Kasım 1989 tarihinde taraf devletlerce kabul edilmiştir. Bu doğrultuda 20 Kasım Çocuk Hakları Günü olarak tüm dünyada kutlanmaktadır (Müftü, 2013).

Sözleşmeye göre on sekiz yaşın altındaki her insan çocuk sayılmaktadır. Sözleşme tarafından çocuklara yüklenen haklar, yaşama hakkı, isim ve vatandaşlık hakkı, ihmal ve istismar olmaması koşuluyla anne ve/veya babası tarafından bakım görme hakkı, anne babadan ayrılması uygun bulunmuş olsa bile iletişim ve görüşmelerin sürdürülmesi hakkı, yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılmasının önlenmesi hakkı,

kendini ifade edebilme hakkı, katılım hakkı, özel hayatın gizliliğinin korunması hakkı, ihmal ve istismardan korunma hakkı, devlet tarafından korunma ve bakım görme hakkı, mülteci, engelli çocuklara ilişkin gereksinimlerinin karşılanması hakkı, sağlık, eğitim, sosyal güvence gibi hizmetlerden yararlanabilme hakkı, oyun-eğlence ve boş zaman etkinliklerinden faydalanma hakkı, madde kullanımı, ticari, cinsel sömürü, kaçırılma, silahlı çatışma gibi eylemlerden korunma hakkı, çocuğa özgü adalet sistemi çerçevesinde adil bir şekilde yargılanma hakkı şeklinde özetlenebilir (Karakaş ve Çevik, 2016, s.900).

Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğu ve çocukların haklarını çok boyutlu ele alması dolayısıyla hukuksal düzenlemelerin önemli bir parçasıdır. Bu hakların tüm çevrelerce kabul edilmesi ve uygulamaya geçirilmesi, bunun temel eğitimin bir parçası görülerek çocukların ve ebeveynlerinin bilinçlendirilmesi tüm yönüyle sağlanmalıdır.

2.5. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE ÇOCUĞUN KORUNMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Çalışmanın bu bölümünde ülkemizde çocukların korunması konusunun ele alındığı yasal düzenlemelerden araştırmanın konusuyla yakından ilgili bulunanlara yer verilmektedir.

2.5.1. 1982 Anayasasında Çocuğun Korunması

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41. Maddesine göre; “her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir”. Bu maddeyle çocuğun ebeveynlerinin varlığı, denetim ve gözetimiyle büyümesinin temel haklarından olduğu vurgulanmaktadır. Anayasa çocukların ihmal ya da istismar edilmesi durumlarında acilen korunmaları ve alternatif bakım yöntemlerinin uygulanması, bu nedenlerle korunma altına alınan çocukların topluma kazandırılması konularında devleti yetkilendirmiştir.

Anayasanın 50. maddesinde “kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma

şartları bakımından özel olarak korunurlar” ifadesiyle çocukların özel korunma gerektirdiğinin önemi üzerinde durulmaktadır.

Anayasanın 58. maddesinde gençliğin korunmasına değinilmiştir: “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır”.

Anayasada genel olarak, çocuğun korunması, çocuğun özel bakım ve ilgi gerektirdiğinin tüm kesimlerce kabul edilmesinin önemi üzerinde durulmuştur.

2.5.2. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu

Kanun, ilk olarak 24.05.1983 tarihinde “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu” adıyla çıkarılmıştır. 3.6.2011 tarihli ve 633 sayılı KHK’nin 35 inci maddesiyle “Sosyal Hizmetler Kanunu” olarak değiştirilmiştir (SHK).

Kanunun amacı “korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir” (m.1).

Kanun aile ve çocuk refahı alanında var olan karmaşayı gidermek amacıyla çıkarılmıştır. Bu nedenle çocuk refahı ve çocuk koruma sistemini yeni bir bakış açısıyla toparlamış olması açısından büyük bir ilerlemedir, fakat mevcut koşullarda aile ve çocuğu birlikte, bütüncül bir yaklaşımla korumayı, desteklemeyi amaçlayan politikaların ve örgütlenmelerin olmaması nedeniyle uygulamaya aktarılmada yeterince etkili olmamıştır (Uluğtekin, 2001; akt. Akyüz, 2016, s.446-447).

2.5.3. Türkiye’de Çocuk Hakları Sözleşmesinin Kabulü

Türkiye, ÇHS’yi 09.12.1994 tarihinde onaylamıştır ve sözleşme 27.01.1995 tarihinde ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde ÇHS’nin uygulamasını en geniş kapsamda Başbakanlık SHÇEK (şimdiki AÇSHB) sürdürmüştür.

Türkiye sözleşmeyi imzalamasına karşın, sözleşmenin hükümlerinin tam anlamda uygulanması konusunda yeterli düzeye ulaşamamıştır. Özellikle iç hukuk normlarında sözleşmeyle çelişen hükümlerin değiştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilememiştir. Sözleşmenin imzalanmasından sonraki süreçte özellikle medeni kanun, iş kanunu, ceza kanunu, çocuk koruma kanununa ilişkin yapılması gereken acil iyileştirmelere dair etkili ve yeterli girişimler yapılamamıştır (Polat, 2008, s. 150).

Akyüz'e göre (2016, s.45) Türkiye'de Çocuk Hakları Sözleşmesinin uygulamayla çelişen üç önemli sorunu vardır. Bunlardan birincisi, sözleşme hükümlerinin Türk eğitim sistemi müfredatına dâhil edilmemiş olması; ikincisi, iç hukukumuzda sözleşme ile örtüşmeyen hükümlerin halen var olması buna ilişkin yeni düzenlemelerin yapılmaması, çelişkilerin giderilmemesi; üçüncüsü ise, sözleşmeyi ve ulusal düzenlemeleri uygulamaya geçirecek etkili politikaların etkin bir çocuk koruma sisteminin alt yapısıyla birlikte oluşturulmamasıdır.

2.5.4. 5395 Sayılı Kanun

5395 Sayılı ÇKK, 15.07.2005 tarihli RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun uygulanmaya geçirilmesiyle bağlantılı olarak 24.12.2006 tarihli ve 26386 Sayılı RG'de “Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik” ile “Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir (aile.gov.tr, 20.10.2018).

“Bu yasa ile 07.11.1979 tarihinden beri yürürlükte bulunan ve yasalarla sorunları bulunan çocuk ve gençlerin yargılanmaları ile ilgili 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılarak bu uygulama ile ilgili yeni bir süreç başlatılmıştır” (Tarımeri, 2007, s. 9).

Kanun amacını; “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek” olarak belirtmektedir (m.1).

Kanunda çocuklar için temel ilkeler; çocuğun yaşama ve gelişme hakkının korunması, gelişiminin desteklenmesi, ayrımcılık yapılmaması, çocuğun yararının gözetilmesi, çocuklara hapis cezasının uygulanmaması, en son seçenek olarak görülmesi, çocuklar için kurum bakımının zorunlu kalmadıkça seçilmemesidir (m.4).

ÇKK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, suça yönelmiş çocuklar için bu çocukları iyileştirmek, topluma kazandırmak ve aileleriyle bir araya getirmek amacıyla koruma, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, suç mağduru olmuş çocuklar için de bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri kurulmuştur (UNICEF, 2013, s.80; akt. Karakaş & Çevik, 2016, s.902).

Kanunda korunma gereksinimi olan çocuk ve suça sürüklenen çocuk ayrı ayrı ele alınmıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki kanun bu kapsam dışında kalan çocukla ilgilenmemektedir.

Kanuna göre korunma gereksinimi olan çocuk öncelikle kendi aile ortamında korunup bakılmalıdır ve bu doğrultuda koruyucu ve destekleyici tedbirler alınmıştır (m.5/1). Bu tedbirler;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişilere çocuk bakımı, yetiştirilmesi, çocuğa uygun davranış yöntemleri, davranış problemleri ve çözümleri konusunda, çocuk için de akademik hayatı ve gelişim dönemleri konusundaki problemleri ve sorunlarında çözüm üretmeye, aile ve çocuğa yol göstermek amacıyla alınan, uygulanan tedbirlerdir. Danışmanlık tedbirleri, kurumlarda görevli alanında uzman, eğitim almış kişilerce yürütülür.
- b) Eğitim tedbiri, çocuğun eğitim ve öğretime devam etmesi, iş ve meslek sahibi olması amacıyla ilgili okul ya da kursa gönderilmesi, işe yerleştirilmesi konularında takip ve denetimin sağlandığı tedbirlerdir. Bu tedbir, Milli Eğitim Bakanlığı, AÇSHB, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü işbirliğinde yürütülmektedir.
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişilerin bu sorumluluğu yerine getiremediği takdirde çocuğa yönelik kurum bakımı, koruyucu aile hizmeti, evlat edindirme hizmeti gibi alternatif hizmet modellerinden yararlandırılmasına yönelik tedbirlerdir. Bu tedbir AÇSHB tarafından yürütülmektedir.

d) Sağlık tedbiri, çocuğun beden ve ruh sağlığının yerinde olmasının sağlanması ve gerekli tedavinin uygulanması, rehabilite edilmesi ve madde kullanımının ortadan kaldırılması amaçlanan tedbirlerdir. Bu tedbir İl Sağlık Müdürlükleri tarafından uygulanır.

e) Barınma tedbiri, kalacak yeri olmayan hamile kadınlara, çocuklu bireylere, yaşamsal tehlikesi olan kadınlara uygun bakım ve kalacak yer sağlamaya yönelik tedbirlerdir. “Barınma tedbiri AÇSHB, MEB ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilir ve hizmetlerden doğan giderler Sağlık Bakanlığınca karşılanır” (Akyüz, 2016, s.473).

Tedbir kararlarının uygulanması, çocuğun anne ve babası, vasisi, bakım ve sorumluluğunu üstlenen kişiler tarafından istenebileceği gibi AÇSHB ve Cumhuriyet Savcılığınca da istenebilmektedir veya resen çocuk hâkimince karar alınmaktadır (ÇKK Uygulanmasına Dair Yönetmelik, m.8).

Karataş’a göre (2007, s.12), ÇKK 5/1/c maddesine göre verilen bakım tedbiri kararları 2828 sayılı kanunun 22. maddesine göre verilen korunma kararı, çocuk koruma sistemine dâhil edilen yeni düzenlemelerin sistemin bütünü ele alınmadan yapılmasıyla uygulamada ilk etapta karışıklıklara yol açmıştır.

Çocuğun korunması alanında büyük bir öneme sahip olan ÇKK’nın, yalnızca korunma gereksinimi olan çocuğu ve suça sürüklenen çocuğu ele alması da büyük bir eksikliklerdir. Kanuna göre korunma gereksinimi olan çocuk kıstaslarına uymayan ve bu nedenle hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilemeyecek olan, yukarıda belirtilen nedenlerle korunma ve bakım gerektiren ama müracaatçı olmadıkları, ya da tespit edilemedikleri için kanun kapsamında sayılamayan korunma gereksinimi olan çok sayıda çocuk mevcuttur. Örneğin köyünde okul olmaması nedeniyle bir akrabasının-yakınının yanına okumaya gönderilen çocuk, Yatılı İlkokul Bölge Okullarında kalan çocuk, aynı şekilde sağlık hizmetine ulaşabilmek adına evinden, ebeveyn bakımından uzakta kalan çocuk, bakıcısına terk edilen çocuk da korunma gereksinimi içindedir.

2.6. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUKLARA YÖNELİK MİNİMUM STANDARTLAR

Uluslararası minimum standartların korunma altında olan ya da olmayan tüm çocuklar için geçerli olmasının gerekliliği dolayısıyla çalışmada bu bölüme özellikle yer verilmektedir.

Birleşmiş Milletler ve UNICEF'in teknik desteğiyle ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı iş birliğinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi temel alınarak tüm bakım birimlerince uygulanması gereken Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Ulusal Minimum Standartlar isimli çalışmanın Türkiye uyarlaması 2011-2012 yılları arasında gerçekleştirilmiştir (El Kitapçığı, 2014).

“Türkiye’de Çocuklar İçin İyi Yönetişim, Koruma ve Adalet Projesi” doğrultusunda yürütülen minimum standartların geliştirilmesi çalışmasına iki uluslararası uzman, 179 personel katılmıştır. Toplam 14 toplantı düzenlenmiştir. Eğitimler, toplantılar sonrasında, minimum standartları izleme ve değerlendirmek amacıyla bilgi işlem sistemi tanımlanarak 2013 yılında yönerge ile uygulamaya geçirilmiştir. (El Kitapçığı, 2014).

Ebeveyn bakımından yoksun çocuklara sağlanan koruma ve bakım hizmetlerinin kalitesinin takibine ve sunulan hizmetlerin Çocuk Hakları Sözleşmesinin maddelerine uygun olup olmadığına odaklanan 28 minimum standart bulunmaktadır. (El Kitapçığı, 2014).

Minimum Standartlar beş temel başlık altında ele alınmıştır. Bunlar:

1. Mesleki Uygulama,
2. Kişisel Bakım
3. Personel
4. Kaynaklar
5. Yönetim'dir (El Kitapçığı, 2014).

2.7. BM GENEL KURULU 64/142 SAYILI “ÇOCUKLARIN ALTERNATİF BAKIMINA İLİŞKİN REHBER İLKELER”

BM Genel Kurulu'nun 64/142 sayılı “Çocukların Alternatif Bakımı için Rehber İlkeler” konulu oturumunda, ebeveyn bakımından yoksun olup gayri resmi bakımda, akraba bakımında, enformel koruyucu aile bakımındaki çocuklar için uyulması gereken bazı ilkelere değinilmiştir.

Bu ilkelerle, ÇHS ve ebeveyn bakımından yoksun olan veya ebeveyn bakımından yoksun olma riski altındaki çocukların refahı ve korunmasına ilişkin diğer uluslararası belgelerin ilgili hükümlerinin uygulamasının artırılması amaçlanmıştır.

Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuklara ve bu bakımı veren ailelere yönelik ülkemizde etkili yasal düzenlemelerin olmaması, bu kişilere ilişkin yeterince bilginin olmaması durumu bu araştırmanın problemini oluşturmuştur. BM Genel Kurulu'nun ilkelerinde bu bakım sistemine ve bu bakımın ÇHS kapsamında devletin denetiminde olmasının gerekliliğine ilişkin kararları araştırmanın amacını destekler nitelikte olmasından dolayı ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir:

- Çocuğun korunmasında doğal ortamın aile yanı olması dolayısıyla yapılan çalışmalarda öncelikle ebeveyn bakımının sağlanması veya çocuğun öz ailesine döndürülmesi, bunların olanaklı olmadığı durumlarda diğer yakın aile üyeleri tarafından bakımın sağlanması yönünde olmalıdır (BM ilkeleri-3).
- Çocuğun öz ebeveynleri yapılan tüm rehberlik, sosyo-ekonomik, psikolojik destekle çocuğuna bakabilecek yeterliliği sağlayamıyorsa ya da çocuğu terk etmiş ise devlet acilen tüm yetkili sivil toplum kuruluşlarının da aracılığıyla çocuğa uygun alternatif bakım sağlayan ortamı yaratmalıdır. Sonraki süreçte de bu bakım altındaki çocukların refahını, biyo-psiko-sosyal gelişimini, sağlanan bakımın çocuğun yüksek yararı doğrultusunda olup olmadığını düzenli olarak incelemeli ve denetlemelidir (BM ilkeleri-5).
- Gayri resmi bakım, enformel koruyucu aile bakımı için de geçerli olmak üzere alınan tüm kararlarda temel amaç çocuğa kalıcı bir yuva sağlamak, çocuk ve bakıcısı arasındaki güvenli ve sürekli bağlanma gereksiniminin karşılanmasına dikkat edilerek sürekliliğin sağlanmasına özen gösterilmelidir. (BM ilkeleri-12)

- Çocuklara bakım verenler; yaşlıları ya da diğer şahıslar tarafından çocuklara her zaman saygı duyulmalıdır, çocukları incitmemelidir ve hangi bakım altında olursa olsun ihmal, kötü muamele ve tüm sömürü türlerinden onları korumalıdır (BM ilkeleri-13).
- Devletler, ülkelerin hemen hepsinde ebeveyn bakımından yoksun çocuklara gayri resmi olarak akrabaları, yakınları ya da başkaları tarafından bakım sağlandığının bilinciyle, bu ilkelere uygun olarak çocukların yüksek yararı çerçevesinde kültürel, ekonomik, dini farklılıklara, cinsiyet farklılıklarına dikkat ederek bu tarz gayri resmi bakımlarda çocukların korunmasını sağlamalıdır (BM ilkeleri-18).
- Bu rehber ilkeler, on sekiz yaş altı tüm çocuklara yöneliktir. Ayrıca bu ilkeler gayri resmi bakım ortamları için de geçerlidir. “ÇHS’de belirtildiği üzere devlet, geniş aile veya topluluk üyelerinin önemli rolüne ve yasal ve geleneksel bakıcıların bakımı altında olmayan tüm çocuklara yönelik yükümlülüklerine gereken saygıyı göstermelidir” (BM ilkeleri-27).
- Çocuklara büyükanne, büyükbaba, yakın akraba, ebeveynlerin arkadaşları, tanıdıkları tarafından sağlanmakta olan gayri resmi bakımda devletler, bu kişileri çocuğun sağlıklı ortamlarda bakılıp bakılmadığını denetleyen yetkili makamların olduğu konusunda bilgilendirmeli, bu kişileri sunulan ekonomik ve psiko-sosyal destekleri almaları konusunda desteklemeli, uygun olduğu durumlarda çocuğun yüksek yararına uygunsa bu tarz bakım yöntemini, ebeveyninin ve çocuğun rızası alınarak kalıcılaştırma, resmileştirme yoluna gitmelidirler (BM ilkeleri-56).
- Gayri resmi bakımda devletler, uygun ve sağlıklı bakım koşullarını düzenlemek amacıyla bazı ortamlarda özel yardım ve denetim gerekebileceğinin bilinciyle hareket ederek gerekli önlemleri almalıdır (BM İlkeleri-76).
- Yetkili merciler gereken durumlarda gayri resmi bakım sunan kişileri verdikleri bakımın düzenlenmesi konusunda kendilerine bilgi vermeleri konusunda teşvik etmelidir ve tüm hizmetlere ulaşmaları konusunda rehberlik etmelidir (BM İlkeleri-77).
- Devletler çocukların gayri resmi bakıcılarının sorumluluğunu bilmeli, bunları kayıt altına almalıdır (BM İlkeleri-78).
- Gayri resmi bakımda devletler bu kişilere ve çocuklara özen göstererek çocukları ihmal ve kötü muameleden evde ve sokakta çalıştırmaktan, sömürüden korumak için çabalamalı, gerekli tedbirleri almalıdır (BM İlkeleri-79).

Söz konusu ilkeler gayri resmi bakımın, enformel koruyucu aile bakımının da devletlerin ilgi ve denetimi altında olmasını vurguladığı için bu çalışma açısından önemli bulunarak bir başlık altında ele alınmıştır.

2.8. ÇOCUĞUN KORUNMA ALTINA ALINMASI

Yukarıda çocuğun devlet tarafından korunma altına alınma nedenlerine değinilmiştir. Genel olarak baktığımızda, bir çocuğun korunma altına alınmasını gerektiren temel neden olarak aile bütünlüğünün bozulmasını söyleyebiliriz. Çocuğun yüksek yararı gereği önceliğin aile yanında bakım olduğu bilinse de bunun olanaklı olmadığı, aile bütünlüğünün sağlanamadığı, sağlıklı koşulların oluşturulamadığı durumlarda korunma altına alınma ya da çocuğa yönelik tedbir kararlarının uygulanması gerçekleşmektedir.

Daha önce belirtilen, çocuğun korunma altına alınmasını gerektiren nedenlerin varlığı halinde ÇKK'ya göre kolluk görevlileri, resmi kurum ve kuruluşlar, adli makamlar tarafından bu çocuklarla ilgili acilen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bildirimde bulunulmalıdır (m.6.). Çocuğun korunma gereksinimi resmi kuruluşlarca tespit edilebileceği gibi, çocuğun bakımından sorumlu kimseler de çocuğun korunma altına alınmasını talep edip direkt başvuruda bulunulabilir (ÇKK, m.6).

AÇSHB'ye yansıyan vakalarla ilgili il müdürlükleri ve bağlı kuruluşlarca sosyal inceleme yapılır. Gerekli görülürse “koruyucu ve önleyici tedbir kararı” verilir. Çocuk hakkında birden fazla tedbir kararı, kararda belirtmek üzere istenebilir (ÇKK, m.7).

Bakım tedbiri kararı, çocuk 18 yaşına geldiğinde sona erer, fakat hâkim çocuğun eğitimini sürdürebilmesi için çocuğun rızasının alınması koşuluyla kararı belirli bir süre uzatılabilir (ÇKK, m.7/6).

On sekiz yaşına geldikten sonra gençlerin korunma kararı ortaöğretime devam etmeleri halinde 20, yükseköğrenime devam etmeleri halinde 25, öğrenime devam etmeyenlerin ise bir iş ve meslek sahibi olması, kendi kendilerine yetebilecek düzeye gelmesi amacıyla 20 yaşına kadar uzatılabilir (SHK, m.24).

Çocukla ilgili tedbir kararının yanında MK hükümlerine göre hâkim, velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir (ÇKK, m.7/7).

Çocuğun acilen korunma altına alınmasını gerektiren koşulların varlığı halinde çocuk, AÇSHB tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için çocuğun kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde müracaat edilir ve yargıç kararı ile alınabilir. Acil korunma kararı en fazla otuz günlük süre ile alınabilir. Bu süreçte yapılan sosyal inceleme ile çocuğun ve ailesinin durumu yeniden değerlendirilir. Çocuğun aile yanına dönüşünün olanaklı olmadığı durumlarda çocuk hakkında bakım tedbiri ya da diğer koruyucu destekleyici tedbirler talep edilir (ÇKK, m.9).

Hakkında bakım tedbiri kararının uygun görüldüğü çocuk AÇSHB tarafından resmi veya özel kuruluşlara yerleştirilir (ÇKK, m.10).

Korunmaya gereksinimi olan çocuğun bakımı kurum ve kuruluşlarda yapılabileceği gibi çocuk AÇSHB İl müdürlükleri tarafından yürütülen koruyucu aile hizmetinden de yararlandırılabilir. Koruyucu aileler bu hizmeti gönüllü ya da ücretli olarak sürdürebilirler (SHK, m.23).

2.9. KORUNMA ALTINDAKİ ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMETLER

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’ de mevcut olan, ebeveyn bakımından yoksun olup korunma ve bakım altında olan çocuklara sağlanan alternatif hizmet modellerine yer verilmektedir.

2.9.1. Kurum Bakımı

Akyüz (2016, s.461) kurum bakımını, “bir aile ortamında korunamayan çocukların yatılı olarak kendileriyle hiçbir bağı olmayan diğer çocuklarla birlikte topluca yaşamaları ve biyolojik ebeveynlerinin yerini alan yetişkinlerce bakılmaları” şeklinde tanımlamıştır.

Kurum bakımı, genellikle az gelişmiş toplumlarda yaygın olması ve çocuğun bireyselliğini ve kapasitesini keşfedemeden yaşamakta olduğu, vardiya usulü bakıcı personelin yer alması ve çok sayıda çocuk olması nedeniyle birebir ilgi ve sevgiden yoksun kaldığı, çocuğun psiko-sosyal gelişime olumsuz, örseleyici etkilerin yol açtığı kışla tipi yerler olması nedenleriyle eleştirilmektedir.

Çocukların, korunma ve bakım altına alınmadan önce çeşitli zorluklar, olumsuz yaşam deneyimleriyle dolu travmalar yaşadıkları, kişisel güvenliklerinin tehlikeye girdiği, ihmal ya da istismara uğradıkları gerçeği açıktır.

Bu çocuklar toplumda güç koşullar altında bulunan risk grubu arasındadırlar. Sosyal devlet ilkesi gereği bu çocukların olanaklı olan en kısa sürede rehabilite edilerek sağlıklı birer birey olmaları sağlanmalıdır. Bu iyileştirme sürecinin kurum bakımı altında sağlanamayacağı yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Buna karşın, korunmaya gereksinimi olan çok sayıda çocuk olması nedeniyle kurum bakımının terk edilemediği, sonlandırılmadığı, fakat bu kuruluşların iyileştirilmesine yönelik uygulamaların başlatıldığı bilinmektedir. Çocuk Evleri, Sevgi Evleri, Çocuk Evi Sitesi gibi ev tipi bakım modelleri bunlara örnek gösterilebilir.

ASPB 2016 yılı Faaliyet Raporu'na göre (2016, s.83), geçmiş yıllarda korunma gereksinimi olan çocuklar için kurum bakımı öncelikli ve çok sayıda iken son yıllarda bu çocukların öncelikle öz aileleri yanına döndürülmeleri, evlat edindirilmeleri, koruyucu aile hizmeti almaları, tüm bunların olanaklı olmadığı durumlarda ise çocuk evlerine, çocuk evleri sitesine yerleştirilmesi hedeflenmiştir.

Mevcut sistemdeki aktif kurum bakımı modelleri şunlardır:

Çocuk yuvaları, “0-12 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocukların bedensel ve psiko-sosyal yönden gelişmelerini sağlamak, onları eğitmek, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazandırmakla yükümlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (Akyüz, 2016, s. 463).

Yetiştirme Yurtları, “13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini

sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (ASPB, 2016, s. 84).

Çocuk Evleri Sitesi, “0-18 yaş arası en fazla 12 çocuğun üçer kişilik odalarda kaldığı, çocukların yaşlarına uygun gelişim ihtiyaçları dikkate alınarak site içerisinde inşa edilen, müstakil villa tipi evlerden oluşan aile ortamına benzer yapı ve ilişki sisteminde hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır” (ASPB, 2016, s. 84).

Çocuk Evleri, “her ilin sosyal, kültürel ve fiziksel yapısı çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 0-18 yaş grubu 5-8 çocuğun bir ev ortamı oluşturularak bakıldığı hizmet modelidir”(ASPB, 2016, s. 84).

Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM), “çocuk evlerinin illerde planlanması, açılış ve işleyişine ilişkin her türlü işlemler ile harcamaların yapılması, takibi, denetlenmesi ve çocuk evleri arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan merkezlerdir”(ASPB, 2016, s. 84).

Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM), “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkeme kararı alınıncaya ve/veya uygun hizmet modeli belirleninceye kadar barınma ve temel gereksinimleri karşılanmak üzere hizmet veren birimlerdir”(ASPB, 2016, s. 85).

Çocuk Destek Merkezleri (ÇODEM), suç mağduru, suça sürüklenmiş, sokakta yaşama gibi nedenlerle korunma ve bakım altına alınan çocuklara psiko-sosyal destek sağlayarak, ihtiyaçları oranında müdahaleler uygulayarak aile ya da yakın çevrelerine dönmeleri adına kurulmuş merkezlerdir(ASPB, 2016, s. 87).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2018 yılı Aralık ayı verilerine göre çocuklara sağlanan kuruluş bakımı istatistikleri aşağıdaki gibidir (cocukhizmetleri.aile.gov.tr, 19.02.2019):

Aralık 2018	Kuruluş Sayısı	Bakılan Çocuk Sayısı
-------------	----------------	----------------------

Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evi)	111	6383
Çocuk Evleri	1192	6199
Çocuk Destek Merkezi	63	1632
Toplam	1366	14,214

Tablodan da anlaşıldığı üzere toplam 14,214 çocuk kuruluş bakımı altındadır. Yolcuoğlu'na göre (2009, s.50) kuruluş bakımının çocuklar üzerinde ciddi olumsuz etkileri bulunmaktadır. Çocuklara sevgi, şefkat gösterilmemesi, çocuklarla birebir ilgilenilmemesi onlarda uyarıcı eksikliğine yol açarak çocuklarda içe kapanmaya, davranış problemlerine, sosyal ilişkilerin yürütülememesi sorunlarına neden olmaktadır.

Çocuğun korunması ve gözetilmesi için en uygun yer, sağlıklı olmak şartıyla öncelikle kendi aile ortamı, ya da bunların yerini alan yakınları, akrabalarının ortamı, evlat edindirilmesi ve koruyucu aile hizmetidir.

2.9.2. Evlat Edinme

Evlat edinme kimsesiz çocukların aileleri yerini tutabilecek bir aileye hukuki olarak bağlanmasıdır. Evlat edinen ailelerin çocuk sevgisini karşılamaya, evlat edinilenin de korunma gereksinimini karşılamaya hizmet eden, şekli ve şartları kanun yoluyla belirlenmiş, aile ve çocuk arasında nesep bağı oluşturan bir kurumdur (Uluç, 1997, s. 46).

Diğer bir ifadeyle evlat edinme, biyolojik ebeveynlerinin bakım sağlamadığı, sağlıklı aile ortamında bakılıp gözetilmesi olanaklı olmayan çocuklar için uygun ailelerin bulunmasının yasal ve psiko-sosyal boyutudur (Yolcuoğlu, 2009, s. 13).

Evlat edinmede kişilerin amacı daha çok çocuk sahibi olmaktır. Bununla birlikte çocuk sahibi olup da kimsesiz bir çocuğa kalıcı süreyle yardımcı olmak, ona sahip çıkmak, mirasından yararlanmasını sağlamak için evlat edinenler de bulunabilmektedir.

Ülkemizde evlat edinme hizmeti MK' nın 305'den 320'ye kadar olan maddeleri, Çocukların korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük, genelgeler ve dağıtımli yazılar kapsamında yürütölmektedir (çocukhizmetleri.aile.gov.tr, 02.01.2019).

Evlat edinme hizmeti AÇSH İl Müdürlükleri tarafından yürütölmektedir. Ayrıca kişilerarası anlaşma yoluyla da evlat edinilebilmektedir.

Evlat edinmenin genel koşulları arasında öncelikle çocuğun yüksek yararı gelmektedir. Çocuğun evlat edindirileceğinin kararı yüksek yararı gözetilerek alınmalıdır. Bu kapsamda öncelikle anne ve /veya baba ile çocuk arasındaki ilişkiye bakılmaktadır. Anne ve/veya baba çocuğun evlat edindirilmesine rıza gösterdiği, kendi isteğiyle çocuğun korunma altına alınıp evlat edindirilmesini isteyip yazılı beyanda bulunduğ durumlur olabileceği gibi, ebeveynin rıza göstermeyip ebeveyn sorumluluklarını yerine getirmemesi çocuğu ihmal ya da istismar etmesi halinde anne ve/veya baba rızasının aranmaması davasının kurum tarafından talep edilip yasal zeminin oluşturulmasıyla da çocuk evlat edinilmeye uygun hale getirilebilmektedir.

Evlat edinmek üzere başvuru yapacak olan aile ya da bireylerin taşıması gereken nitelikler arasında;

- TC vatandaşı olma,
- 30 yaşın doldurulmuş olması, evli bireyler için en az beş yıl evli olma koşulunun sağlanması,
- Düzenli ve yeterli gelirlerin, sosyal güvencelerin olması,
- En az ilkokul düzeyinde eğitim durumunun olması,
- Bir çocuğun bakımında risk teşkil edebilecek ruhsal, fiziksel bir rahatsızlığın, bulaşıcı hastalığın, alkol, madde bağımlılığının olmaması,
- Çocuğu toplum içinde olumsuz etkileyecek bir suçtan, yüz karartıcı bir suçtan dolayı ceza almamış olmak yer almaktadır.

Mevzuat hükümlerine uygun koşulları taşıyan birey ya da ailelerin AÇSH il müdürlüklerine başvurusıyla dosyalar açılmakta ve bulunan ilin yoğunluğuna göre

aileler/bireyler sıraya alınmaktadır. Söz konusu sıra, korunma gereksinimi olup evlat edindirilmeye uygun olan çocukların varlığıyla ilerleyebilmektedir. Sıranın gelmesiyle uygun çocukla tanıştırılan ailelerin/bireylerin istekliliğine göre çocuk ya da çocuklar (kardeş ya da ikiz de olabilmektedir) idari mülki amirin onayı ve geçici bakım sözleşmesiyle aileler yanına yerleştirilmektedir. Bu süreç 1 yıl sürmektedir ve çocuk aile yanında evlat edinme birimi çalışanları, meslek elemanları tarafından düzenli olarak izlenmektedir. Bir yılın sonunda, aile ve çocuk arasında yeterli bağın kurulduğunun, çocuğun evlat edindirilmesinin yüksek yararı doğrultusunda olduğunun kanaatiyle evlat edinme davası açılabilmektedir.

Çocuk ve aile arasında en az 18 yaş fark olmalıdır (MK m.308).

Çocuk ve aile arasında en fazla 40 yaş fark olmalıdır. Bunun tespitinde eşlerden yaşı küçük olan temel alınır. “Eşler arasında 10 yaştan fazla fark var ise eşlerin yaşlarının ortalaması alınarak sosyal hizmet uzmanının uygun göreceği yaş grubundan çocuk yerleştirilebilir”. Engel durumu, sağlık problemi ve benzeri durumlar nedeniyle birden çok aileye önerilmiş, fakat kabul edilmeyen çocuklar için bu yaş farkları dikkate alınmamaktadır (Evlat Edinme Yönergesi, m.13/c).

“Evlât edinme kararı, evlât edinenin oturma yeri; birlikte evlât edinmede eşlerden birinin oturma yeri mahkemesince verilir” (MK m.315).

Yukarıda belirtildiği gibi küçüğün evlat edindirilebilmesi için anne ve babanın rızası bulunmalıdır. Ayırt etme gücüne sahip çocuğun da bu esnada rızası alınmalıdır (MK m.309).

Mahkeme kararıyla evlat edindirilen çocuk ailenin nüfus kütüğüne kayıt edilmektedir. Çocuk ailenin soyadını almaktadır. Evlat edinenin istemesi halinde çocuğun ismi de değiştirilebilmektedir. Evlat edinen ile evlatlık arasındaki çocuk arasında soy bağı ilişkisi kurulmaktadır, velayet hakkı evlat edinene geçmektedir. Çocuk ailenin mirasçısı olmaktadır.

2018 yılı Aralık ayı verilerine göre Türkiye’de evlat edindirilen 16,809 çocuk bulunmaktadır (çocukhizmetleri.aile.gov.tr, 19.02.2019).

Evlat edinme hizmeti öz ebeveynleriyle yaşaması olanaklı olmayan çocuklar için çocuğun yüksek yararı doğrultusundaki en etkili hizmettir, çünkü çocuk için tüm haklarıyla beraber öz ebeveynlere dönüş ihtimali olmakla birlikte kalıcı bir aile ortamı yaratılmıştır.

2.9.3. Koruyucu Aile Hizmeti

Koruyucu aile hizmeti, biyolojik ebeveyni yanında bakılamayan ve bakım tedbiri kararlı olan, evlat edindirilmesi uygun olmayan çocukların, yapılan sosyal incelemeler ve komisyon kararları ile koruyucu aile olması uygun görülen bir aile yanına yerleştirilmesi, koruyucu aile sözleşmesi ile aile yanında kalan çocuğun bakım ve gözetiminin aile tarafından yapılması olarak özetlenebilir.

Ülkemizde koruyucu aile modelleri, akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli, süreli koruyucu aile modeli, uzmanlaşmış koruyucu aile modeli olarak sınıflandırılmıştır.

Koruyucu aileye çocuk yerleştirildikten sonra AÇSH İl Müdürlüğü koruyucu aile birimlerinde çalışan meslek elemanlarınca yönetmelik gereği yılda dört defadan az olmamak koşuluyla çocuklar ve aileler izlenmekte, herhangi bir problem olduğu ya da olmadığı zamanlarda da aile ve çocuğa danışmanlık hizmeti verilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu çocukların okul ve sosyal çevre yaşamlarıyla, koruyucu aile ile anlaşmazlıklarına ilişkin konularla çocuğun yüksek yararı doğrultusunda savunuculuk rolleriyle yakından ilgilenebilmektedirler. Bu doğrultuda, oluşabilecek bazı risklerin önüne geçilmektedir ve koruyucu aileler çocuklara karşı daha dikkatli olmaktadır. Kriz olarak görülen bir problem çocuğun yararı doğrultusunda çözülebilmekte ve çocuklara ikincil travmaların yaşatılmasının önüne geçilmektedir.

Bu çocuklar devletin haberdar olmasından dolayı ve geçmiş yaşama ilişkin travmalarının sarılması konusunda her koldan destekleniyor olmaktan dolayı, kurum bakımındaki bir çocuğa ya da devlet korunması altında olmayıp biyolojik ebeveyniyle yaşayamayan çocuklara oranla şanslılardır.

Çocukların sevgi dolu bir aile ortamında aile üyeleriyle sağlıklı ilişkiler geliştirebilmesi onun gelişim ihtiyaçları için ön koşuldur. Öz ailenin bu ortamı çocuğa yaratamadığı durumlarda ise koruyucu aile bakımının gerekli olduğu, hizmetin sosyal hizmet disiplini için çocuk ve aile refahını birlikte ele alması dolayısıyla önemli bir uygulama olduğu vurgulanmaktadır (Koşar, 1992; akt. Özbesler, 2009, s.87).

Ülkemizde koruyucu aile hizmetlerini ve uygulamalarını yürütmekle sorumlu tek kurum Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır.

Bu hizmet, 2828 sayılı yasa ve bu yasa dayanak alınarak hazırlanan ve 14 Ekim 1993 tarih ve 21728 Sayılı RG’de yayımlanan Koruyucu Aile Yönetmeliği ile 30 Aralık 2006 tarihinde 26392 Tarihli RG’de yayımlanarak yürürlüğe giren KAY çerçevesinde ASP İl Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr>, 27.11.2017).

Koruyucu aile bakımı, çocuk koruma sistemi ve çocuk refahı alanında önemli bir yer tutmaktadır. Hizmetin en önemli yasal dayanağı ÇHS’dir. TC Anayasası, TMK ve 2828 sayılı SHK da koruyucu aile sisteminin gerekliliği üzerine vurgu yapmaktadır (Karataş, 2007, s.7).

Koruyucu aileler ve yanlarında bulunan çocuklar hizmet başlangıcından itibaren AÇSH İl müdürlüklerince maddi, manevi ve psikososyal yönden desteklenmektedirler. Koruyucu ailelere, yanlarında bulunan çocuk ya da çocukların yaş gruplarına göre aylık bakım ödemesi yapılmaktadır. Bakım ödemesi dışında okula devam eden çocukların aylık harçlıkları ödenmeye devam etmektedir.

2019 yılının ilk yarısında koruyucu ailelere yapılan ödemelere bakıldığında (<https://koruyucu.aile.gov.tr/koruyucu-aile/koruyucu-aile-aylik-odeme-miktarlari>, 03.02.2019);

0-3 yaş için, 670,62 TL,

4-5 yaş için, 1005,92 TL,

6-14 yaş ilköğretim çağındaki çocuklar için harçlık dâhil 1151,34 TL,

6-14 yaş ortaokul çağındaki çocuklar için harçlık dâhil 1190,52 TL,

15-18 yaş için, 1.296,76 TL,

19 yaş ve üzeri, yükseköğrenime devam eden çocuklar için, 1468,30 TL aylık ödeme yapılmaktadır. Buna ek olarak okul servis ücretleri ve kurs ücretleri de ödenmektedir.

Özel zorlukları olan ya da engeli olan çocuklar için aylık bakım ücreti, 2 katı artırılarak ödenmektedir.

Okula giden çocuklara her yıl bir defaya mahsus olmak üzere Eylül ayında okul masraflarının karşılanması amacıyla üç kat, hizmetten yararlanan bütün çocuklara yıllık giyim masraflarının karşılanması için Nisan ve Ekim aylarında iki kat, tutarında ödeme yapılır (KAY, m.26/5/ab).

Hizmette, tek ebeveyn olmayan koruyucu ailelerden emekliliğe esas sosyal güvencesi bulunmayan eşin isteğe bağlı sigorta başlatması halinde yaptığı ödemeler hesap belgesi ibrazı ile kişiye geri ödenir.

Koruyucu aile hizmeti devam ederken yapılan izlemelerle çocuğun aile yanında mutlu olup olmadığı, hizmetin çocuğa ne ölçüde yararının olduğu, çocuğun ihmal ya da istismar yaşayıp yaşamadığı, yapılan ödemelerin çocuk için kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmeye çalışılır. Bu şekilde denetim ve kontrol sağlanır.

Geleneksel anlamda bu hizmeti yürüten aile ya da çocukların, SED hizmetinden de yararlanmıyorlarsa bu şekilde bir destek mekanizmaları yoktur.

2.9.4. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (Bakım Tedbirli Çocuklar)

Haklarında korunma kararı bulunan çocukların alternatif hizmet modellerinden faydalandırılırken aileleri ve sosyal çevreleri hakkında yapılan incelemeler sonucunda, ekonomik yoksunluk çekenlerin tespiti halinde yapılan maddi destekle bu yoksunluğun giderileceği düşünülenler için Sosyal Hizmetler Kanunu, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik doğrultusunda korunma kararları kaldırılarak aile yanına döndürülmeleri sağlanabilmektedir (SEDHY, m.5/1/h, m.6/1/a).

Yönetmeliğin 6/1/a maddesi kapsamında yapılan bu sosyo-ekonomik destekle çocuğun yeniden kurum bakımına döndürülmemesi adına, aile yanında desteğin sağlanması adına sosyal hizmet kuruluşlarınca titizlikle izleme, rehberlik, danışmanlık hizmetleri verilmektedir.

Bakım tedbiri kararlı iken on sekiz yaşını tamamlayıp kuruluşlardan ayrılan ya da koruyucu aile hizmeti sonlanan gençler için de aynı yönetmelik kapsamında desteklenmedikleri takdirde zorluklara ve muhtaç duruma düşecek gençlere de ekonomik destek yapılmaktadır (SEDHY. m.6/1/c).

Söz konusu gençler için bu destek en fazla iki yıl süresince verilmektedir, fakat ön lisans ve lisans eğitime devam etmeleri halinde öğrenim sürelerince uzatılabilmektedir (SEDHY. m.2/ç).

Korunma ve bakım altında olup on sekiz yaşını doldurmasına karşın eğitim, sağlık, ihtiyaç, yoksunluk gibi nedenlerle korunma kararları uzatılan gençlerden yükseköğretime devam edenlere 25 yaşına kadar sosyo-ekonomik destek sağlanabilmektedir (SEDHY. m.2/c).

2.10. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN OLUP, KORUNMA ALTINDA OLMAYAN ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMETLER

Çalışmanın bu bölümünde ebeveyn bakımından yoksun olup korunma ve bakım altında olmayan çocuklara yönelik hizmetlere yer verilmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi ebeveyn bakımından yoksun her çocuk korunma gereksinimindedir, ÇHS'ye göre de devletten özel bakım ve koruma görmelidir. Günümüzde ebeveyn bakımından yoksun olup korunma ve bakım altında olmayan, devletin de denetim ve gözetiminde olmadığı çok sayıda çocuk mevcuttur. Bu çocuklar, kendi sosyal çevresi, akrabaları tarafından bakılıp gözetilen çocuklar olabileceği gibi sokakta yaşayan, kimsesiz çocuklar da olabilmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 64/142 sayılı Çocukların Alternatif Bakımı için Rehber İlkeler oturumunda bu çocuklar için bazı bakım yöntemleri olduğuna

değ inilmiştir (http://www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/cocuk-haklari/bm-cocuklarin-alternatif-bakimina-iliskin-rehber-ilkeler,20.11.2017)

Bu bakım yöntemleri ş unlardır:

Gayri resmi bakım: Herhangi bir kurum tarafından yapılan bir düzenleme, denetleme olmadan çocuğ un akrabaları ya da ebeveynlerinin tanıdıkları kimseler, yakın çevreleri (gayri resmi hısı m bakımı) ya da benzer kişilerce, ebeveyn bakımından yoksun çocuğ a aile ortamında belirsiz sürelerde sağ lanan her türlü özel bakım ş eklidir (BM, 64/142).

“Akraba bakımı: Resmi ya da gayri resmi biçimde geniş aile veya çocuğ un da tanıdığ ı ebeveynlerin yakın arkadaşları tarafından sunulan aile temelli bakım”.

Ebeveyn bakımından yoksun olup kurum bakımı altında olmayan, bir akrabası tarafından bakılıp gözetilen çocuklara sunulan hizmet bu çalışmada Karataş'ın (2007) da literatüre kazandırdığ ı enformel koruyucu aile bakımı olarak ele alınacaktır.

2.10.1. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (Bakım Tedbirli Olmayan Çocuklar)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) tanımına göre yoksulluk, sadece gelir, ekonomik yoksulluk olarak değil, sağlıklı olmama, okuma yazmayı bilmeme, temel sosyal hizmetlere ulaşamama, hayata katılımında fırsat sahibi olmama gibi çok boyutlu bir kavramdır. Bu nedenle de yoksullukla mücadele konusunda çok yönlü hareket etmek gerekmektedir. Devletlerin sosyal politikaları bu noktada önemlidir.

Bu politikalar insanlara sunulan sosyal güvenlik sistemleri ve sosyal hizmetlerin, sosyal yardımların insanlara ulaştırılmaları ile yakından ilgilidir.

Türkiye'de uygulamaya konulan bazı ekonomi politikalarıyla devlet yoksulluk sorununa çözüm bulmaya çalışmıştır. Bu çözümlerden biri de 1986 yılında kurulan, 2004 yılında yapısal değişikliğ e uğ rayarak faaliyet göstermeye devam eden Sosyal Yardımlaş ma ve Dayanış mayı Teş vik Fonu (SYDTF)'dur (Çalcalı, 2011, s. 190).

Sosyal yardım, kişilerin ellerinde olmayan nedenlerle en düşük koşullarda bile hayatını idame ettirmekte güçlük çeken insanların yapılan araştırmalar sonucunda kısa sürede kendi kendilerine yetebilecek düzeye ulaştırmak için karşılıksız olarak yapılan parasal ve sosyal desteklerdir (Çengelci, 1993, s. 10).

Karataş'a göre sosyal yardım sanayi devrimi sonrasında gelir dağıtımını sürecinde ortaya çıkmıştır (Karataş, 1999, s. 42).

Ülkemizde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarınca barınma, eğitim, eğitim materyali, şartlı eğitim, öğrenci barınma, taşıma, gıda, yakacak, tedavi destekleri, engellilere yönelik yardımlar gibi sosyal yardımlar verilmektedir (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, tarih yok).

Sosyal yardımlar boyutunda ele alınan bir diğer hizmet AÇSHB tarafından yürütülen sosyal ve ekonomik destektir. SED Yönetmeliğinin 6/1/b maddesine göre “ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar” adına aileleri ya da yakınlarına ekonomik destek yapılmaktadır.

Çocuğun korunma altına alınmaması için bir yakını ve akrabası tarafından bakılıp gözetilmesi ve devlet tarafından maddi yönden desteklenmesi SED hizmeti ile sağlanabilmekte, fakat söz konusu hizmetin odak noktasında yoksulluk faktörü yer almaktadır. Her ne kadar uygulanmasa da hizmetin temel amacı, ailelerin içinde buldukları kriz durumundan çıkana, kendi kendilerine yetebilmelerine kadar uygulanması, aileleri bu paraya ve hizmete mahkûm etmeyerek yoksulluk kısır döngüsünü oluşturmamaktır. Bu yüzden, az bir ücretle desteklenen aileler yardımın bitişiyle çocuğa bakmak istememekte ya da istemesine karşın bakacak sosyo-ekonomik gücü kendilerinde bulamamaktadır. Hizmetin devamı sağlanamamakta ve çocuklar sonrasında korunmaya muhtaç duruma düşebilmektedirler. Ayrıca SED hizmetinde ne yazık ki aynı meslek elemanınca vaka takibi sağlanmamakta, üç ayda bir farklı kişilerce aile ve çocuğun denetimi vaka yoğunluğu nedeniyle kısa sürede yapılmaya çalışılmaktadır. Bu yüzden aile içinde oluşabilecek risklerin, ihmal ya da istismar olasılıklarının önüne geçilmesi zorlaşmaktadır.

2.11. EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUKLAR İÇİN ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI

Çalışmanın bu bölümünde enformel koruyucu aile bakımının Türk toplumundaki yerine, gelişim süreçlerine, günümüz koruyucu aile hizmetiyle arasındaki farklara, hizmetin avantajlarına ve dezavantajlarına, uygulama örneklerinin etkili olduğu düşünülen İngiltere ve Amerika örneklerine yer verilmiştir.

Geçmişteki uygulama şekilleri incelendiğinde koruyucu aileliğe yönelik hizmetler günün koşullarında, geleneksel yöntemlerle ihtiyaçlar doğrultusunda yürütülmüştür. Tanzimat döneminden sonra ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için kurumsallaşmaya gidilmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında geleneksel koruyucu aile uygulamaları yoğunlaşmış, sonraki süreçte kurum bakımında artış görülmüş ve günümüzde ise resmi anlamda koruyucu aile hizmeti yaygınlaştırılmıştır (Ünal, 2015, s. 876).

Ülkemizde koruyucu aile modelleri, akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli, süreli koruyucu aile modeli, uzmanlaşmış koruyucu aile modeli olarak sınıflandırılmıştır.

Akraba ve yakın çevre koruyucu aile modeline oldukça benzer olan fakat sadece çocukların korunma ve bakım altında olup olmamaları ile ayrılan, bu araştırmanın konusunu oluşturan hizmet enformel koruyucu aile bakımındır.

Bu çalışmada, Karataş'ın (2007) literatüre kazandırmış olduğu enformel koruyucu aile bakımı-kavramı kullanılarak, bu bakım şekli yakın geçmişte ve günümüz koşulları içinde ele alınacaktır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı verilerine göre korunma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuk sayısı 119,537; kuruluş bakımı altında bulunan çocuk sayısı 14,214, aileye döndürülen çocuk sayısı 11,485 koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 6468'dir (cocukhizmetleri.aile.gov.tr, 19.02.2019).

Korunma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocukların arasında öz anne babası tarafından bakımı sağlanamayıp bir akrabası-yakını tarafından bakılıp gözetilen, akrabasınca vesayet altına alınan çocuklar da mevcuttur. Bu ailelerin sağladıkları hizmete daha önce belirtildiği gibi enformel koruyucu aile bakımı-geleneksel koruyucu aile sistemi denmektedir. Bir akrabası, yakını tarafından bakım verilen çocuklara ise enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuk denmektedir.

Türkiye kültüründe bu çocukların ya da yaşamının belli dönemlerinde bu şekilde büyümüş çocukların varlığı oldukça yaygın olmasına karşın bu sistem devletin çocuk koruma politikalarına ne yazık ki tam anlamıyla dâhil edilmemiştir. İstatistiklerde de ayrıca bu çocuklara değinilmediği, kurum bakımına alınmadan aile yanında destek verilen çocuklar kategorisine dâhil edildikleri görülmektedir. Oysaki ebeveyn bakımından yoksun kalan her çocuk devletten özel bakım görmek zorundadır.

2000’de ABD’de 6 milyondan fazla çocuğun büyükanne/büyükbabalar ya da başka akrabalarının yanında yaşadığı tespit edilmiştir. Yaklaşık 2,5 milyon çocuğun ailesinin olmadığı saptanmıştır (Bruner, 2002, Children’s Defense Fund, 2005; akt. Webb, 2017, s.285). Akrabalık bakımı ya da atlanmış jenerasyon akrabalık bakımı olarak tanımlanan (Shapiro et al; Casper ve Bryson, 1998; akt. Webb, 2017, s.285) bu özel çocuk bakım biçimi Webb’e göre çocuk ayrımcılığına girmektedir. Çocukların akraba bakımı görmelerinin nedenleri arasında madde bağımlılığı, ergen hamilelikleri, boşanma, tek ebeveynli olma, ebeveynlerin hükümlü olması, çocuk ihmal ve isitismarı gösterilmiştir (Webb, 2017, s. 285).

ABD’de ev dışında bakımın yaygın şekillerinden biri onların adlandırdığı şekliyle akrabalık bakımındır (kinship care) (Bonecutter ve Gleeson, 1997; akt. Webb, 2017, s.293).

2007’de ABD’de 2,5 milyondan fazla büyükanne/büyükbabanın kendi torunlarını yetiştirdiği ve bunların % 80’inin ebeveyn yokluğundan ya da ebeveynin çocuğa bakacak gücünün olmamasından kaynaklı olduğunu tespit etmiştir (Children’s Defense Fund, 2008; akt. Webb, 2017, s.293).

Yapılan tahminlere göre bu düzenlemelerin büyük çoğunluğu aile üyeleri arasında acil durumlarda veya diğer ihtiyaç durumlarında gayri resmi olarak yapılmaktadır. Bu şekilde kayıt dışılığın çocuklara ulaşmakta zorluklar çıkaracağı vurgulanmaktadır. Bu yüzden akraba yanındaki çocuğun bakımının istihdam edilmesi gerekmekte, bu ailelerin ve çocukların onaylanmış koruyucu aile olarak yasal çocuk refahına girmesi gerekmektedir, çünkü akraba aile bakımı akraba olmayan aile bakımına oranla çocuğu ve aileyi daha çok korumaktadır (Anderson, 2001; akt. Webb, 2017, s.293-294).

Yukarıda çocukları korunma ve bakım altına almayı gerektiren nedenlere ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Başka bir ifadeyle, çocuğun anne ve baba bakımından her ne sebeple olursa olsun yoksun kalması ve bu durumun aile, akrabalar arasında çözüme kavuşturulmaya çalışılması ya da çözülmesi, devletin bakım ve desteğine, bilgisine ihtiyaç duyulmaması, ya da devletin haberdar olmaması ve çocuğun akraba, diğer aile üyeleri tarafından, barınma, sağlık, eğitim, bakım gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması durumu enformel-geleneksel koruyucu aile bakımındır.

Enformel koruyucu aile yanındaki çocukların aileler yanında kalma sebepleri arasında, anne ve/veya baba yoksunluğu, terk, ölümler, boşanma, ebeveynlerin bakım sorumluluğundan vazgeçmesi, ebeveynlerin çocukların bakım ve sorumluluğunu sağlamaya ilişkin biyo-psiko-sosyal gelişimlerinin olmaması, engel durumlarının olması, ihmal, istismar, yoksulluk, yaşanan çevrenin temel ihtiyaçlara ulaşmada yetersiz kalması, yaşanan yerde eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşamama, bir akraba, tanıdık yanında okula devam etme, kronik hastalığının tedavisi için tedavi amacıyla uzun süreli kalışlar, çocukların aileleri tarafından herhangi bir sebeple akraba, tanıdık ya da bu grup dışındaki bakıcılarına terk edilmesi örnek gösterilebilir.

Enformel koruyucu aile bakımına kırsal kesimde yaşayıp, eğitim almak amacıyla kentte ya da okulun olduğu bölgede akrabası yanında yatılı kalan çocukların bakımı da örnek gösterilebilir demiştik. Hatta çevremizde bu tür örneklere sıkça rastlamaktayız. Bu şekilde eğitim hakkına ulaşabilmek amacıyla bir yakını, akrabası yanında yaşayan çocuklara ilişkin enformel koruyucu aile bakımı da denetim altında olmalıdır.

Koruyucu aile hizmetine ilişkin ilk kanuni düzenlemenin 1601 yılında Kraliçe 1. Elizabeth döneminde çıkarılan Yoksullar Kanununda yer aldığı kabul edilmiştir

(Friedlander, 1965; akt. Şenocak, s.193). Bu kanuna göre öz ebeveynleri ya da yakın akrabalarınca bakım ve gözetimleri yapılamayan çocukların yün ticaretiyle uğraşan zengin aileler yanına verilerek çırak olarak çalıştırıldıkları, çalışma sürelerinin kız çocukları için ya evlenene kadar ya da 21 yaşına kadar olduğu, erkek çocukları için ise 24 yaşına kadar olduğu kararlaştırılmıştır (Şenocak, s. 193) Söz konusu uygulama, geleneksel-enformel koruyucu aile hizmetinin İngiltere’de çok eski dönemlerde bile hukuksal zemine dayandırıldığını, devlet tarafından kontrol edilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Amerika’da enformel koruyucu aile bakımı, ‘informal kinship care’ yani, enformel akraba bakımı olarak kullanılmaktadır ve ebeveyn bakımından yoksun bir çocuğa, akrabası ya da çocukla duygusal yakınlığı bulunan bir tanıdığı tarafından tam zamanlı bakım verilmesi, çocuğun bakımının yapılması şeklinde tanımlanmaktadır (CWIG, 2012, s.1; akt. Lee, Clarkson-Hendrix, & Lee, 2016, s.30).

Lee ve diğerlerine göre (2016, s.30) federal hükümet, akraba bakımını üç şekilde sınıflandırmıştır. Bunlar enformel, gönüllü, formel. Eğer çocuk, çocuk refah sistemine, çocuk koruma sistemine devlet tarafından dâhil edilmiş, ya da devletin çocuk üzerinde yasal vesayeti var ise formel-resmi, tam tersi durumda enformel-gayri resmidir, bu yüzden özel ve kamusal olarak ikiye ayrılmıştır. Bazı tanımlarda akraba bakımı, çocuk koruma sistemlerinde çocuğun sosyal yardımlarla desteklenmesiyle saptanırken, sosyal yardım alınmayan durumlarda tespit edilememektedir, bu tutarsızlık ve bulanıklık akrabalara zorluk yaratmaktadır.

Koruyucu aile bakımı altındaki ve ev dışı bakımdaki çocukların dışında % 22 oranında akraba bakımı altında çocuğun bulunduğu, akrabalık bakımının büyük bir kısmını büyükannenin bakımının oluşturduğu, akraba bakımı sisteminde kayıt altında olmayan akraba bakımının da mevcut olduğu ama tüm bakım yöntemlerinin zorluklar içerdiği bilinmektedir. Genel olarak, akraba bakımı verenlerden büyükanne ve büyükbabaların yaşlarının ilerlemiş olması, fiziksel rahatsızlıklarının bulunması, daha eğitimsiz olmaları dezavantajları arasında gösterilmiştir (Lee, Clarkson-Hendrix ve Lee, 2016, s.30).

Yapılan araştırmalarda, Amerika’da 2012-2013 yılları arasında 2,3 milyon çocuğun anne baba bakımından yoksun bir şekilde, evlerde yaşadığı saptanmıştır. Bu çocukların

büyük bir çoğunluğunu, formel olan koruyucu aile bakımında değil de biyolojik ebeveynle akraba arasında ya da çocuk refahı sistemleri aracılığıyla gönüllü olarak sürdürülen enformel koruyucu aile bakımı altında olan çocuklar oluşturmaktadır. Büyükanne ve büyükbabalar, teyze, amca, kardeş, yakın arkadaş, ya da diğer akrabalara oranla daha çok sayıda bakım vermektedir. Bunlar, beklenmedik bir şekilde tam zamanlı ebeveynlik yapmaktadır. Yapılan bir araştırmada, akraba ya da akraba olmayan koruyucu aile bakım modelindekilerin, enformel akraba bakımı veren ailelere oranla destek hizmetlerinden faydalanabilmeleri daha ulaşılabilir bulunmuştur (Stein, ve diğerleri, 2014, s. 563).

2.11.1 Enformel Koruyucu Aile Bakımının Türk Toplumundaki Yeri

Türk toplumunda genellikle eski Türklerde ve İslam kültüründe, Osmanlı Döneminde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında enformel-geleneksel koruyucu aile uygulamalarının örneklerine rastlanmaktadır.

13. yüzyılda İlhanlı Hükümdarı Gazan Mahmut Han Tebriz yakınlarında anne ve babası olmayan ya da onlar tarafından terk edilen çocuklar için vakıflar kurduğunu. Ayrıca bu çocuklar tanınmış ve zengin aileler yanına yerleştirilerek, ailelere çocuklara baktıkları için çocuğa yönelik ihmal ve istismarın önlenmesi amacıyla belirli bir ücret ödenmiştir, hatta çocukların kazara kırdıkları eşyalar için de ailelere ödeme yapılmıştır (Yörükoğlu, 2007, s.196).

Günümüz koruyucu aile hizmetinde de ailelere ödeme yapılmasındaki amaçlardan biri de çocuğun aile tarafından ekonomik bir yük olarak görülmesini engellemektir.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed sözleriyle döneminde gönüllü olarak koruyucu aileliği halka yaymış, kendisi de koruyucu aile bakımı görmüş ve sahabelerinden Es'ad b. Zürare'nin vefat etmeden önce üç kızına bakması için Hz. Muhammed'e vasiyet vermesi üzerine bu üç kıza koruyucu ailelik yapmıştır (Sarıçam, 2007, s.351; akt. Ünal, 2015, s.887). Hz. Muhammed'in eşi Hz. Aişe de kendi çocuğu olmamasına karşın, özellikle kimsesiz kız çocuklarını himayesine alarak onları yetiştirip evlendirmiştir (Ağırman, 2006, s.98; akt. Ünal, 2015, s.887).

İslam öncesi Arap toplumunda daha çok evlatlık, besleme olarak çocukların aileler tarafından alınarak öz çocuk statüsünde görüldükleri, ailelere mahrem olarak görüldükleri, ailenin mirasına ortak oldukları gelenekler ve uygulamalar yaygınken, İslam'ın gelişiyle bu düşünce değişikliğe uğramıştır. İslam'a göre evlat edinenle evlat edindirilen arasında veraset hakkının olmadığı, aralarında evlenme yasağının olmaması nedeniyle çocuk ergenlik dönemine gelince aynı evde kalamayacakları hususları vardır (Aktan, a.g.m.; akt. Gürer ve Bay, 2013, s.24, 25).

Bu nedenle İslam'da evlat edinmeden ziyade koruyucu aile uygulaması, enformel koruyucu aile bakımı doğru kabul edilmektedir. Çünkü Hz. Muhammed, kimsesiz çocukları koruması altına alanların cennete gideceklerini söylemiştir: “Kim Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak, yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir günah (şirk) işlemediği takdirde, Yüce Allah onu mutlaka cennete koyar. Ben ve kendisine veya başkasına ait yetime bakan (görüp gözeten), şu iki parmağım gibi (orta parmağı ile başparmağını yan yana getirdi) cennette yan yana olacağız” (Buhârî, “Edeb”, 24, “Talâk”, 14, 26; Müslim, “Zühd”, 42; Ebu Dâvud, “Edeb”, 131.7; akt. Ünal, 2012, s.4).

İslam hukukunda bir diğer kavram hidâne ya da hadane hakkıdır. Hidâne; çocuğun bedensel ve ruhsal yönden sağlıklı bir ortam da büyüüp yetişmesini amaçlayan velayet hakkıdır. İslam hukukuna göre bu velayet hakkı daha çok boşanmayla ortaya çıkmakta olup, boşanma gerçekleşmişse anneye verilmektedir (Tahavi, s.433; Bardakoğlu, Hidâne, C.17, s.467; akt. Karakoç, 2015, s.154).

Anne ve babanın hayatta olmadığı, ya da çocuğun bakımını gerçekleştiremeyecek konumda olduğu durumlarda hidâne hakkı, öncelikle annenin akrabalarına (anneanne, anneannenin annesi, teyze) bu olanaklı değilse babaanne ve halalara en son babaya geçmektedir. Çocuğa sahip çıkacak hiçbir akrabası yoksa da bu sorumluluğu devletin alması gerekmektedir (Hatemi, s.85; Bilmen, C.2, s.455; Zuhaylî, C.10, s.48; Avcı, s.305; Halebî, C.2, s.164; Baktır, s.273; akt. Karakoç, 2015, s.162).

Hidâne süresi, çocuğun kendi kendine yetebileceği ergenlik dönemine kadar devam eder. Annesi dışında çocuğun bakımını üzerine alan kadına ücret ödenmesi gerekmektedir. Bu ücret, çocuğun malı varsa bundan, yoksa babası tarafından, babası

yoksulsa, nafakası üzerine düşen kimse tarafından karşılanır (et-Tâlâk, 65/6; akt. sorularla islamiyet, tarih yok).

Hidâne hakkı düzenlemesi, çocuğun bakım ve sorumluluğunu anneye vererek babaya hiçbir sorumluluk bırakmamıştır. Söz konusu düzenleme çocuğun bakımıyla sadece kadın ilgilenir görüşündeki ataerkil düşünce yapısını desteklemektedir. Oysaki evlilik birlikteliği içinde dünyaya gelen tüm çocuk anne ve babanın ortak velayetindedir, evlilik sona erse bile velayet kimde olursa olsun sorumluluk her iki tarafa da aittir. Hiçbir kural cinsiyeti nedeniyle babayı bu sorumluluktan muaf tutamaz.

İslam hukukundaki hidâne hakkında dikkat çeken bir diğer nokta çocuğun bakım ve sorumluluğunun bir akrabası, yakını tarafından üstlenildiği durumlarda bu kişinin ekonomik anlamda desteklenmesinin gerekli görüldüğü inanışıdır. Söz konusu uygulamanın günümüz akraba koruyucu aile hizmetiyle örtüştüğünü göstermektedir.

Osmanlı döneminde anne ve babası olmayan çocuklara akrabalarının bakım vermesi gelenekler dâhilinde gönüllü olarak üstlenilmekteydi (amca, dayı, hala, teyze vb.). Ölümle ya da boşanmayla gerçekleşen durumlarda çocuklar bakımı sağlanan akrabaların doğal bir aile üyesi olarak görülürdü (Alkan, 1992, s.796-797; akt. Ünal, 2012, s.888).

Yine Osmanlı'da akrabaların dışında kimsesiz bir çocuk varsa bu çocuğa mahalle içinde sahip çıkma geleneği, birinin bu çocuğa koruyucu ailelik yapması, bunun olanaklı olmadığı durumda çocuğun yetimhaneye gönderilmesi yaygındı (Ortaylı, 2001b, s.32; akt. Ünal, 2012, s.5).

Mahalle içinde bakım sağlamadaki amaç çocuğun alıştığı ve bildiği aile ortamından koparılmamasıdır. “Sadece eski Türklerde değil, Cumhuriyet döneminde de kimsesiz çocukları barındıracak yeterli sayıda yatılı kurum hiç olmamıştır. Çünkü geleneğimizde sahipsiz kalan çocuklar ya yakın akraba evlerinde bakılıp büyütülür ya da komşular ve iyiliksever ailelerce korunurdu” (Yörükoğlu, 2007, s.197).

Osmanlı'da İslam'ın uzun süreli evlat edinmeyi desteklememesi nedeniyle 'tebenni' adı verilen geçici evlatlık ya da gönüllü olarak yapılan geleneksel koruyucu aile hizmeti denilebilecek tarzda bir uygulama da sürdürülmüştür. Tebenni uygulamasına göre

çocuğun bakım ve sorumluluğu çocuğun yardım olmaksızın kendi kendine bakabilecek düzeye geldiği ergenlik dönemine kadar bazı kurallar dahilinde belirli süreliğine bir başkasına verilebilmekteydi. Burada çocuğun sadece kimsesiz olması şart değildir, ailenin ekonomik yoksunluğunun olması, bu nedenle çocuğa bakım verememesi de yeterlidir (Düzbakar, 2008, s.290-312; akt. Ünal, 2012, s.889).

Osmanlılarda kimsesiz ya da yoksul ailelerin çocuklarına sahip çıkmak için uygulanan bir diğer geleneksel koruyucu aile bakım şeklide “icâr-ı sağır” olarak adlandırılmıştır. Bu çocuklar (çoğunlukla kız çocukları) zengin ailelerin yanına hizmet etmeleri için verilir, karşılığında da bazen çok cüz-i bir ücret alınır ya da sadece beslenme ve bakım ihtiyaçları karşılanırmış. Bu çocuklara da besleme, ahretlik, manevi evlat denmekteymiş. Bu bakımı sağlayan aileler bunu ahiret inancıyla yapmakta olup, günah olacağı için çocuğa karşı herhangi bir kötü muameleden kaçınmaktaymış (Yazıcı, 2007, s.16; akt. Ünal, 2012, s.889).

Osmanlı devletinde vakıflar, yetim ve öksüz çocuklara kendi evlerinde bakım veren ailelere mali destek de sağlamıştır (Ünal, 2012, s.889).

Osmanlı toplumunda anne ve babası olmayan ya da ekonomik yoksunluk içindeki ailelerin çocukları öncelikle akrabalarına, onun olanaklı olmadığı durumlarda da devlet tarafından para karşılığında gönüllü bir koruyucu aileye emanet edilmekteymiş (Ortaylı, 2006; akt. Ünal, 2012, s.5).

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı toplumunda, korunma gereksinimi olan çocuklar için yatılı kuruluşlar tam anlamıyla mevcut olmamıştır. Dönemin mahkeme kayıtlarından yapılan araştırmalar sonucunda kimsesiz ve fakir aile çocuklarının, mahkeme kadısının bilgisiyle geçici evlatlık sistemiyle gönüllü ailelere verildiklerine dair çok sayıda uygulamaya rastlanmıştır (Kurt, 1994; akt. Görgülü, 2014, s.48).

Özetlemek gerekirse; Osmanlı döneminde koruyucu aile uygulaması, yakın akraba ve çevrenin, mahallenin bakımı, tebennî adı verilen geçici evlatlık, çocukların çalıştırılmasına karşılık çok az bir ücret ya da yiyecek aldıkları icar-ı sağır ve devlet tarafından gönüllü ailelere yerleştirilip vakıflarca ailelere para verilmesi şeklinde sürdürülmüştür. Yapılan tüm bu uygulamaların yeterince kurumsallaşmadığı, sadece

ihtiyaçlara yönelik olduğu geleneksel uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır (Ünal, 2015, s. 890).

Yakın geçmişimize baktığımızda; eski edebi eserlerde, filmlerde, dizilerde sıkça rastladığımız kavramlardan biri ‘besleme’ ‘evlatlık’ kurumudur. Genellikle bu eserlerde besleme olarak evde yaşayan çocukların aile bireyleri tarafından ihmal ya da istismar edilmesine, çektikleri acılara şahit olmuşuzdur. Bu nedenledir ki beslemelik kavramıyla ilgili günümüzde çoğu insan acıma duygusu taşımaktadır ve ev sahiplerini kötü ve acımasız kimseler olarak genellemektedir. Besleme kurumu günümüz koruyucu aile hizmeti ve enformel koruyucu aile hizmetiyle yakından ilişkilidir.

Türk Dil Kurumu besleme kavramını “evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, besleme kız, beslemelik, beslek” olarak açıklamıştır (Türk Dil Kurumu, tarih yok).

Besleme uygulaması kölelik ve evlatlık uygulamasının ortasında yer almaktadır. Kimsesiz çocukların ya da ailesi hayatta olmasına karşın çocuğuna bakacak ekonomik güce sahip olamayan ailelerin kız çocuklarının belirli bir süreliğine ya da evlenene kadar zengin ailelerin yanına gönderilmesi, ev işlerinin yaptırılması, karşılığında sadece beslenme ihtiyaçlarının karşılanması olarak özetlenebilir (Özbay, 2002; akt. Gökçe, 2017, s.23).

Yörükoğlu’na göre (2007, s.197) beslemelerin çok azı ailelerin kendi çocuklarıyla bir tutularak onlara gösterilen özen ve sevgiyle büyütülürlerdi. Büyük bir kısmı da evde hizmetçi gibi kullanılıp her türlü ayrımcılığa uğrarlardı.

Evlatlık ve beslemelere ilişkin yapılan ilk akademik araştırma olarak Ferhunde Özbay’ın (1999) “Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı ” isimli çalışması görülmektedir (Gürer ve Bay, 2013, s.12).

Özbay (1999, s.18) etnik kökeni ne olursa olsun kız çocuklarının çocuk yuvalarından çok evlerde koruma altına alınması fikrinin yaygın olduğunu düşünmektedir. Bu görüşü de Johnson’ın (1995) 1920 yılında İstanbul’da yetimhanelerle ilgili araştırmasında Ermeni ailelerinin bu tarz uygulamalarına şahit olduğuyla desteklemiştir.

Tanzimat Fermanı ile başlatılan köleciliğin ortadan kaldırılmasıyla ilgili çalışmalar, 1964 yılında “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılması Kanunu” ile kesinlik kazanmıştır. Bu doğrultuda evlatlık kurumunun yıkılmasına ortam hazırlanmıştır (Özbay, 1999, s.30).

1960’ların başında o dönemdeki adıyla Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından korunma gereksinimi olan çocukların evlat edinilmesi, koruyucu aileye verilmesi programları uygulamaya konulmuş, fakat ilk yıllarda başarı sağlanamamıştır. Çünkü insanlar kurumlara açıkça besleme, hizmetçi, evlatlık almak için başvuru yapmışlar, ya da çocukların yerleştirilmesinin ardından çocuklara bu bakış açısını uygulayarak hizmetin sonlandırılmasına çocukların ailelerden geri alınmalarına neden olmuşlardır. Yüzyıllardır varlığını sürdürmüş evlatlık-besleme uygulamasını benimseyen kişilerin bu algıları uzun süre değiştirilememiştir (Özbay, 1999, s. 31).

Günümüz Koruyucu Aile Sözleşmesinin 2. maddesinde “koruyucu aile, yanına yerleştirilen çocukları koruma, eğitme ve yetiştirme dışında hiçbir surette hizmetçi, dadı, besleme, vb. olarak kullanamaz” ifadesinin yer alması, insanların bir zamanlar bu amacı güttüğünü ve bu maddeyle bu amacın önlenmeye çalışıldığını göstermektedir.

Eski Doğu ve Batı toplumlarında sıklıkla uygulanan beslemelik kurumu zaman içinde yaşanan olumsuz örnekler nedeniyle ortadan kaldırılmaya çalışılarak daha resmi bir biçim kazandırılarak günümüz koruyucu aile hizmetinin uygulanmasına basamak oluşturmuştur (Koşar, 1992; akt. Gürer ve Bay, 2013, s.25).

Bazı araştırmacılar tarafından beslemelere ayrıca evlatlık çocuklar dense de bu sıfat günümüz evlat edinme hizmetindeki evlat edinilen çocukla karıştırılmamalıdır. Çünkü evlat edinmede kanun her iki tarafa da hak ve sorumluluklar sağlamaktadır ve ikisi arasında neseb ilişkisi kurmaktadır. Oysaki besleme-evlatlık uygulamasında aileler ve çocukların herhangi bir yasal bağları yoktur, geçici ve belirli bir dönemi kapsamaktadır, hak ve sorumlulukları da neredeyse yoktur. Bu nedenle daha çok geleneksel koruyucu aile hizmetiyle ilişkilendirilmektedir (Gürer ve Bay, 2013, s.26).

Türkiye’de çocuğun başka bir ailenin yanında bakılıp gözetilmesine ilişkin yasal anlamdaki ilk düzenleme 1926 yılında kabul edilen TMK ile sağlanmıştır. Kanuna göre

her ne sebeple olursa olsun ailesiyle birlikte yaşayamayacak çocukların başka ailede bakımının yapılması vurgulanmıştır. Sonraki süreçte Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (UHK 1930) ve Belediye Kanunu'nda (1930) da aileler yanında bakımın önemini vurgulayan maddelere yer verilmiştir (Üstüner ve diğerleri, 1996; akt. Görgülü, 2014, s.48).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere 1926 yılı Medeni Kanunla tam anlamıyla bir yasal düzenleme gelene kadar, Türk toplumunda enformel koruyucu aile bakımı gerek beslemelik-evlatlık kurumuyla gerek Osmanlı'da para karşılığı aile yanında bakım verme, tebenni, icar-ı sagir çalışmalarıyla ya da akraba ilişkileri yoluyla gönüllü ve istekli olarak yürütülmüştür. Beslemelik kavramı hemen herkes tarafından olumsuz bir ifade olarak bilinse de bu kurumun çocuğun bakılıp gözetilmesi konusunda bazı vakalarda döneminde etkili olduğu, enformel düzeyde de olsa çocuğu geçici olarak koruduğu gerçeği açıktır. Aynı şekilde Osmanlı dönemindeki uygulamalar da döneminde çocuklar için etkili olmuştur.

Türk toplumunda kimsesiz, terk edilmiş, ihmal ve istismara uğramış, anne baba bakımından yoksun bir çocuğun bakım ve gözetiminin yapılması, iş sahibi olmasının sağlanması, evlendirilmesi sevap olarak kabul edilen bir gelenektir. Kişilerin iyi niyeti ya da sevap anlayışıyla yürütülen bu hizmetler zaman zaman çocukların istismar edilmelerine, kötü koşullarda çalıştırılmalarına neden olmuştur. Bu nedenle kişisel düzeyde bir hizmet olarak kaldığı için denetimi sağlanamamış, örgütlenememiş ve çocukların ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamıştır.

2.11.2. Enformel Koruyucu Aile Hizmeti ve Koruyucu Aile Hizmeti Arasındaki Farklar

Geleneksel-enformel koruyucu aile hizmeti ve günümüz koruyucu aile hizmeti arasındaki farkları şu şekilde karşılaştırabiliriz:

1. Enformel koruyucu aile hizmeti kişilerin farkında olmadan, akrabalık vazifesi olarak gönüllü ya da zorunlu sürdürdüğü bir bakım türü iken günümüz koruyucu aile hizmeti yasal dayanakları olan ve hukuki bir süreci kapsayan, devlet denetimli bir hizmettir.

2. Enformel koruyucu aile hizmetini yürüten kişiler, eğer ki ilgili kurumlara başvuru yapmazlarsa SED'den ya da SYDV'ler tarafından yapılan nakdi yardımlardan faydalanamamakta, bakımını üstlendikleri çocuk adına devlet tarafından ekonomik yönden desteklenmemektedirler. Günümüz koruyucu aile hizmetinde aileler, yanlarında bulunan çocuğun yaş grubu oranında aylık bakım ödemesi almaktadırlar. Ayrıca çocukların servis, bazı kurs ücretleri devlet tarafından karşılanmaktadır, harçlıkları ödenmeye devam edilmektedir. Bir çocuğun bakımı ekonomik anlamda aileyi zorlamamaktadır.

3. Enformel koruyucu aile hizmetinde, çocuğun varlığından devlet genellikle haberdar değildir. Bu yüzden çocuk ve aile için gerekli mesleki çalışmaların yapılacağı, alanında uzman kişiler ailelere ulaştırılamamaktadır. Koruyucu aile hizmetinde ise, çocuğun aile yanına yerleştirilme aşamasında, öncesinde, sonrasında, hizmetin sonlandırılma aşamasında bile aile, çocuk ve kurum sürekli iletişim halindedir. Çocuğun aileye uyumu, aile yanındayken yaşanabilecek sorunların çözüme ulaştırılması aşamasında aile ve çocuğa profesyonel bir danışmanlık ve rehberlik hizmeti koruyucu aile birimi çalışanlarınca verilmektedir.

4. Enformel koruyucu aile hizmetinde bazı aileler çocuğun bakımını, dini, ahlaki görüşleriyle ve ailevi kaygılarla, sosyal çevre tarafından ayıplanmamak adına zorunlu hissederek ya da tamamen gönüllülük esasıyla sürdürmekteyken, koruyucu aile hizmetini yürütmek ailelerin kendi öz iradeleriyle verdikleri kararlar doğrultusunda şekillenmektedir ve çoğu ücretli kapsamındadır.

5. Enformel koruyucu aile hizmetinde aileler zorunlu olarak herhangi bir eğitim almazken koruyucu aile hizmetinde, yönetmelik gereği ailelerin almaları gereken Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimi, uzmanlaşmış koruyucu aile var ise K. A. İkinci Kademe Eğitimi konuyla ilgili eğitim almış kişilerce ailelere verilmektedir. Eğitimler bir nevi grup çalışması şeklinde olup ailelerin duygu ve deneyimlerini paylaşıp birlikte çözüm üretebilmelerine de olanak sağlamaktadır.

6. Enformel koruyucu aile hizmetinde çocuk hakkında ÇKK' nın 5/1/c maddesi gereğince bakım tedbiri kararı alınmazken koruyucu aile hizmetinde çocuğun bakım tedbiri kararının bulunması gerekmekte, çocuğun yasa gereği korunma ve bakım altında olması gerekmektedir.

7. Enformel koruyucu aile hizmetinde, çocuğun aile yanında kalmasına ilişkin süre genellikle anne-babanın vefat ettiği, çocuğu terk ettiği durumlarda uzun süreli olurken, koruyucu aile hizmetinde çocuğun korunma altına alınma şartları ortadan kalktığıında çocuk öz aileye döndürülerek süreç kısa sürede sonlanabilir.
8. Enformel koruyucu aile hizmetinde çocuğun biyolojik ebeveyni tarafından ihmal edilmesi, istismara uğraması bu nedenle bir akrabası tarafından bakım ve gözetiminin yapılıyor olması durumunda, çocuğa zarar veren biyolojik ebeveyni ile çocuk arasındaki ilişki, iletişim enformel koruyucu aile tarafından denetlenemeyebilir, ailenin çocuğu görmesi, çocuğu yeniden istismar etmesi engellenemeyebilir. Koruyucu aile hizmetinde ise, çocuğu istismar eden biyolojik ebeveyni ile ilişkileri çocuk korunma altına alınma aşamasında bile suç duyurusu sonrasında hâkim kararı ile uzaklaştırma yoluyla, velayetin nez-i davası yoluyla, şahsi münasebetin kaldırılması davası yoluyla çocuğun yüksek yararı doğrultusunda kısıtlanabilmektedir. Ayrıca, koruyucu aile hizmetinde çocuğun öz ebeveyni ile olan görüşmeleri, olumsuz bir durumun yaşanmasına müdahale edebilmek amacıyla koruyucu aile birimi çalışanları refakatinde gerçekleştirilmektedir.
9. Enformel koruyucu aile hizmetini yürüten kişiler çocuğun vasisi de olabilirken, koruyucu aile hizmetinde çocuğun vasisi koruyucu aile olamaz.
10. Günümüzde koruyucu aile hizmeti örneklerinden akraba veya yakın çevre modelinde ve enformel koruyucu aile bakımında çocuklar bakım verenler aynı şekilde akrabaları ya da yakın çevrelerindeki insanlardır. Bu iki hizmet modelindeki en büyük fark akraba ve yakın çevre koruyucu aile hizmetinde çocuklar korunma ve bakım altındayken enformel koruyucu aile bakımında çocuklar hakkında herhangi bir tedbir kararı yoktur, bu çocukların büyük bir kısmı devlet denetimi ve kontrolünden yoksundur.

2.11.3. Enformel Koruyucu Aile Hizmetinin Sağladığı Avantajlar

Enformel koruyucu aile hizmetinin en büyük avantajı, ebeveyn bakımından yoksun çocuğun kurum bakımına alınmadan; tanıdığı bildiği bir akrabasının, yakının yanında, aile ortamında bakım ve gözetiminin yapılmasıdır. Yapılan araştırmalar çocukların kurum bakımı ya da toplu bakımdan ziyade bir aile yanında büyümesinin çok daha avantajlı olduğunu kanıtlamıştır. Bu noktada da çocuğun tanıdığı ve bildiği bir aile

ortamının olması durumu çocuk ve ailenin uyum problemi yaşamamaları ya da daha az yaşamaları konularında etkilidir.

Bir çocuk için ebeveyninden uzun süreli ayrılışlar, travmatik bir süreçtir, ama bu süreci bir yakınının yanında geçirmek, aileden birilerinin desteğini almak travmanın etkilerini azaltmaktadır (Bowlby 1980; Dubowitz et al. 1994; akt. Billing ve diğerleri, 2002, s.1).

Enformel koruyucu aile hizmeti altındaki çocuk ya da çocukların kardeşleriyle birlikte kalma, onlardan ayrılmama şansları yüksektir. Korunma ve bakım altında olup, farklı yaş grubundaki kardeş çocukların belli yaş aralıklarına göre sınıflandırılmış farklı kuruluşlarda kaldıkları, birbirlerinden ayrıldıkları, birlikte büyüme imkânı bulamadıkları gerçeği ne yazık ki hala devam etmektedir.

Enformel koruyucu aile hizmetindeki çocuk, ebeveyn bakımından yoksun kaldığında, tanıdığı bildiği ve yaşamakta olduğu sosyal çevresinden, okulundan ayrılmak durumunda kalmayabilir, alıştığı ve edindiği ailevi kültürünü sürdürebilir.

Bowlby (1953, s.131) çocuklara bakım sağlayan tanıdıklarının onlara yabancı kişilerden daha yakın olduklarını, çocuğa aşına olduklarını, bu kişilerin çocuklar için güçlü bir sorumluluk duygusuna sahip olma olasılıklarının yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Kurum bakımıyla devlet; kimsesi olmayan, ailesi tarafından terk edilmiş, ya da istismara uğramış çocuklar ve hatta sadece ekonomik yoksunlukları olan ailelerin çocukları için alternatif bakım hizmetini yıllarca uygulamış ve sürdürmüştür. Fakat en iyi kurum bakımı altında olsa bile çocukların öncelikle öz aileleriyle, yakın akraba ve tanıdıklarıyla, evlat edindirilmeleriyle, koruyucu aileler yanında yaşamalarıyla daha sağlıklı oldukları, daha fazla uyaran aldıkları, daha çok önem ve özen gördükleri, kendi potansiyellerini gerçekleştirme konularında daha şanslı oldukları kanıtlanmıştır (Unicef, tarih yok).

2.11.4. Enformel Koruyucu Aile Hizmetinin Dezavantajları

Stein ve diğerleri (2014) tarafından büyük anne-büyük baba ya da diğer akraba bakımı sağlayan aileler arasında nicel yöntemle yapılan araştırmada, akraba bakımı verenlerin

ihtiyaçlarının, bakım verenlerin sağlığının ve iyi olma hallerinin ebeveynlik stresi üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Bunlar arasında büyükanne ve büyükbabanın diğer akrabalara oranla daha yüksek stres grubunda olduğu saptanmış. Finansal zorlamalar, çocukların davranışlarıyla ilgili endişeler, hizmetlere ulaşım zorluğu, biyolojik ebeveynle yaşanılan olumsuz ilişkiler, stresi arttıran faktörler arasında bulunmuştur (Lee, Clarkson-Hendrix, & Lee, 2016).

Kendi evi dışında, akrabası tarafından bakımı sağlanan çocukların sosyo-demografik özelliklerinin, beden sağlığının, akıl sağlığının, ocuk refahı sistemine dâhil edilen çocuklarla ve ailelerle karşılaştırılması, aradaki sistematik farklılıkların belirlenmesi ve karakteristik özelliklerin açıklanmaya çalışılması amacıyla yapılan araştırmada, Ulusal ocuk ve Ergen Refahı Anketi II kullanılarak 0-17,5 yaş aralığındaki akraba olmayan formel koruyucu aile bakımı altındaki çocuklar, akraba olan formel koruyucu altındaki çocuklar, enformel akraba bakımı altındaki çocuklar karşılaştırılmıştır (Stein, ve diğerleri, 2014, s. 559).

Araştırmada, enformel akraba bakımı altındaki çocukların kronik sağlık sorunlarının olduğu, sağlık hizmetlerine ulaşmada, okul tabanlı hizmetler almada daha risk altında oldukları saptanmıştır (Stein, ve diğerleri, 2014, s. 559).

Tüm akraba bakımı altındaki çocukların (formel ve enformel) zihinsel sağlık sorunlarına sahip olduklarında haklarında bildirimde bulunulma olasılıklarının düşük olduğu, ancak sağlık sorunu bulunan ve eğitim seviyesi düşük olan büyükanne ve büyükbaba gibi bakım verenlerin yanındaki çocuklara oranla haklarında bildirimde bulunulma olasılıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Stein, ve diğerleri, 2014, s. 559).

Stein ve diğerlerine göre (2014, s.559). akraba bakımı altındaki ya da formel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların benzer sağlık problemleri olmasına karşın daha düşük maddi kaynaklara ve eğitim olanaklarına sahip aileler yanında yaşayanlar daha çok risk altındadır. İhtiyaç ve erişim arasındaki bu uyuşmazlık, resmi koruyucu aile sistemine dâhil edilmeyen enformel akraba bakımı altındaki çocuğun uzun süreli iyi olma halini etkilemektedir.

Geen (2004, s.131) enformel akraba bakımı sağlayan ailelerin, koruyucu ailelere oranla daha yaşlı, daha dűřük gelirli, sağlık koşulları olarak daha zayıf ve daha eğitimsiz olduklarını, daha az hatta hiç danışman yardımı aldıklarını, sosyal hizmetlere ve sağlanan imkânlara ulaşamadıklarını bu nedenle daha çok zorlukla yűzleřmek zorunda kaldıklarını vurgulamıştır.

Enformel koruyucu aile bakımı gűrmekte olan çocuklar herhangi bir kamu kurum ve kuruluřunda kayıtlı olmadıkları takdirde, yanlarında bulunan aileler tarafından ihmal ya da istismara da uđrayabilmektedirler. Bu bakım tűrűnűn en dezavantajlı noktasını ihmal ve istismar mađduru çocuklar oluřurmaktadır.

Őrneđin, Gűke (1971, s.72) besleme olarak alınan çocukların aile içinde istismar edilmesine, ailenin vicdanı dıřında herhangi bir engelin olmadığını sűylemektedir.

Kayıt dıřı olarak sűrdűrűlen enformel koruyucu aile bakımında ailelerin eđitimsizliđinden, ekonomik yetersizliđinden, sađlık kořullarının elveriřsizliđinden kaynaklı olarak sorunlar ortaya çıkmakta ve bu sorunların devlet kanalıyla űzűme ulařtırılmaması halinde bařta çocuklar sonrasında da aileler zarar gűrmektedir.

2.11.5. Enformel Koruyucu Aile Bakımına İlişkin Amerika ve İngiltere Örnekleri:

Çalışmanın bu bölümünde çocuğun korunması, ebeveyn bakımından yoksun çocuklara sağlanan enformel koruyucu aile hizmetinin kurumsal boyutta ele alınması ve desteklenmesi konularında önemli hizmetlerin mevcut olduğu düşünülerek Amerika ve İngiltere örneklerine yer verilmiştir.

Amerika’da enformel koruyucu aile bakımı, ‘informal kinship care’ yani, enformel akraba bakımı olarak kullanılmaktadır ve ebeveyn bakımından yoksun bir çocuğa, akrabası ya da çocukla duygusal yakınlığı bulunan bir tanıdığı tarafından tam zamanlı bakım verilmesi, çocuğun bakımının yapılması şeklinde tanımlanmaktadır (CWIG, 2012, s.1; akt. Lee, Clarkson-Hendrix, & Lee, 2016, s.30).

Lee ve diğerlerine göre (2016, s.30); Amerika’da federal hükümet, akraba bakımını üç şekilde sınıflandırmıştır. Bunlar; enformel, gönüllü, formel. Eğer çocuk, çocuk refah sistemine, çocuk koruma sistemine devlet tarafından dâhil edilmiş, ya da devletin çocuk üzerinde yasal vesayeti var ise formel-resmi, tam tersi durumda enformel-gayri resmidir, bu yüzden özel ve kamusal olarak ikiye ayrılmıştır. Bazı tanımlarda akraba bakımı, çocuk koruma sistemlerinde çocuğun sosyal yardımlarla desteklenmesiyle saptanırken, sosyal yardım alınmayan durumlarda tespit edilememektedir, bu tutarsızlık ve karışıklık akrabalara zorluk yaratmaktadır.

Bu karışıklığın önüne geçilmesi adına 2008 yılında Amerika Çocuklar ve Aileler İdaresi tarafından Çocuk Koruma Servisinin bir parçası olarak enformel olarak akraba bakımı sağlayan ailelere/kişilere ulaşmak, bunların ihtiyaçlarını belirlemek, uygun servis ya da hizmetlere yönlendirme yapabilmek amacıyla ‘kinship navigator programme’ isimli program uygulamaya geçirilmiştir. Program sayesinde ailelere ulaşmak kolaylaşmıştır ve (Sutphin, 2015, s. 50).

Program sağlayıcılar navigatörler olarak adlandırılmaktadır, aile ve çocukların izlenmesi, denetlenmesi, finansal anlamda, sağlık alanında, sosyal alanda hizmetlerden yararlandırılarak çocuğun aile ortamında bakımının yapılması konusunda çalışmaktadırlar (Sutphin, 2015, s. 59).

Amerika’ da düşük gelirli ve ihtiyaç sahibi enformel koruyucu ailelere sağlanan destekler, finansal yardımlar arasında; TANF (nakdi yardım), SSI (ek güvenlik geliri), SNAP (gıda yardımı), medicare (tıbbi destek), housing (ev, barınma yardımı) yer almaktadır. Bunun dışında ailelere psiko-sosyal destekte sağlanmaktadır. Bunlara child care (çocuk bakım desteği), psiko-sosyal destek, hukuksal destek, danışmanlık örnek gösterilebilir.(<https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Stepping%20Up%20For%20Kids%20%20What%20Government%20and%20Communities%20Should%20Do%20to%20Support%20Kinship%20Families.pdf>, 05.02.2019)

İngiltere’ de enformel koruyucu aile bakımı; herhangi bir anlaşma, yasal süreç olmadan bir çocuğa yakın akrabası ya da ailesinin yakınları tarafından sağlanan ve aileler arasında yapılan gayri resmi düzenlemelerle yürütülen bakım türü şeklinde tanımlanmaktadır.(<https://www.leeds.gov.uk/docs/Kinship%20Care%20Guide%20licenced%20copy.pdf>, 07.02.2019).

Yapılan bir araştırmaya göre 2001 yılında Birleşik Krallıkta toplam 173,200 çocuğun akrabalarıyla yaşadığı, bunlardan 9004’ ünün resmi olan akraba koruyucu aile bakımı altında olduğu, 164,196’ sının da enformel koruyucu aile bakımı altında olduğu tespit edilmiştir (Nandy & Selwyn, 2011, s. 5). Enformel koruyucu aile bakımının İngiltere’ de sayıca fazla olduğu görülmektedir.

İngiltere’ de enformel koruyucu ailelere ulaşma konusunda sosyal destek ağlarının etkili olduğu, bu ağlardan birinin de Grandparents Plus olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu sosyal ağlarla enformel koruyucu ailelerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanması, ailelere psiko-sosyal destek sağlanması, uygun hizmetlere yönlendirmelerin sağlanması, ulaşılabilirliğin artırılması hedeflenmektedir (<https://www.grandparentsplus.org.uk/join> 07.02.2019).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu çalışmanın yöntem bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama tekniği ve süreci, veri toplama aracı, veri analizi hakkında bilgilere yer verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmanın amacının, enformel koruyucu aile bakımını yaşamış kişilerin duygu ve düşüncelerinin anlaşılabilmesi, yaşadıkları zorlukların ortaya çıkarılabilmesi ve bu kadar yaygın ve önemli olan bu hizmetin görünür kılınmaya çalışılması olduğundan hareketle, bu durumların ortaya çıkarılabilmesi için en etkili yöntemin niteliksel yöntem olduğu düşünülmüştür. Hedef sayısal sonuçlar elde etmekten ziyade bu bakım sisteminin özüne inmek, bu sistemi derinlemesine analiz etmektir. Bu çalışmada söz konusu bireylerin yaşadıkları süreçlerin güçlü ve güçsüz yönlerinin ortaya çıkarılmasına, bu doğrultuda tartışmalarla çözüm önerileri yaratılmaya ihtiyaç duyulmuş ve bu nedenle nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

“Bilindiği gibi nitel araştırmanın amacı genellenebilirlik değildir. Nitel araştırmada amaç insan deneyiminin kesitlerine dair zengin ve derin anlamlar geliştirmektir” (Aziz, 2015, s. 191).

“Nitел araştırmacı, bizzat alanda zaman harcayan, araştırma kapsamındaki kişilerle birebir görüşen ve gerektiğinde bu kişilerin deneyimlerini yaşayan, empati kurabilen, alanda kazandığı bakış açısı ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanan kişidir” (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 44).

Kuramsal bilgiler kısmında da belirtildiği gibi ebeveyn bakımından yoksun bir çocuğun uluslararası minimum standartlara uygun olarak bakımlarının ve ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği aynı şekilde enformel koruyucu aile bakımı kapsamındaki çocuklar için de gerekli bulunmuştur ve araştırmanın yönteminin, görüşme formunun

şekillendirilmesinde minimum standartlar, ÇHS’de belirtilen çocuğun beslenme, eğitim, yaşam, sağlık, oyun ve eğlence haklarından yararlanmıştı.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de çocukluğunda enformel koruyucu aile bakımı görmüş, şu an yetişkin konumundaki bireyler oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel amacını ve araştırma sorularının cevabını en iyi şekilde aktarabilecek bireylere ulaşabilmek için amaca yönelik örneklem oluşturulmasına karar verilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi de denilen bu yöntemde araştırmacının örnekleme kimlerin alınabileceğine, amacına en uygun olarak kendi tercihleriyle karar verdiği bilinmektedir (Tuncay, 2009, s. 46).

Amaçlı örnekleme türlerinden kartopu örneklemede, araştırmacı konusuyla alakalı birey ya da bireyleri bulduktan sonra olası katılımcılar hakkında öneride bulunmalarını ister ve bunu yeni örneklem bulana kadar sürdürür (Krysiak & Finn, 2015, s. 202).

Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılara, kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Bireylere ulaşmada yaşadıkları şehir, yaş, cinsiyet, öğrenim durumu gibi herhangi bir sınırlama ya da ayırım gözetilmemiştir. Görüşme yapılan bireyler diğer katılımcıları bulmak konusunda etkili olmuştur, onların önerileriyle örneklem sayısı arttırılmıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında araştırma örnekleminden elde edilen verilerin hedeflenenine ulaştığı, tekrar eden durumların ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenerek örneklem sayısı 14 olarak netleştirilmiştir.

Araştırmacının yaşadığı şehir ve kolay ulaşabildiği şehirler tercih edilmiştir. Bireylerin çocukluk döneminde çeşitli sebeplerle ebeveyn bakımından yoksun kalmış olmaları ve bir yakınları, akrabaları ya da tanımadıkları kimseler yanında bakım görmüş olmaları ele alınmıştır.

Bu koşulları sağlayan 14 bireyle, bireylere ulaşılması, uygun olup olmama durumlarına göre 15.04.2018-21.11.2018 tarihleri arasında tamamen gönüllük esasına dayalı olarak;

sessiz, sakin ve kendilerini rahat hissettikleri ortamlarda birebir ayrıntılı görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapmak için ayrıca çocukluğunda ebeveyn bakımından yoksun kalıp anneannesi yanında yaşayıp büyüyen 1 kişiye, halası ve eniştesiyle yaşayan 1 kişiye, besleme olarak zengin bir ailenin yanında yaşayıp büyümüş 3 kişiye, eğitimi nedeniyle akrabaları yanında büyümüş yaklaşık 5 kişiye ve toplamda on kişiye daha ulaşılmış, fakat bireylerin görüşme yapmak istememeleri nedeniyle araştırmaya katılımları sağlanamamıştır.

Araştırma tasarımında, geçmişte enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerle yapılacak görüşmeler dışında, günümüzde bir yakınının, akrabasının çocuğuna enformel koruyucu aile bakımı sağlamakta olan ailelere de ulaşılması planlanmıştır. Söz konusu ailelere Eskişehir Tepebaşı Sosyal Hizmet Merkezi'ne kayıtlı sosyal ve ekonomik destek almakta olan aileler arasından ulaşılabileceği düşünülmüştür. Eskişehir Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca, AÇSHB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı'na da bireylerle görüşme yapabilme izni için dilekçe ile başvuru yapılmıştır. Bakanlık tarafından araştırma iznine onay verilemediği için görüşmeler yapılamamıştır.

Her iki örneklem grubuyla yapılacak görüşmeler sonucunda enformel koruyucu aile bakım sisteminin aile ve çocuk yönünden değerlendirilmesi fırsatı yakalanabilecekken örneklem grubu, sadece çocukluğunda bu bakımı görmüş kişiler olarak sınırlandırılmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların belirlenmesinde bu bireylerin geçmişinde, çocukluk dönemlerinde çeşitli sebeplerle enformel koruyucu aile bakımını deneyimlemiş olmaları temel kıstas olarak ele alınmıştır.

3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ VE SÜRECİ

Bu araştırmada, katılımcıların kendilerini detaylı olarak anlatmalarına imkân sağlayacak yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmede katılımcıların

daha çok açık uçlu sorularla kendilerini anlatmalarına olanak sağlanmaktadır. Görüşme süresince katılımcıların tepkileri, duygu ve düşünceleri, jest ve mimikleri de önemlidir. Buna yönelik izlenimler edinilmiştir.

Görüşmelere başlamadan önce tüm katılımcılara araştırmanın amacı ve kapsamında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Hazırlanmış bilgilendirilmiş olur formunu katılımcıların okumaları sağlanmış ve imzaları alınmıştır. Formun imzalı diğer örneği katılımcılara da verilmiştir.

Görüşmelerin yapılabilmesi için sessiz, sakin, bireylerin rahat ve güvende hissedebilecekleri mekânlar tercih edilmiştir. Görüşme süreleri en az 45 dakika, en fazla bir buçuk saat aralığında sürmüştür.

Görüşmelerin tümü araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerde tüm bu duygu ve düşünce aktarımları araştırmacı tarafından not edilmiştir, araştırmada veri kaybına uğranılmaması için görüşmeler kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Katılımcılara görüşmede konuşulanların kayıt altına alınacağına dair bilgi, bilgilendirilmiş olur formu ile verilmiştir, formda da belirtildiği üzere ses kaydı alınması yine kişilerin tercihine bırakılmıştır. Katılımcılardan yalnızca bir tanesi ses kaydı alınmasına izin vermemiştir. Bu doğrultuda kişi ile yapılan görüşmede ses kaydı alınmamıştır, sadece notlar tutulmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcılardan özellikle besleme olarak alınanlar, araştırma konusunu ve amacını oldukça yararlı bulduklarını dile getirmişlerdir. Her iki birey de yaşadıkları o zorlu dönemleri ilk defa tanımadıkları biriyle bu kadar uzun konuşabildiklerini, hatta eşleri ve çocuklarıyla bile birçok ayrıntıyı paylaşmamış olduklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcıların çoğu yaşanan süreci anlatırken en çok ebeveyn bakımından yoksun kalmanın kendilerine zor geldiğini, o dönemdeki en büyük ihtiyaçlarının da anne ve baba sevgisi olduğunu dile getirmişlerdir.

Katılımcıların çoğunun sıklıkla gözyaşlarını tutamadığı gözlenmiştir. Görüşmeler sonucunda bu konuyu konuşup içlerini dökmelerinin kendilerine iyi geldiğini, sanki bir psikolog seansındaymış gibi hissettiklerini söyleyenler olmuştur.

Katılımcılardan MS (boşanma sonrası annesi tarafından terk edilmesi nedeniyle enformel koruyucu aile bakımı görmüştür) kendi duygularını ifade edebilmenin iyi geldiğini, böyle bir konunun araştırılıyor olmasını da çok faydalı bulduğunu, ayrıca kendini böyle bir bakıma mahrum bırakan, terk eden annesinin de asıl duygularının ne olduğunu, bunu neden yaptığını öğrenebilmeyi çok istediğini, bu nedenle ailelerin, ebeveynlerin açısından bakabilmek için çocuğunu bu bakıma bırakan, terk eden ailelerle de görüşme yapılmasının yararlı olacağını düşündüğünü belirtmiştir.

Görüşmelere başlamadan önce örnek bir görüşme yapılarak sorularda anlaşılmayan, eksik kalan noktalar tekrar gözden geçirilmiş, ekleme, çıkarma yapılmıştır.

3.4. VERİ TOPLAMA ARACI

“Veri toplama araçları, olayları gözlemlemek ve kayda almak için var olan ilk kavramsallaştırmalardan ortaya çıkan ve geliştirilmeye açık olan araçlardan daha fazla anlam ifade etmektedir” (Miles & Huberman, 2015, s. 35). Verileri toplarken alınacak notlar, görüşmecinin jest ve mimikleri, görüşmelerin ses kaydıyla kaydedilip sonrasında mı çözümleneceği, görüşme sürecinin nasıl yönetileceği de önemlidir (Miles & Huberman, 2015, s. 35).

Araştırmanın amacı doğrultusunda, bireylerle derinlemesine görüşme yapabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur.

Ebeveyn bakımından yoksun ve korunma altında olan bir çocuğun uluslararası minimum standartlara uygun olarak bakımlarının ve ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği aynı şekilde enformel koruyucu aile bakımı kapsamındaki çocuklar için de gerekli olduğu düşünülmektedir ve araştırmanın yönteminin, yarı yapılandırılmış görüşme formunun şekillendirilmesinde BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve UNICEF tarafından geliştirilen ve Türkiye’ye uyarlanan Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Minimum Standartlardan yararlanılmıştır.

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu 12 bölümden oluşmaktadır. Bölümler sırayla şu şekildedir;

1. Kişisel Bilgiler.
2. Çocukluk Dönemi.
3. Biyolojik Ebeveynden Ayrılma Süreci.
4. Biyolojik Ebeveynden Ayrıldıktan Sonraki Süreç.
5. Yaşanılan Yerde Beslenme Durumu.
6. Yaşanılan Yerde Sağlık Durumu.
7. Yaşanılan Yerde Eğitim Durumu.
8. Oyun-Eğlence-Boş Zaman Etkinlikleri.
9. Yaşanılan Yerin Fiziki Koşulları (Ev Ortamı).
10. Sosyo-Ekonomik Koşullar.
11. Aile İçi İlişkiler.
12. Değerlendirme, neriler, Eleştiriler.

3.5. VERİ ANALİZİ

Katılımcıların Bilgilendirilmiş Olur Formunu okuyup, imzalamalarının ardından imzalı diğer örnekleri kendilerine verilmiştir. Katılımcıların onayı alındıktan sonra görüşmelere başlanmış ve yine onayları doğrultusunda görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

Her görüşmenin sonunda ses kaydı dinlenerek görüşme içerikleri çözümlenmiş, araştırmacı tarafından tek tek yazıya aktarılmış, deşifre edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen deşifreler toplam 174 sayfa, 36,837 sayfa tutmuştur. Tüm cevapları rahatlıkla görebilmek adına, her bölüme ayrı ayrı katılımcıların cevapları eklenerek tüm Word dosyaları tek bir Word dosyasına indirgenmiştir. Verilerin analizinde herhangi bir yardımcı programdan yararlanılmamıştır, araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Yazıya aktarılan tüm görüşmeler araştırmanın amacı ve sorunu doğrultusunda defalarca okunmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun başlıkları da göz önüne alınarak temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların çoğunun kullandığı, tekrar ettiği, üzerinde durduğu, ya da araştırmacının dikkatini çeken durumlar

doğrultusunda kodlar oluşturulmuştur. Kodlar arasında sınıflandırma yapılarak yine katılımcıların en çok bahsettikleri konular toplanarak kategoriler oluşturulmuştur.

Bulguların yorumlanması sürecinde belirteçler oluşturulmuştur (Görüşme Sırası/ Ad ve Soyadların Baş Harfleri). Katılımcıların kimlik bilgileri belirtilmemiş, gizlilik kuralları gereği ad ve soyadlarının baş harfleri kodlanarak kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları 8 tema şeklinde ele alınmıştır. İlk temada, çocukluğunda ebeveyn bakımından yoksun kalıp bir akrabasının, yakının ya da tanımadığı kimselerin yanında bakılıp yaşamış yetişkin bireylerin sosyo-demografik bilgilerine yer verilmiştir. İkinci temada bireylerin enformel koruyucu aile bakımını yaşama nedenlerine, üçüncü temada ebeveyninden ayrılmaya ilişkin değerlendirmelere, dördüncü temada kişisel bakıma, beşinci temada yaşanan yerin fiziki koşullarına, altıncı temada ekonomik koşullara, yedinci temada aile içi ilişkilere, sekizinci temada katılımcıların değerlendirme ve önerilerine değinilmiştir.

4.1. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER

Bu temada bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, çalışma durumu, yaşanan şehir, aile durumlarına yer verilmiştir. Ayrıca elde edilen kodlar sonucunda bireylere kimin/kimlerin enformel koruyucu aile bakımını sağlamış olduğu ve bireylerin enformel koruyucu aile bakımı görme süreleri gibi alt kategoriler oluşturulmuştur ve aşağıda bu kategorilere değinilmiştir.

4.1.1. Araştırmanın Katılımcıları

Aşağıda araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine yer verilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgileri belirtilmemiş, gizlilik kuralları gereği ad ve soyadlarının baş harfleri kodlanarak kullanılmıştır.

Araştırmaya Katılan Bireylerin Sosyo Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Durum	Yaşanan Şehir	Çalışma-İş Durumu	Çocuk Sayısı	Aile Durumu
K1-AA	78	E	İlkokul	Evli	Ankara	Emekli	6	Eşi ve torunuyla yaşıyor.

K2-DH	48	K	İlkokul	Evli	Antalya	Ev hanımı	2	Eşiyle yaşıyor, çocukları üniversitede.
K3-EK	38	K	Ön lisans	Evli	Eskişehir	Ev hanımı	2	Eşi ve iki çocuğuyla yaşıyor.
K4-EA	25	E	Lise	Bekâr	Ankara	Özel sektör Muhasebeci	Yok	Babanne ve dedesiyle yaşıyor.
K5-FT	53	K	Üniversite	Evli	Eskişehir	Memur-Programcı	1	Eşiyle yaşıyor, kızı üniversitede.
K6-FH	56	K	İlkokul	Bekâr	Antalya	Emekli	2	Bekâr, kızıyla yaşıyor.
K7-GPY	32	K	Üniversite	Evli	Eskişehir	Memur	1	Eşi ve oğluyla
K8-HT	56	K	Lise	Evli	Eskişehir	Ev hanımı	3	Eşi ve kızıyla yaşıyor.
K9-İŞ	54	K	İlkokul	Bekâr	Antalya	Serbest M.	2	2 oğluyla yaşıyor.
K10-MS	47	E	Üniversite	Bekâr	Eskişehir	Okul Müdürü	3	Yalnız yaşıyor.
K11-NÇ	33	K	Üniversite	Evli	Antalya	Ev hanımı	1	Eşi ve kızıyla yaşıyor.
K12-SY	39	K	Lise	Evli	Eskişehir	Ev hanımı	3	Eşi ve çocuklarıyla yaşıyor.
K13-ZK	28	K	Y Lisans	Evli	Ankara	Memur	Yok	Eşiyle yaşıyor.
K14-AD	47	K	Üniversite	Evli	Ankara	Memur	1	Eşi ve çocuğuyla yaşıyor.

Yukarıdaki tabloda katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin genel görünümüne yer verilmiştir. Aşağıda her katılımcıyla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

4.1.1.1. Katılımcılara Yönelik Tanıtıcı Bilgiler

K1 (AA): 78 Yaşında erkek, ilkokul mezunu, 14 yaşında evlenmiş, toplam 1 evlilik yapmış, torunu ve eşiyle birlikte Ankara’da yaşıyor. Toplam 6 çocuğu var ve hepsi evli. Serbest olarak çeşitli işlerde çalışarak emekli olmuş. 9 yaşındayken ebeveynleri tarafından terk edildiği için babaannesi ve dedesiyle yaşadığını açıklamıştır.

K2 (DH): 48 yaşında kadın, ilkokul mezunu, 23 yaşında evlenmiş, eşiyle birlikte Antalya’da yaşıyor, ev hanımı, iki çocuğu var ikisi de başka şehirlerde üniversitede okuyor. Beş yaşında tanımadığı, akrabalık ilişkileri bulunmayan kişiler tarafından besleme olarak alındığı için ailesinden ayrıldığını açıklamıştır.

K3 (EK): 38 yaşında kadın, ön lisans mezunu, evli ve iki çocuk sahibi. Eşi ve çocuklarıyla birlikte Eskişehir’de yaşıyor, ev hanımı. Dört yaşındayken, anne ve babasının memur olması, çalışma koşullarının yoğun olması, anne babanın işte olduğu saatlerde kendisine bakacak birinin olmaması, kreş, bakıcı gibi imkânların olmaması, kısacası iş durumu nedeniyle ebeveynlerinin bakım sağlayamaması nedeniyle ailesinden ayrılarak babaanne ve dedesiyle birlikte yaklaşık bir buçuk yıl yaşamak zorunda kaldığını açıklamıştır.

K4 (EA): 25 yaşında erkek, lise mezunu, bekâr. Dedesi ve babaannesiyle birlikte Ankara’da yaşıyor, muhasebeci. 15 yaşından sonra, boşanma sonrasında ebeveynlerinin bakım vermek istememesi nedeniyle dede ve babaannesiyle birlikte yaşadığını, halen onlarla yaşıyor olduğunu açıklamıştır.

K5 (FT): 53 yaşında, kadın, üniversite mezunu, 24 yıldır evli ve bir çocuk sahibi. Kızının İstanbul’da üniversitede okuyor olduğu belirtmiştir. Eşiyle birlikte Eskişehir’de yaşıyor, memur. Yaşadıkları köyde ortaokul olmaması nedeniyle şehre gelerek babaannesi, halası ve ağabeyiyle birlikte 11 yaşından 19 yaşına kadar yaşadığını açıklamıştır.

K6 (FH): 56 yaşında, kadın, ilkokul mezunu. 1 evlilik yaptığını ve boşandığını, iki kızının olduğunu, kızlarından birinin evli olduğunu belirtmiştir Diğer kızıyla birlikte Antalya’da yaşıyor, emekli. 11 yaşından 21 yaşına kadar, ekonomik durumu iyi olan,

herhangi bir akrabalık bağı bulunmayan bir kadın tarafından bakılıp korunmak amacıyla gayri resmi olarak evlatlık alındığını anlatmıştır.

K7 (GPY): 32 yaşında, kadın, üniversite mezunu, evli ve 1 çocuk sahibi. Eşi ve çocuğuyla birlikte Eskişehir’de yaşıyor. Kamuda memur olarak çalışıyor. Yaşadıkları köyde okul olmaması nedeniyle 8 yaşından 10 yaşına kadar ilçedeki amcası, yengesi ve çocuklarıyla birlikte; 10 yaşından da 13 yaşına kadar yine eğitim nedeniyle (lise) şehir merkezindeki amcası ve onun ailesiyle birlikte yaşadığını anlatmıştır.

K8 (HT): 56 yaşında kadın, lise mezunu, evli ve üç çocuk sahibi. Eşi ve iki kızıyla birlikte Eskişehir’de yaşıyor, ev hanımı. Anne ve babasının Almanya’ya işçi olarak göç etmesi nedeniyle 8 yaşından 20 yaşına kadar anneanesi ve dedesiyle birlikte yaşadığını anlatmıştır.

K9 (İŞ): 54 yaşında kadın, ilkokul mezunu, bekâr, iki çocuk sahibi. Çocuklarıyla birlikte Antalya’da yaşıyor, özel bir firmada işçi olarak çalışıyor. Ebeveynlerinden, tanımadığı ve daha önce ablasının da gittiği bir ailenin yanına besleme olarak gönderildiği için ayrıldığını, sekiz yaşından yirmi altı yaşına kadar o aileyle yaşadığını anlatmıştır.

K10 (MS): 47 yaşında erkek, üniversite mezunu, bekâr, Eskişehir ilinde tek başına yaşıyor, lisede müdür yardımcısı olarak görev yapıyor. Anne babanın boşanması, babanın vefatı ve annenin terk etmesi nedenleriyle yedi yaşından yirmi yaşına kadar anneanne ve dedesiyle birlikte yaşadığını anlatmıştır.

K11 (NÇ): 33 yaşında kadın, üniversite mezunu, çalışmıyor. Eşi ve bir çocuğuyla birlikte Antalya’da yaşıyor. Ebeveynlerinden, dede ve babaannesinin kendisini yetiştirip büyütme üzere zorla ailesinden almaları, bir nevi gayri resmi anlamda evlatlık alınması nedeniyle dört yıl boyunca ayrı yaşadığını anlatmıştır.

K12 (SY): 39 yaşında kadın, lise mezunu, ev hanımı. Eşi ve iki kızıyla birlikte Eskişehir ilinde yaşıyor. Beş yaşından on yedi yaşına kadar eğitim nedeniyle ablası, eniştesi ve yeğenlerinin yanında yaşadığını anlatmıştır.

K13 (ZK): 28 yaşında kadın, yüksek lisans mezunu, devlet memuru, evli ve henüz çocuğu yok. Eşiyle birlikte Ankara’da yaşıyor. Bir buçuk yıl akrabalık bağı bulunmayan bir ahabplarının yanında, iki buçuk yıl da yine aynı konumdaki başka bir ailenin yanında olmak üzere iki farklı ailede, lise eğitimi nedeniyle kaldığını anlatmıştır.

K14 (AD): 47 yaşında kadın, üniversite mezunu, devlet memuru, evli ve bir çocuk sahibi. Eşi ve çocuğuyla birlikte Ankara’da yaşıyor. Ortaokul eğitimi nedeniyle 13 yaşından 14 yaşına kadar bir yıl süreyle anneanesi dayısı ve onun ailesiyle birlikte yaşadığını anlatmıştır.

Yapılan görüşmelerde bireylerin çoğunun bu bakım şeklini yaşamadan önce köy ortamında yaşadıkları görülmüştür.

4.1.2. Bireylere Kimin/Kimlerin Enformel Koruyucu Aile Bakımını Sağlamış Olduğu

KATILIMCI	AKRABA	AKRABALIK BAĞI BULUNMAYAN/TANINMAYAN KİŞİLER
K1/ AA	X (Babaanne ve dede)	
K2/ DH		X
K3/ EK	X (Babaanne ve dede)	
K4/ E A	X (Babaanne ve dede)	
K5/ F T	X (Babaanne ve hala)	
K6/ FH		X
K7/ GPY	X (Amcalar ve yengeler)	
K8/ HT	X (Anneanne ve dede)	
K9/ İŞ		X
K10/ MS	X (Anneanne ve dede)	
K11/ NÇ	X (Babaanne ve dede)	
K12/ SY	X (Abla ve enişte)	
K13/ ZK		X
K14/ AD	X (Dayı ve yenge)	
TOPLAM	10	4

Tabloda görüldüğü gibi bireylere yakın akrabaları daha çok babaanne ve dede, anneanne ve dede, abla, hala, dayı, amca bakım sağlamıştır. Ayrıca bireylerin akrabalık bağı bulunmayan, tanımadıkları kişiler tarafından da bakım gördükleri görülmüştür.

4.1.2.1. Akrabalar Tarafından Sağlanan Bakım

Katılımcıların çoğunun yakın akrabalarının, genellikle babaanne, anneanne, dede, amca, dayı, hala tarafından bakım gördüğü, katılımcılardan birinin dönemsel olarak iki farklı amcasının yanında yaşadığı tespit edilmiştir.

Yakın akraba bakımı görmüş bireylerin genellikle birincil akrabalarıyla olan ilişkilerinde mutlu oldukları, bazılarının aile içinde olumlu anlamda ayrıcalıklı görüldükleri, el üstünde tutuldukları tespit edilmiştir.

“Ben çocukken dayımın kıskançlıkları oluyordu ama beni kıskanıyordu. Çünkü anneannem ve dedem sürekli M. Şunu sever, M’ye şunu yapalım, şunlar bunlar yapılacak diye el bebek gül bebek büyüttüler beni, dayım da bize geldiğinde hep bu yüzden kavga çıkarırdı. Bana yapılanın kendisine hiç yapılmadığını söylerdi” (K10, MS).

Babaanne, anneanne ve dedeleriyle yaşayanların genellikle evde tek çocuk olmaları, başka bir aile üyesinin evde olmaması dolayısıyla kendilerine gösterilen sevginin bölünmediği düşünülmektedir.

Amcaları, dayısı, ablası yanında yaşayanların ayrıca bu kişilerin eşleri ve çocuklarıyla da birlikte yaşadıkları, katılımcılardan birinin yengesi ile zorlu bir süreç geçirdiği, birinin de tam tersi ablasıyla çatışmalar yaşayıp ablasının çocukları ve eşiyle sağlıklı ilişkiler sürdürdüğü saptanmıştır.

Bir çocuk için ebeveyninden uzun süreli ayrılışlar, travmatik bir süreçtir, ama bu süreci bir yakınının yanında geçirmek, aileden birilerinin desteğini almak travmanın etkilerini azaltmaktadır (Bowlby 1980; Dubowitz et al. 1994; akt. Billing ve diğerleri, 2002, s.1). Yapılan araştırmalar çocukların kurum bakımı ya da toplu bakımdan ziyade bir aile yanında büyümesinin çok daha avantajlı olduğunu kanıtlamıştır. Bu noktada da çocuğun tanıdığı ve bildiği bir aile ortamının olması durumu çocuk ve ailenin uyum problemi yaşamamaları ya da daha az yaşamaları konularında etkilidir.

4.1.2.2. Akrabalık Bağı Bulunmayan, Tanınmayan Kişiler Tarafından Sağlanan Bakım

Katılımcılardan yalnızca dördünün akrabalık bağı bulunmayan, tanınmayan ya da uzaktan tanınan kişiler tarafından bakım gördüğü tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi besleme olarak alınmaları nedeniyle, birisi eğitim amaçlı, sonuncusu da bakılıp büyütülmek amacıyla alınması nedeniyle enformel koruyucu aile bakımını görmüştür.

“Uzaktan aile dostumuzdu iki aile de. Bir aileyle yaklaşık bir buçuk yıl geçirdim. Diğer aile ile de iki buçuk yıl geçirdim. İlk ailenin üç çocuğu vardı, iki erkek bir kız. Liseye giden bir erkek çocukları vardı. Diğer erkek çocuk ortaokula, kızları da ilkokula gidiyordu. İyi bir ekonomik durumları vardı. Diğer-ikinci ailenin iki erkek çocuğu vardı, ikisi de evliydi. Çocuksuz bir aileydiler. İkisi de ilçede yaşıyordu. Her iki ailenin de birbirine benzer örüntüleri vardı. Ekonomik koşulları, hayat tarzları aynıydı” (K13, ZK).

Katılımcılardan ZK'nın birebir tanımadığı, ailesinin uzaktan tanıyor olduğu kişilerin yanında, iki ayrı yerde yaşadığı öğrenilmiştir.

Besleme olarak bakılan DH ve İŞ'nin anne baba ve çocuklardan oluşan bir aile ortamında yaşadığı, İŞ'nin öz ablasının da yine besleme olarak kendisiyle aynı evde olduğu; eğitimi amacıyla tanımadığı kimseler yanına giden ZK'nın da iki farklı yerde yine anne, baba ve erkek çocuklardan oluşan bir aile ortamında yaşadığı; bakılıp büyütülmek amacıyla alınan FH'nin ise büyükanne (babaanne demektir), büyükanne oğlu, gelini ve kız çocuğuyla birlikte yaşadığı öğrenilmiştir.

Bu dört bireyden sadece iyi koşullarda yetiştirilmek, bakılıp büyütülmek amacıyla alınan katılımcının (FH) mutlu olduğu, kendi aile koşullarından daha iyi şartlarda bakıldığı, hatta kendi ailesinin yanına dönmek istemediği, diğerleri için ise sürecin olumsuz geçtiği, kişilerin görüşme süresince zaman zaman ağladıkları tespit edilmiş, gözlenmiştir.

4.1.3. Bireylerin Enformel Koruyucu Aile Bakımı (EKAB) Görme Süreleri

KATILIMCI	ŞİMDİKİ YAŞI	EKAB GÖRME SÜRESİ	EKAB GÖRME YAŞ ARALIĞI
K1/AA	78	12 YIL	9-21 YAŞ
K2/DH	48	18 YIL	5-23 YAŞ
K3/EK	38	1, 5 YIL	4,5-5 YAŞ

K4/EA	25	10 YIL	15YAŞ-HALEN
K5/FT	53	8 YIL	11-19 YAŞ
K6/FH	56	10 YIL	11-21 YAŞ
K7/GPY	32	2 YIL 3 YIL	8-10 YAŞ 10-13 YAŞ
K8/HT	56	12 YIL	8-20 YAŞ
K9/iŞ	54	18 YIL	8-26 YAŞ
K10/MS	47	13 YIL	7-20 YAŞ
K11/NÇ	33	4 YIL	3-7 YAŞ
K12/SY	39	12 YIL	5-17 YAŞ
K13/ZK	28	1, 5 YIL 2, 5 YIL	13-14, 5 YAŞ 14, 5-17 YAŞ
K14/AD	47	1 YIL	13-14 YAŞ

Katılımcıların enformel koruyucu aile bakımını görme sürelerinin en az 1 yıl, en çok 18 yıl olduğu öğrenilmiştir. En fazla süreyle enformel koruyucu aile bakımı görmüş bireylerin besleme olarak kalmakta olan DH ve İŞ olduğu, küçük yaşta aileler yanına giden her iki bireyle de yapılan görüşmelerde sürecin bu kadar uzun olma nedeninin ailelerden kaynaklı olduğu belirtilmiştir.

Katılımcılar, ailelerin kendilerini bu kadar süre besleyip yetiştirdikleri ve her işleri için kullandıkları (kendi deyimleri) hazır elemanları, işçileri olarak görüp kaybetmek istemedikleri için evden göndermek istemediklerini, hatta uzun süre evlenmelerine rıza göstermediklerini, görücü olarak gelen ailenin tanıdıklarına “o evlenmeyecek”, “bizim evlenecek kızımız kalmadı” şeklinde kesin ve net cevaplar verdiklerini, hayatlarını onların yönettiğini ifade etmişlerdir.

İŞ, evden ve o hayattan kurtulmak için istemeyerek de olsa kaçarak evlendiğini vurgulamıştır. DH de aynı şekilde istemeyerek evlilik yapmak zorunda olduğunu söylemiştir.

Enformel koruyucu aile deneyimini yaşamaya küçük yaşta başlayanların çoğunun yaşadıkları süreci net bir şekilde hatırlayamadığı, 6 yaş ve üzerinde başlayanların ise hatırlamakta, sorulan sorulara cevap vermekte güçlük çekmediği gözlenmiştir.

Çocuklar, hayatlarının en önemli, birebir anne ve baba sevgisine, desteğine ihtiyaç duydukları yıllarında uzun süreli olarak enformel koruyucu aile bakımı görmektedirler. Bu kadar yıl boyunca çocukların mutluluğunu, mutsuzluğunu, acılarını, sevinçlerini, her

türlü ihtiyaçlarını takip eden ve destekleyen bir mekanizmanın olmayışı birçoğunun hayatında geri dönüşü olmayan yaralar, travmalar bırakmaktadır.

4.2. BİREYLERİN ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMINI YAŞAMA NEDENLERİ

Yapılan görüşmeler doğrultusunda bireylerin enformel koruyucu aile bakımını yaşama nedenleri altı kategori altında ele alınmıştır. Bunlar;

4.2.1. Ebeveyninin Yanında Eğitime Ulaşamama

Katılımcılar arasında yaşadıkları yerde eğitim olanaklarının yetersiz olması, okul olmaması, eğitim kalitesinin düşük olması, taşınmalı eğitim sisteminin olmaması gibi nedenlerle geleneksel koruyucu aile bakımını yaşayanların, ebeveynlerinden ayrılanların olduğu saptanmıştır.

Ebeveynler, eğitim hakkından mahrum kalmaması için çocuklarını tanımadıkları ailelerin ya da akrabalarının yanına göndererek çocuklarının gelecek yaşantısını garantiye almak istemektedirler. Bu tarz ebeveynler genellikle bilinçli, destekleyici ve duyarlı yapıdadırlar.

“Babamın tayin olduğu köydeki okul çok kötüydü, öğretmen hiç gelmiyordu neredeyse, o okulda kalırsam yaşitlarımdan akademik anlamda geri kalacağım için beni eski okulumda anneannelerin ve dayımların yanında bıraktılar, daha iyi bir eğitim almam için yani” (K14, AD).

AD'nin babasının kızının akademik başarısını ve okul kalitesini önemseydiği, sırf daha kaliteli eğitim alması amacıyla enformel koruyucu aile bakımı görmesini istediği anlaşılmıştır.

“5 yaşında ayrıldım. Ablam Eskişehir’de yaşıyordu, evliydi. Benden 1 yaş küçük kızı var. Onunla çok iyi anlaşıyorduk, kardeş gibiydik. İlk gelişim gezme amaçlıydı. Geldim, uzun bir süre ablamın yanında kaldım. Sonra okul çağına geldim, babam hep ‘sen okuyup çok iyi yerlere geleceksin’ derdi bana, okumamı çok isterdi. Annemlerin yaşadığı ilçede okul çok uzaktı evimize o zaman okula da ablasının yanında başlasın dediler. Bu şekilde kaldım” (K12, SY).

SY'nin de yine akademik başarısını, iyi bir eğitim almasını düşünen kişinin babası olduğu ve yaşanan ilçede oturdukları evin okula uzak olması ve ulaşım problemi çekmesi nedeniyle enformel koruyucu aile bakımı görmesini istediği anlaşılmıştır.

Ebeveynler, köy ortamında büyüttükleri çocuklarının kendileri gibi tarım ve hayvancılıkla uğraşmaması, kendilerinden farklı yaşantılarının ve mesleklerinin olması amacıyla çocuklarından ayrılmışlardır.

“Köydeki okulun yeterli öğrencisi olmaması, sonrasında taşınmalı eğitime geçilebilecek kadar da öğrenci olmaması nedeniyle öğrencilerin hepsi yakınlarının yanına gönderildi, yakını olmayan da kendi ailesiyle birlikte taşınarak eğitimine devam etmeye çalıştı. Bizde ablamla, ilçede amcam olduğu için onun yanına gitmek zorunda kaldık. 2. Sınıftan sonra, 3. Sınıftan itibaren ilçede amcamın yanında okudum. 6. Sınıftan itibaren de İmam Hatip Lisesinde okutulmak için zorla, Eskişehir merkezdeki amcamın yanına gönderildim. Orada da 1 yıl kaldım. Anneler köyden kurtulmamızı, kendileri gibi hayatlarımızın olmamasını istiyorlardı” (K7, GPY).

GPY'nin anlatımlarından, kendisi gibi eğitim amacıyla enformel koruyucu aile bakımı görmüş çocukların yaşadıkları köyde çok sayıda olduğu ve bunun çok yaygın bir durum olduğu, köy sakinlerinin çocuklarının eğitimi için kendi yöntemlerince çözüm ürettikleri öğrenilmiştir. Yapılan görüşmede GPY, yaşadığı dönemi bu nedenle olağandışı değerlendirmemiştir, kişinin çevresinde bu şekilde büyümüş çok sayıda birey olması nedeniyle zorluklara karşın normalleştirdiği gözlenmiştir. Hatta GPY, geçmişte kendisi gibi büyümüş, eğitimi nedeniyle ebeveynlerinden ayrılmış kişilerle her ayın belli bir gününde toplanıp birlikte altın günü yaptıklarını gülerek anlatmıştır. Söz konusu güne katılıp birkaç tanesiyle daha görüşme yapmak istense de bireyler görüşme yapmayı kabul etmemişlerdir.

4.2.2. Boşanma ve Ebeveyn Terki

Katılımcılardan EA, MS ve AA'nın ebeveynlerinin boşanması, ayrılması sonrasında yapılan ikinci evliliklerde istenmeyen çocuk olmaları, üvey anne ve babalar tarafından dışlanmaları ya da tek kalan ebeveynin bakım sorumluluğunu üstlenmeyi istememesi nedenleriyle anneanne, babaanne ve dedelerin yanlarına terk edildikleri öğrenilmiştir.

“Annem ve babam ben 7 yaşındayken resmi olarak boşanmışlardı. Ben babamla kalıyordum. Sonra babam üvey annemle evlendi. Üvey annemle benim aramda

geçimsizlik oldu, anlaşımadık. Ben 15 yaşımıdayken babam tarafından dedem ve babaannemin yanına gönderildim. Onlarla yaşamaya başladım. 10 senedir dedem ve babaannemin evinde onlarla yaşıyorum” (K4, EA).

EA'nın yapılan ikinci evlilikte üvey annesi tarafından istenmeyen çocuk olduğu, babasının da eşi ve kendisi arasında yapmış olduğu seçimle dedesi ve babaannesiyile yaşamaya başladığı öğrenilmiştir.

“Babam annemi terk etti. Dedem de babamı evlatlıktan reddetti nasıl yaparsın bunu eşine, çocuklarına diye. Böyle olunca annem ve babam ayrıldı. Annem başkasıyla evlendi gitti. Babam da evlendi. İkisi de beni istemediler, ben 9 yaşındaydım dedem ve babaannem beni yanlarına aldılar. Ben 14 yaşımıdayken evlendim, yine eşimle birlikte onların yanında yaşamaya devam ettik” (K1, AA).”

AA'nın her iki ebeveyninin de boşanma sonrasında başka evlilikler yaptıkları, yeni evlilikler sonucunda iki tarafında istememesi, ebeveyn sorumluluklarını üstlenmemeleri nedeniyle dedesi ve babaannesiyile yaşamaya başladığı, bu kişilerce de küçük yaşta evlendirildiği anlaşılmıştır.

“Ben 1 yaşında bile yokken annemle babam boşanmış. Babam Almanya’da çalışmak için başvurmuş ve onaylanmış, bu yüzden Almanya’ya gitmiş işçi olarak. Sonra evleniyor biriyle. Ben üç yaşımıdayken babam ölüyor, hiç görmedim onu. Ben 4-5 yaşımıdayken de annem evleniyor. İlk başta hiçbir sıkıntı yoktu. Ne zamanki çocukları oldu, o zaman beni istememeye başladılar. Ben 1. Sınıfa gidiyordum, 7 yaşımıdaydım, bir gün bisikletimle dedemlere-annemlere gitmiştim. Birkaç saat sonra tanıdığımız biriyle benim eşyalarımı getirip dedemlerin kapısına koyup gittiler. Hiçbir neden, sebep açıklamadılar. Bunu anlayabilmemin, anlamlandırabilmemin imkânı yok. Terkedilmiş çocuk depresyonundaydım. Bisikletimle tekrar gittim annemin evine ama içerde olmalarına karşın bana kapıyı açmadılar. O zaman daha iyi anladım. Geri döndüm bende dedemlere. Geldim anlattım onlara böyle böyle oldu diye. Tamam dediler, çok bir şey söylemediler. Böylelikle ben de dedemlerle yaşamaya başladım” (K10, MS).

MS'nin annesi tarafından terk edilme sürecini anlatırken gözyaşlarını tutamadığı, yaşadığı o günü yeniden yaşamış kadar üzgün hissettiğini dile getirdiği, terk edilmenin acı ve burukluğunu hala yenemediğini ifade ettiği dikkat çekmiştir.

Bireyler, ebeveynleri tarafından terk edilmenin zorluklarını ve üzüntüsünü dile getirirler de hepsinin anneanne, babaanne, dede yanında mutlu olduğu, hatta ebeveynleriyle birlikte oldukları dönemlere göre daha mutlu oldukları öğrenilmiştir.

4.2.3. Ebeveynin Göç Etmesi

Katılımcılardan HT' nin ebeveynlerinin Almanya'ya işçi olarak gitmesi, göç etmesi nedeniyle ebeveynlerinden ayrılarak anneanne ve dedesinin yanında sekiz yaşından yirmi yaşına kadar yaşadığı öğrenilmiştir.

Sanayi Devriminin ardından ortaya çıkan iş gücü fazlalığı nedeniyle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru işçi göçünün artması dönemin önemli olayları arasında yer almıştır. Türkiye'de de 1960'lı yıllarda kalkınma planları doğrultusunda ülkeler arası ikili sosyal güvenlik anlaşmaları ile Batı Avrupa'ya doğru işçi göçleri başlamıştır. Bu göçler geçici ya da kalıcı niteliktedir. Geçici göçler genellikle ekonomik kazanımlar, eğitim, diplomatik görevlerin yerine getirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda belirli bir dönemi kapsamakta iken kalıcı göçler yurda geri dönüşün olmadığı, gidilen ülkenin vatandaşlığının kazanıldığı göçlerdir. Ekonomik nedenlerle gidilen geçici göçlerde genellikle erkekler ailelerini, evli ise eşlerini ve çocuklarını geride bırakmaktadır (Küçükkaraca, 1999, s.313).

“Babam ben 2 yaşımıdayken Almanya'ya gitmiş, onun gidişini, o yıllarımı hatırlamıyorum. Babam gidince annem ben ve ikizim anneannemle dedemin yanına gitmişiz. Bu şekilde ilkokul 2. Sınıfa kadar, yani 8 yaşına kadar yaşadık. Çok hatırlamıyorum ama babasızlığın özlemi vardı hep içimde, mesela bayram olurdu, babam sadece senede bir defa gelirdi. İlkokul 1. Sınıfa başladığım zaman da babam yanımda yoktu, çok üzülmişim, çünkü herkes anne ve babasıyla. Ne kadar da annem yanımda olsa bile bir hüznün, mahzunluk vardı. Bu kadar uzak olmamıza karşın babama çok bağlıydım ben. 8 yaşımdan önce babasızlık, baba hasreti en büyük sorunumdu. 8 yaşımdan sonra annem de gitti zaten Almanya'ya babamın yanına çalışmak için. Kardeşimi de babaanneme bıraktılar. Bizi ayırdılar. Çünkü anneannem 'o erkek ben onunla baş edemem, hem ikisiyle çok zor olur, sorumluluk alamam' dedi. Kardeşim onlarla kaldı işte” (K8, HT).

Geride kalışın en büyük örneği HT(K8), 2 yaşından itibaren babanın yokluğuyla, 8 yaşından itibaren de baba, anne ve ikiz kardeşinin yokluğuyla 20 yaşına kadar kendi ifadesiyle, ezik ve eksik yıllar geçirmiştir.

4.2.4. Besleme Olarak Alınma

Ferhunde Özbay (2012, s.8)' in; Leonore Davidoff' un öteki kadın kavramı ve fikirlerinden etkilenip Davidoff' a ithafen yazdığını belirttiği Evlerde El Kızları isimli

makalesinde Türk edebiyatında sıklıkla başrolde ele alınan, özellikle Osmanlı Döneminde sayıca çok fazla olan evlatlık, besleme kavramları üzerinde durulmuştur. Çalışma bu alanda yapılan sınırlı sayıda araştırmadan biri olması dolayısıyla önemlidir.

Özby (2012, s.8) Osmanlı toplumundaki besleme ve evlatlık kurumun amacını şöyle özetlemiştir:

“İslam Hukukunda yasal bir statü vermeden kimsesiz çocukları besleyip, büyütmek sevap sayılmış, hatta bu çocukların ahretlik, besleme gibi adlarla anılması uygun görülmüştür. Kölelere karşı İslam hukukundaki yumuşaklık besleme olarak eve alınan çocuklara karşı da bulunmaktadır. Bu çocukları besleyip, evlendirmek ve yeni yaşamlarını kurabilecekleri maddi olanakları sağlama gereği üzerinde durulmuştur”.

İslam hukukunda kimsesiz çocukların bakımı ve büyütülmesi amacıyla besleme kavramı ele alınmış olsa da bu çalışmada besleme olarak büyütülmüş iki kadın ile yapılan görüşmelerde bireylerin besleme olarak büyütülme nedenlerinin kimsesizlik kavramı olmadığı, aksine bireylerin ikisinin de ebeveynlerinin, kardeşlerinin olduğu, orta sosyo-ekonomik koşullara sahip oldukları, çok kardeşli oldukları saptanmıştır. Bireylerin besleme olarak yaşadıkları dönemin 1970-1990’lı yıllar arasında olması da besleme kavramının günümüze çok uzak olmadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir.

“Benden beş yaş büyük ablam var benim, ben küçükken onun yüzünü hiç görmemiştim. İlk o verilmiş benim de gittiğim aileye yardımcı olmak için, o dönemde zaten şehirde bu tür iş yaptırmak, evinin hizmetini yaptırmak amaçlı evlatlık verilmeler çok yaygınmış. Bir taraftan da bunun adına hayır diyorlar ama sadece karın doyurmakla hayır olmuyor. Sonra ben gönderildim, beni gönderirlerken seni ablana götüreceğiz, o şehirde yaşıyor, şehir çok güzel, orada okursun hayatın kurtulur derdi hep ağabeyim. Çocukken bir şehir görme hevesin var tabii ki. Sonuç olarak ablama gideceğim, şehir göreceğim hevesiyle geldim bir ailenin yanına. İş yapacağım, hizmetçi olacağım diye bilmiyordum tabii ki. Kendi ailende de hizmet ediyorsun ama burada ötekileştirme var, aileden biri değilsin. Ailenin çocuklarıyla aynı derecede tutulmayan, sen iş yaparken onların kenarda oturdukları veya senin onlara hizmet ettiğin birisin. Sekiz yaşımdan 26 yaşına kadar o aileyle yaşadım” (K9, İŞ)

Antalya ilinde besleme olarak büyütülmüş iki bireyle yapılan görüşmelerde şehrin zengin ve soylu ailelerinin yaşamakta oldukları mahalle ve semtlerde, apartmanlarda çok sayıda beslemelerin olduğu, beslemelerin çevrede bilindikleri, beslemeye sahip olmanın ayrıca bir varlık göstergesi olduğu, beslemelerin kendi aralarında bir arkadaşlık ilişkilerinin olduğu, ancak bu ilişkilerin ev sahiplerince kısıtlandığı, yasaklandığı, bu

şekilde büyümüş bireylerin hala kendi aralarında görüşmeye devam ettikleri öğrenilmiştir.

Besleme olarak büyümüş üç kişiye daha ulaşılmış, fakat görüşme yapmayı kabul etmemişlerdir. Bu çalışmada görüşme yapmayı kabul eden iki kişi ele alınmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi bireylerin besleme olma nedenleri kimsesizlik değildir. Bireyler, nedenlerini ekonomik koşullarının yetersizliği olarak açıklamışlardır. Besleme olarak verilmelerinin karşılığında öz ebeveynlerine herhangi bir ücret ödenip ödenmediğinin bireyler tarafından bilinmiyor olduğu öğrenilmiştir.

“Maddi durumu bayağı iyi bir aile yanlarına yardımcı arıyormuş küçüklükten yetiştirmek için. O zaman onların tanıdığı bir kişi ben yardımcı olurum demiş onlara ve o şekilde babamlara gelmiş ve aracı olmuş. Beş yaşındaydım. 23 yaşında evlendim, evlenene kadar 18 yıl boyunca onlarla yaşadım. Sekiz kardeşiz biz, kardeşlerim arasında sadece ben geldim buradaki ailenin yanına. Açıkçası çok fazla samimiyetlerine inanmıyorum kendi ailemin. Hala da inanmam. Küçük yaşta hiç tanınmayan birilerine verilmişsin. İnsan yıllar sonra karşılaştığında o açığı kapatmaya çalışır, uğraşır, bir özlem duyar, bir şeyler yapar. Ben hiçbir zaman bunları görmedim onlardan. Bir yakınlık görmedim. Ama lafa geldiği zaman seni biz vermek istemedik, deden verdi, bize söz hakkı düşmüyordu muhabetleri oluyor hep, büyüklerin lafi geçermiş ya eski ailelerde... Hala bir tarafım kırgındır onlara” (K2, DH).

Beslemelik kurumu, çocuğu alan aileyle çocuğun ebeveynleri ya da ebeveyn rolündeki diğer kişiler arasında yapılan sözel, resmi olmayan bir anlaşmayla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de beslemeleri yanına alan ailelerin vicdanı ve ahlakı doğrultusunda ilişkiler şekillenmektedir (İnan, 1968; akt. Uluç, 1997, s.45).

Bireylerle yapılan görüşmelerde, besleme kelimesini cümle içinde kullanmaktan çekindikleri, özellikle yardımcı ifadesini kullandıkları, görüşmenin sadece bir iki yerinde çekinerek ve kısık sesle besleme kavramını kullandıkları gözlenmiştir.

“Böyle bir yerde yaşıyorsun ve onların kızı değilsin, benim ailem diyemiyorsun. O dönemler onun adını bulamazdım, adlandıramazdım, (duraksama) ‘besleme’ diyorlardı. Şimdi şimdi sordukları zaman ancak ben onların ‘manevi kızlarıyım’ diyebiliyorum” (K9, İŞ)

“Herkes senin durumunu biliyor çünkü. Bilmese bile de alenen belli oluyor giyiminden saçından başından... O dönemler bizim gibi ‘besleme’ denilen çocuklar her ortamda belli olurdu giyiminden kuşamından. Kısa saç, uzun elbise... Berbere gitmek falan da yoktu. Kendisi keserdi annem” (K2, DH)

Beslemelerin yaşadıkları dönemlerde çevreleri tarafından dış görünüşleriyle tanınmalarını, tek tip giydirilmelerini, kısa saçta sahip olmalarını bireylerin etiketlenmesi olarak düşünebiliriz. Beslemelerin dış görünüşü ve duruşları o kadar genelleştirilmiştir ki günümüz konuşma dilinde bile kısa ve özensiz saç şekli için besleme saçı; bakımsız, dağınık görünümlü, kıyafeti pis biri için besleme gibi benzetmeleri kullanılmaktadır (Gürdoğan, 2010; akt. Gökçe, 2017, s.23).

4.2.5. Bakılıp Korunmak Amacıyla Alınma

Katılımcılardan FH ve NÇ'nin ebeveynlerinden ayrılma nedenlerinin üçüncü kişiler tarafından bakılıp korunmak amacıyla alınmak olduğu, doğrudan ebeveynlerinden kaynaklı olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma öncesinde ebeveyn bakımından yoksun kalmayı gerektiren nedenlerin arasında olabileceği tahmin edilmeyen bu bakım amacı, yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Katılımcılardan FH (K6), akrabalık bağı bulunmayan, ailesinin tanımadığı fakat bir yakınlarının tanıdığı, eşi vefat etmiş bir kadının yanına, iyi koşullarda bakılıp büyütülmesi amacıyla 11 yaşında gönderilmiş. 11 yaşından 21 yaşına kadar orada yaşamış. Kişi, babaannem diye nitelendirdiği kişinin asıl amacının, kız çocuğu olmadığı için kız çocuğu yerine koyabileceği, iyi koşullarda bakıp gözetileceği bir evlatlık almak olduğunu anlatmıştır. Ayrıca FH, evlatlık olarak alınmayı; ailenin yanında çok iyi koşullarda yaşaması, ailenin çocuklarından ayrı tutulmaması, ev işi yapmaması dolayısıyla besleme olarak alınmaktan ayrı tutmuştur.

“Bir tane doktor vardı bizim köylümüz. Benim yanında kaldığım babaannem de onun komşusuydu. Beni okutmak, büyütme, evlatlık olarak bakmak için aldılar. Beni alan, babaannem dediğim kişi 2-3 kere doğum yapmış ama çocukları yaşamamışlar. Tek arzusu bir genç kızı enstitüye göndermek ve kendi eliyle evlendirmekmiş. Eşi olmadığı için oğluna baba diyordum, o evliydi ve bir kızı vardı. Ailenin yanında çok mutluydum. Beni hiç dışlamadılar. Besleme gibi davranmadılar, iş yaptırmadılar, kendi çocuklarından ayırmadılar. Okuluma gidip gelmemi, derslerime çalışmamı istediler hep. Çünkü eve kadın gelip temizlik, yemek her şeyi yapıyordu. Bana bir şey yaptırmadılar ve hiç ezilmedim. Aile beni çalıştırmak amacıyla almadı çünkü” (K6, FH).

Özbay (2012, s.4) evlatlık kavramını daha genel bir kavram olarak ele almakta iken besleme, ahretlik, acemi, hizmetçi, köle gibi kavramları evlatlık kavramının altındaki özel kavramlar, evlatlığın bazı türleri olarak nitelendirmektedir. Özbay ayrıca evlatlık olarak alınanların sadece evde hizmet etmek için kullanılmasının dışında kimi zaman da bakılıp korunmak için de alındıklarını savunmaktadır.

FH'nin evlatlık olarak nitelendirdiği kendi bakım amacı, günümüz evlat edinme hizmetiyle karıştırılmaması gereken bir kavramdır. Çünkü evlat edinmede kanun her iki tarafa da hak ve sorumluluklar sağlamaktadır ve ikisi arasında neseb ilişkisi kurmaktadır. Oysaki besleme-evlatlık uygulamasında aileler ve çocukların herhangi bir yasal bağları yoktur, geçici ve belirli bir dönemi kapsamaktadır, hak ve sorumlulukları da neredeyse yoktur. Bu nedenle daha çok geleneksel koruyucu aile hizmetiyle ilişkilendirilmektedir (Gürer ve Bay, 2013, s.26).

Bu çalışmada da bakılıp korunmak amacıyla ebeveynlerinden alınmış iki kadınla görüşülmüştür. Bireylerin ebeveyn bakımından yoksun kalma nedenlerinin ortak noktası gittikleri kişilerce bakılıp korunmak, iyi yetiştirilmek amacıyla alınmalarıdır.

Katılımcılardan NÇ (K11), babaanne, dede, halaların bulunduğu geniş bir ailede kırsal kesimde dünyaya gelen ve çok sevilen ilk torundur. Ebeveynleriyle birlikte üç yaşına kadar bu ortamda yaşayıp büyüdüktan sonra ebeveynlerinin şehre taşınmak istediklerini fakat dede ve babaannesinin ailesiyle birlikte gitmesini istemediklerini, kendisini zorla annesinden aldıklarını, saygı gereği büyüklerine direnç gösteremeyen ebeveynlerin de kendisini bırakarak gitmek zorunda kaldıklarını üç yaşından yedi yaşına kadar kendisine dede ve babaannesinin baktığını anlatmıştır. NÇ, dede ve babaanesi tarafından ailesinden zorla alınmasının nedenini, onlar tarafından çok sevilmesi ve daha iyi koşullarda bakılıp korunmak olarak açıklamıştır. Çünkü ebeveynlerinin şehre gitmesiyle yaşam standardının düşeceğini düşünüldüğünü söylemiştir.

“Dedem şehre taşınırlarken beni aileme vermediği için kaldım. Onu biz bakıp büyüteceğiz demişler. Hatta ‘unutun onu kendinize yeni çocuk yapın’ da demişler. Çok sevdikleri için yani. 3 yaşından itibaren kalmışım dedemlerde, okula başlayacağım zaman annem bir yaz geldiklerinde beni götürmek istedi, okula başlayacağım sonuçta ve ayrı şehirlerdesin... Ama yine vermediler beni o zaman. Dedemler çok küçük, Antalya gibi bir yerde onu ezerler, döverler falan deyip yine vermediler. İlkokul 1’e köyde başladım işte bu yüzden. Ben de annemle gitmek

istememiştim ama. Çünkü dedemlerle büyümüşüm ve onları kendi ailem gibi kabullenmişim. Öz ailem bana yabancı olandı” (K11, NÇ).

Bakılıp büyütülmek, yetiştirilmek amacıyla alınan katılımcıların ortak noktaları sağlıklı bir aile ortamında yaşayıp süreçte mutlu olmalarıdır.

Günümüz koruyucu aile hizmetinde de koruyucu aile olarak başvuru yapan ailelerin bir kısmının ortak amaçlarının ‘bir çocuğun sağlıklı koşullarda yaşamasını sağlamak, olumlu anlamda onların hayatına dokunmak olduğu düşünüldüğünde koruyucu aile hizmetinin temellerinin geleneksel yapıdan itibaren kurulduğu görüşü desteklenmektedir.

4.2.6. Ebeveynin Çalışma Koşulları Nedeniyle Bakım Sağlayamaması

Katılımcılardan yalnızca birinin, ebeveyninin çalışma koşulları ve yaşanılan yerde kendisine bakacak kimsenin olmaması nedenleriyle, dört yaşında gidip bir buçuk yıl boyunca babaanne ve dede yanında yaşadığı öğrenilmiştir.

“4 yaşında anne ve babamdan ayrıldım, öncesini çok hatırlamıyorum. Memur bir ailenin çocuğuyum. Mutluydum. Annem sağlık evinde hemşireydi. Ben onunla işe gidebiliyordum, kreş gibi bir yer vardı iş yerinde, sağlık ocağı sistemine geçilince bu kalktı, beni işe götüremedi annem, çevrede bana bakacak kimse olmadığı için beni babaannelere gönderdiler. Cuma günleri geliyorlardı beni görmeye, Pazar akşam geri gidiyorlardı. Babaanneler uzaktaydı” (K3, EK).

Çocukların bakımı ve büyütülmesi konusunda annelik rolüne ilişkin birincil algılar kırılıp çocuğun bakımının babaların da sorumluluğu altında olduğu savunulsa da ataerkil toplumlarda birincil sorumluluk yine kadınlardadır. Günümüzde kadınlar nihayet, aldıkları eğitim doğrultusunda mesleğini sürdürmek, yaşam standartlarını yükseltmek, toplumda yer edinmek ya da eğitime bağlı olmaksızın ekonomik kazanımlar elde etmek, daha iyi şartlarda yaşamak adına çalışma hayatında çok sayıda yer edinmişlerdir. Ne yazık ki birincil sorumluluğa sahip görülen annelerin çalışma hayatında olup çocuğuna vakit ayırabilmesini de sağlayan politikalar istenilen düzeye ulaşmamış, uygulamaya konulamamıştır. Çalışma koşullarının yoğunluğu, çalışma saatlerinin fazlalığı nedeniyle birçok anne ve çocuk hala mağdur olmaktadır. Mağduriyeti yaratan nedenler arasında; bakıcı eksikliği, bakıcıların eğitimsizliği ve yetersizliği, bakıcı ücretlerinin yüksek olması, kreşlerin eksikliği, kreş çağı dışında

çocuk alan kreşlerin yetersizliği, kreşlerin konumlarının uzak olması, kreş saatlerinin çalışma saatleriyle çakışması, kreş ücretlerinin yüksek olması, ebeveynlerin çalıştıkları binalarda birebir ebeveyn gözetimine açık kreşlerin olmaması örnek gösterilebilir.

4.3. EBEVEYNDEN AYRILMAYA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Yapılan görüşmelerde sorulan sorular sonrasında elde edilen cevaplarla, bireylerin ayrılma sürecinde hissettikleri, ebeveynlerinin hissettiklerine ilişkin algıları, ayrılma sürecine katılımları, ebeveynleriyle ve kardeşleriyle görüşme durumu gibi kodlara ulaşılmıştır, bu kodlar da ebeveynlerden ayrılmaya ilişkin değerlendirmeler temasının oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

4.3.1. İlk İzlenimler, Hissedilenler

Çocukların ruhsal, fiziksel, duygusal açıdan sağlıklı bir şekilde büyümesi için ailenin varlığı en büyük gereksinimdir. Ancak bunun olanaklı olmadığı durumlarda aileden kopuşlar yaşanabilmektedir. Aileden kopuşun kurum bakımında olsun ya da olmasın her çocuk için büyük travmalar yarattığı bilinmektedir. Çocukların hayatında derin izler bırakan, çocuğun alışlagelmiş hayatındaki ani değişiklikler kısacası travmalarındaki ilk izlenimler, hissedilenler çok önemlidir. 14 bireyle yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun ilk ne hissettiklerine ilişkin izlenimlerinin ve tepkilerinin hatırlandığı, anlatımlar esnasında olayın yeniden yaşanmış gibi, duygusal bir biçimde aktarıldığı ve etkilenildiği gözlenmiştir. Katılımcılardan bir kısmı da küçük yaş grubunda oldukları için ilk hissettiklerini, tepkilerini hatırlayamamışlardır. Katılımcıların ilk tepkileri, hissettikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Ne olduğunu anlayamama, şaşkınlık, şok;**

“Çok üzüldüm. Şok olmuştum. Dedem ve anneannem vardı yanımda ama tek şansım onlardı” (K10, MS).

“Dünya başıma yıkıldı. Şok olmuştum. O kadar zorluk çektim ki” (K5, FT).

FT ve MS'nin ayrılış sürecinde içinde buldukları durumu anlamlandıramadıkları, kriz döneminde yaşanan aşamalardan şok belirtilerini gösterdikleri düşünülmektedir.

- **“Gezmeye gidiyormuş zannettim” kalıcılığını anlayamama;**

“O dönemde çok küçük olduğum için hiçbir şey hissetmedim sanki gezmeye gider gibi bindim arabalarına geldim. Hiçbir şey anlamıyordum o yaşta insan anlayamıyor. Küçüksün... Çocuksun... Zaman geçtikçe insana bir şeyler koyuyor” (K2, DH).

“Şehre gelirken, buradaki ailenin Volkswagen arabaları vardı güzeldi baya, daha önce araba görmüş bir çocuk değildim. Gezmeye gidiyorum zannettim ilk hevesle. Gece vakti gelmiştik şehre sokak lambalarını görmüştüm çok şaşırmışım ve beğenmişim, her yer ıslık ıslık. Sonra eve girerken asansöre bindik önce bir irkildim aile beni öyle görünce gülmeye başladı. Konuşmalarım, şivem onlardan farklıydı. Yer sofrasına alıştım, masada hiç yemek yememiştim. Denizi ilk defa gördüğümde bu kadar su nasıl birikmiş dedim kendi kendime. Çok şaşkındım o gün aslında tam ne hissettim bilmiyorum” (K9, İŞ).

“İlk başta gezme amaçlı gitmişim zaten ve hiçbir şey anlamamıştım. Okul döneminden önce babam sık sık gelirdi yanıma” (K12, SY).

Katılımcıların aileden ayrılışlarını ilk etapta çok önemli görmedikleri, yeni bir yer görme heyecanı ve beklentisiyle gezmeye çıkma olarak değerlendirdikleri, uzun süreli kalmaya ilişkin tahminlerinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bireylerin bu duyguları hissettikleri zamanlarda yaşlarının küçük olmasının da etkili olduğu düşünülmektedir.

- **Üzüntü, yalnızlık, güven duygusunda sarsılma, endişe, merak**

“Üzülmişim. Karmaşık ve garipti. Annelerden ayrı bir yerde tanımadığım insanlarla yaşayacaktım. Bilinçsizlik, Güven duygusunda sarsılma. Severler mi beni diye çok düşündüm. Rahat hareket edebilir miyim yanlarında diye çok düşündüm. Endişe, merak vardı. Bana bir oda verilir mi, nasıl ders çalışabilirim diye merak ediyordum” (K13, ZK).

ZK'nın tanımadığı kişilerin yanına gitmesiyle öncelikle endişe ve merak duygularının ağır bastığı, bazı durumları kavrayamadığı, gidiş sebebinin eğitim amaçlı olmasından kaynaklı amacının karşılanıp karşılanamayacağına ilişkin, eve ait olmaya ilişkin yeterli açıklamanın yapılmaması nedeniyle meraklandığı tespit edilmiştir.

“Üzgün, yalnız hissediyorsun. Ablamın da benim yanımda olması bana daha iyi gelmişti. Yalnız olsam daha çok korkar üzülürdüm sanırım” (K7, GPY).

GPY de bu dönemde üzgün hissedenlerdendir. Ablasıyla aynı evde olmanın onun için bir avuntu olduğu değerlendirilmiştir.

“Gittikleri gün ben çok üzuldüm. Boş bir oda vardı, oraya girdim ve ağlamaya başladım. Babanın yokluğunu, babasız büyümeyi zaten sindirememişken annem de

gitti onun üzerine, çok daha kötü oldum. Hayal meyal hatırlıyorum, bir gün kardeşimle ikimiz odaya girdik, babam gitmişti zaten şimdi annem de gidiyor ama olsun onlar çok para kazanacak, zengin olacağız gelecekte ve her istediğimizi yapabileceğiz iyi bir geleceğimiz olacak dedik, ağladık sızlandık önce birbirimize sarılıp, sonra da bu şekilde teselli ettik birbirimizi. Yani anlatamam ki tam, çok çok üzücüydü o gün benim için. O an benim için paranın hiçbir önemi yoktu ki keşke biri engel olsa, gitmekten vazgeçseler diye geçirdim hep içimden” (K8, HT).

HT'nin duygu ve düşüncelerini anlatırken oldukça samimi olduğu, ailesine kızgınlığını ve kırgınlığını ifade ederken sesinin yükseldiği gözlenmiştir. HT için en ağır basan duyguların; hayal kırıklığı, güven duygusunda sarsılma, yalnızlık olduğu söylenebilir. Kişi kardeşiyle konuşurken ebeveynlerinin gitme nedenini öncelikle maddiyat gibi haklı bahanelerle açıklasa da, o dönemde temel gereksiniminin sevgi ve birebir ebeveyn ilgisi olması dolayısıyla bir süre sonra maddiyat sebepli gitmenin haklılığını görememeye başladığını anlatmıştır.

- **Üzüntü duymama;**

“Bir çocuk için aileden ayrılmak tabii ki zordur ama dedem ve babaannem benim için bir anne ve baba gibiydi zaten, küçüklüğümde beri de yanlarına çok sık giderdim. Fazla zorluk çekmedim, üzülmedim, mutluydum onlarla” (K4, EA).

EA için ayrılık, babasının eşiyle yaşadığı sorunların bitişi ve sevildiği, güvendiği bir ortamda kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla üzülmediğini, mutlu olduğunu vurgulamıştır.

“Hiç üzülmedim diyebilirim. Çünkü ailenin yanında çok mutluydum. Beni hiç dışlamadılar. Besleme gibi davranmadılar, iş yaptırmadılar, kendi çocuklarından ayırmadılar. Okuluma gidip gelmemi, derslerime çalışmamı istediler hep” (K6, FH).

“Aslında onlardan ayrılmak çok zor olmadı, üzülmedim, bana onlar öz ailem gibi geliyordu. ... (Ağlıyor)... Dedem benim en zayıf noktam. Onu kaybettiğimden beri dede kelimesi bile beni çok kötü yapıyor. Dedem değil de sanki o benim babamdı hep” (K11, NÇ).

Çocukların alıştıkları ve bildikleri, güven duydukları aile ortamından kopuşları üzüntü, şok, yalnızlık gibi duyguların yanı sıra gidilen yerin nasıl olacağına, onları nasıl bir hayatın beklediğine dair endişeleri de beraberinde getirmektedir. Çoğunun, akraba yanında olsun ya da olmasın ebeveynleri dışında bireylerle yedi gün yirmi dört saat yaşamaya ilişkin kısa süreli de olsa deneyiminin olmadığı, hiçbirine yaşamaya

başlayacağı yerle ilgili bir açıklamanın yapılmadığı, çoğu için bilinmeyen, yeni bir dönemin başlangıcı, dönüm noktası kabul edildiği öğrenilmiştir.

Günümüz koruyucu aile hizmetinde, mevcut ya da aday koruyucu ailelerle akraba olsun ya da olmasın yapılan görüşmelerde, Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimlerinde, çocuk ve ailenin tanıştırılması, birlikte zaman geçirmesi için tanışma, aile ve çocuğun eşleştirilme döneminin önemi ve gerekliliği, sürecin sağlıklı yürütülebilmesi için dikkat edilmesi gerekenler, bu hizmeti yürütenlerce sıklıkla anlatılmaktadır.

Çocukların izin, tanışma dönemlerinde ailelere ayrıca eve ilk gelişlerde çocuk için yapılması gerekenler, evin ve çevrenin tanıtılması, ev içinde kendisine ilişkin yapılması planlanan şeyler (odasının neresi olacağı, odayı paylaşması gereken çocukların olup olmadığı, odasının nasıl düzenlenebileceğinin çocuğun fikrinin alınarak kararlaştırılması vb.) hakkında çocuğa ayrıntılı açıklamaların yapılması üzerinde önemle durulmaktadır. Çünkü ilk izlenimler herkesin hayatında etkili, unutulmayan anılardandır.

K2 (DH) ile yapılan görüşmede dikkat çeken bir diğer nokta, kişinin tanınmadığı bir ailenin yanına besleme olarak geldiği ilk gün yaşadıkları olmuştur. Kişi o günü ağlayarak anlatmıştır, sıklıkla görüşme durdurulmuş ve kişinin sakinleştirilmesine çalışılmıştır.

“Beni eve getirdiklerinde ben babamın (gittiği ailedeki baba) kucağında geldim eve. Sonra geldim hemen beni banyoya sokup yıkadılar, elbiselerim atıldı, kendilerinden kıyafetler verdiler. Saçlarım uzundu hemen onlar kesildi... Bunları çok iyi hatırlıyorum çünkü çok üzül müştüm, saçlarım çok uzundu. Kıyafetlerim çıkarılırken bunlar pistir, köyden geldi deniyordu. Kıyafetleri dayım getirmişti dışarıdan (evin annesinin kardeşi). Çok üzül müştüm, çok ağlamıştım” (K2, DH).

AÇSH İl Müdürlüğüne bağlı Çocuk İlk Kabul Birimlerinin birinde çocuğun kuruma ilk gelişi, kabulü esnasında şahit olduğum bir vakada çocuk yaş grubu farklı kardeşinden, çocuğa hiçbir açıklama yapılmadan başka bir kuruluşa gönderileceği için ayrılıyor ve bakım elemanlarınca doğruca banyoya götürülüyor, yıkanıp temizlenmesi için. Çocuğun hiç tanımadığı ve bilmediği bir ortamda, daha önce hiç görmediği insanlara kendini teslim etmesinin, mahremiyetinin gözler önüne serilmesinin ve bunlar yapılırken çocuğa hiçbir açıklama yapılmamasının, çocuğun fikrinin alınmamasının, ya da öncesinde çocuğun güvenini kazanmaya yönelik kısa bir görüşmenin yapılmamasının, çocukla

vakit geçirilmemesinin, ortamın tanıtılmamasını vb. çocuğa yapılan büyük bir kötülük olduğunu düşünüyorum. Evet, çocuk kuruma geldiğinde öncesinde Çocuk İzlem Merkezleri, Çocuk Koruma Merkezleri ya da Çocuk Şube Müdürlüklerinden gelmiyorsa olası istismar şüphelerinin tespiti için çocuğun izin verdiği ölçüde gözle muayene yapılması erken önlem alınması için gereklidir, fakat bu durumun çocuğun hayatında bir travma etkisi yaratmaması için uygun yaklaşım yöntemleriyle çocuğa açıklama yapılmalı, çocuğun güveni kazanılmalıdır ve en önemlisi de yine çocuğun izin verdiği ölçüde çocuğa yaklaşılmalıdır.

Çocuğun beraberinde getirdiği, kıyafeti, tokası, çantası vb. gibi her türlü kişisel eşyası her ne yaşadysa yaşasın onun geçmişidir. Çocuğun geçmişini bir çırpıda çocuğa sormadan silmek, atmak hiç kimseye verilen bir iş, görev olmamalıdır, nelerden vazgeçip vazgeçmeyeceğini, neyi beraberinde tutacağını çocuk belirlemelidir. İşte tam bu noktada tüm sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında tepeden tırnağa tüm çalışanların çocuğun üstün yararını gözeten bakış açısını, mesleki bilgisini, empati duygusunu ve yaklaşımını taşıması gerekmektedir.

4.3.2. Ebeveynlerinin Hissettiklerine İlişkin Algıları

Katılımcıların bir kısmı, ebeveynlerine karşı kızgınlık, kırgınlık, suçlu olduklarını düşünme gibi duygular hissetmektedir.

“Açıkçası samimiyetlerine inanmıyorum kendi ailemin, ne hissettikleri de beni ilgilendirmiyor, sonuçta o dönem içleri el vermiş, beni hiç tanımadıkları birilerine vermişler kolayca, o kadar çocuğun içinde gözleri görmemiş, kıyabilmişler bana. Hala bir yanım kırgındır onlara” (K2, DH).

Kişinin beş yaşında ailesinden kopuşunda yaşadıklarına ilişkin hissettiği kızgınlık ve kırgınlık kırk üç yıl sonra da değişmemiştir, ailesiyle görüşmeye devam etmesine karşın hala onlara kırgın olduğunu ifade etmektedir. Kişi konuyla ilgili olarak ailesine güven duymamaktadır ya da duyduğu güveni kaybetmiştir.

Katılımcıların bir kısmı ebeveynlerinin kendilerini umursamama anlamında üzülmeliklerini düşünürken;

“Hiç beni aramadılar. Zaten işin içine başka kadın ya da adam girince onlar aratmazlar arkada kalanı. Üzülmemişlerdir bence” (K1, AA).

Bir kısmı çocuğunu daha iyi bir hayata gönderdiği, kendi çektiği sıkıntıları çocuğunun çekmeyeceğini bildiği için üzülmediklerini,

“Annem hiç üzülmedi, daha doğrusu kendileri gibi rezil, sefil olmayayım diye üzülmediler. Çünkü annem öğretmen okulunu kazanmış, ama dedem rahmetli göndermemiş, annesini küçük yaşta kaybetmiş, 11 yaşlarındayken üvey anne gelmiş, eziyet çekmiş, okulu kazanınca kardeşleriyle de ilgilenmesi gerektiği için göndermemişler. Bu yüzden ben okuyamadım içimde uhde kaldı bari çocuğum okusun diye düşünmüş. Babam da üzülmedi, anneme hak veriyordu o da” (K6, FH).

Bir kısmı da ebeveynlerinin üzüntüsünü göstermediğini, hissettirmediğini düşünmektedir.

“Annem çok soğukkanlı biridir zaten. Duygularını gösterebilen biri de değildir. Çok üzülmedi hatırladığım kadarıyla ya da göstermedi. Babam evde değildi ama ben giderken. Haberi vardır aslında ama o gün orada değildi. Sonradan öğrendim babam ben gidince ağlamış. Çünkü ben köydeyken babam geldiği zaman hep babamı karşılardım kapıda, o dönemde çeşme yok ibrikle su tutardım babam elini yüzünü yıkardı, abdest alırdı” (K9, İŞ).

Katılımcılardan bir bölümü de özellikle eğitime devam etmek için ayrılanlar ve ebeveyninin iş durumu nedeniyle ebeveyn bakımından yoksun kalan katılımcı (EK); ebeveynlerinin de kendileri gibi çok üzülüklerini, endişelendiklerini, ancak mecbur kaldıkları için gitmesini istediklerini, başka seçeneklerinin olmadığını düşünmektedir.

“Annemlerde bence endişeliydiler benim uyum sağlayıp sağlayamayacağım konusunda. Hatırlıyorum annem hep şöyle diyordu: ‘Ben isterim ki sen hep benim yanımda ol, ben senin yanında olabileyim ama şartlarımız el vermiyor, ben de böyle olduğu için çok üzülüyorum ama bunun geçici bir süre olduğunu düşün’” (K13, ZK).

ZK'nın ebeveynlerinin de ayrılış nedeniyle üzüntü duydukları belirtilmiştir. Ayrıca anlatımlardan, ZK'ya ayrılık kararı, nedenleri ve ayrılığın ne kadar süreceğine dair açıklama yapıldığı anlaşılmıştır.

“Annemler de çok üzülüler. İzne geldiklerinde hep bizi teselli etmeye çalışıyorlardı, biz sizin için, sizin geleceğiniz için gittik diyorlardı. Sizi yabancıya bırakmıyoruz, anneannenize, babaannenize bırakıyoruz diyorlardı. Biz kabul etmek de içimiz hep kırgındı aslında. Çünkü çocuk olduğumuz için maddiyat bizim için önemli değildi, onu düşünemiyorduk” (K8, HT).

Yapılan görüşme boyunca HT, ebeveyn bakımından yoksun kalma nedenlerinin para kazanmak uğruna olmasını eleştirmiştir. Katılımcının ebeveynlerine bu noktada inanmadığı, yaşanan süreci haklı bulmadığı ve kızgınlığının hala devam ettiği gözlenmiştir. Görüşmenin bir yerinde HT, annesinin şimdilerde “neden bana karşı bu kadar ilgisizsin” şeklindeki ithamları karşısında sustuğunu, cevap veremediğini ama içinden “sen bana ne zaman annelik yaptın ki, en güzel dönemlerimde neredeydin ki” şeklinde suçlayıcı düşünceler geçirdiğini söylemiştir.

“Babam üzüldü olaya ama elinden bir şey gelmiyordu. Yuvasını devam ettirmesi gerekiyordu. Zaten üvey annemle problemlerim vardı. Öz annem zaten hiç arayıp sormuyordu. Görmediğim için de onun ne düşündüğüyle ilgili yorum yapamam” (K4, EA).

“Onlar da üzüliyordu, annem benden ayrılırken ağlardı hep” (K3, EK).

Çeşitli sebeplerle ebeveyn bakımından yoksun kalan çocukların aileye geri dönüşlerde ya da gelecekte ailesiyle olan ilişkilerinde onlara güven duyması, sağlıklı ilişkilerini sürdürebilmesi için ebeveynlerinin samimiyetine güvenmeye, kendisine açıklama yapmalarına, duygularını paylaşmalarına ihtiyaçları vardır. Aksi takdirde çocuklar gelecek yaşamlarında ebeveynlerini suçlama, onlara karşı kırgınlık, kızgınlık gibi duyguları hayatlarının çoğu döneminde taşımaktadır.

4.3.3. Ebeveynden Ayrılma Kararının Belirlenmesine Katılımları

1989 yılında ülkemizin de taraf olmasıyla uygulamaya konulan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocukların hakları, daha iyi koşullarda yaşamaları dört temel kategori altında ele alınmıştır. Bunlar; “yaşama-gelişme, eşitlik-ayrım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ve çocuk katılımıdır” (Erbay, 2013, s.38).

Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocuğun katılım hakkı şu maddelerle açıklanmıştır:

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar” (ÇHS, madde 12).

“Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir” (ÇHS, madde 13/1).

Çocukları ilgilendiren her türlü olay ve durumla ilgili çocuğun görüşünün ve fikrinin alınması onun en temel hakkıdır. Ne yazık ki ülkemizde bu durum göz ardı edilmektedir. Hatta çocuğa yüklenen anlamlar arasında çocuktur o ne anlar, çocuk aklıyla ne bilsin gibi ithamlar ve bakış açıları yer almaktadır.

Oysaki çocuklar içinde buldukları her yaş grubunda yaşananları yaşları ölçüsünde anlamakta ya da anlamlandırabilmektedir. Çocuğa yapılan her türlü açıklama ve çocuğun fikrinin alınması da yaşadıkları olayı kabullenmede, baş etme mekanizmalarını güçlendirmede etkilidir.

Bu çalışmada, çocukluğunda bir dönem ebeveyn bakımından yoksun kalmış katılımcıların ebeveynlerinden ayrılış sürecinde fikirlerinin sorulup sorulmadığının, sürecin belirlenmesinde katılımlarının olup olmadığının tespit edilmesi için katılımcılara sorular sorulmuştur.

Yapılan görüşmeler sonucunda; katılımcılardan özellikle eğitim, ebeveynlerin iş koşulları gibi mecburi olduğunu düşündükleri sebepler nedeniyle ebeveynlerinden ayrılanlar, ayrılma sürecinde fikirlerinin sorulduğunu, ama başka seçeneklerinin olmadığını bildikleri için kabul etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

“Bilgi verildi ama başka seçenek olmadığı için kabul ettim, o yüzden fikrim de sorulmadı. Gereklilik olduğunu biliyordum” (K3, EK).

“Okumak için gitmek zorunda olduğumu biliyordum. Babam izah etti durumu. Kabul ettim, başka seçenek yoktu çünkü. Babaannemde kabul etti, gönüllü oldu. Bakmayız demediler sağ olsunlar” (K5, FT).

“Evet, soruldu, ama bulunduğumuz yerdeki okulun eğitimini babam sevmeyi, daha iyi bir eğitim almamı istediği için beni memleketimdeki okula göndermek istediğini söyledi, kabul ettim bende” (K14, AD).

Katılımcıların birçoğu ise ayrılma sürecinde fikirlerinin sorulmadığını, açıklama da yapılmadığını söylemiştir.

“Yok, canım yok tabii ki. Kim ne yapsın beni, ne düşündüğümü. Beni var olarak saymıyorlardı bile. Niye saymıyorlar kızım biliyor musun, onlar çocukken çocuk yaptılar çünkü. Benim gibi, ben de 14 yaşında evlendim 15 yaşında baba oldum” (K1, AA).

AA, ebeveynlerinin ilgisiz, umursamaz tutumlarının, yaşadığı durumun, terk edilmenin nedenlerini ebeveynlerinin küçük yaşta evlilik yaparak mantıklı kararlar verememelerine bağlaması dikkat çekmiştir.

“Sorulmadı. Ya da sorulduysa da ne olduğunu tam anlatarak değil. Bende bilmeyerek, dediğim gibi gezmeye gider gibi gittim. Bilinçli bir şey değildi kesinlikle” (K2, DH).

“Tabii ki de sorulmadı. Hatırladığım kadarıyla bize sadece okul kapandığı için oraya gitmemiz gerektiğini söylediler o kadar” (K7, GPY).

“Yok, hiç fikrimiz alınmadı, onlar öyle karar vermişti, bize de kendilerince haklı nedenlerini söylediler, üzerine diyecek laf kalmadı” (K8, HT).

“Tabii ki bana sorulmadı. Öyle çocukluk hevesiyle geldim en başta. Zaten 8 yaşındaki çocuk nasıl mantıklı karar verebilir. Ablanın yanına gideceksin dediler ve o ablam sonuçta, yabancı değil diye düşünmüşümdür” (K9, İŞ).

Acar ve Karataş (2008, s.38)’ a göre çocukların katılımı konusundaki ciddi güçlükler yetişkinler tarafından konulan bilinçli ya da bilinçsiz kurallar, engeller ve yeterince şeffaf olmayan kurumsal yapılar, çocuk koruma sistemindeki güç dengesizlikleridir. Katılımın sağlanması da ancak eşitliğin sağlanmasıyla olanaklı olabilmektedir. Demokratik bir anlayışla her bir bireyin eşit yurttaşlar olarak toplumsal yapıda yer almalarını sağlamak katılım için gerekli temel koşullardandır.

4.3.4. Ebeveynleriyle ve Kardeşleriyle Görüşme Durumları

Koruyucu Aile Yönetmeliğine göre koruyucu aile biriminin görevleri arasında; çocuğun biyolojik ebeveynleri ve yakınlarıyla görüştürülmesi konusunda planlama yapılması ve uygulanması yer almaktadır (KAY, madde 12/1/ğ). Çocuklar koruyucu aile hizmetinden faydalandırılırken sağlıklı ise ve çocuğa zarar vermeyecek düzeyde öz aile ilişkileri var ise öz aileleriyle iletişimlerinin sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Yine çocuğun yüksek yararı gözetilerek, çocuk öz ailesine döndürülene kadar çocuğun koruyucu aile hizmetinden yararlandırılması, kurum bakımında kalmaması hizmetin amaçları arasında yer almaktadır. Elinde olmayan sebeplerle korunma altına alınması hiçbir zaman

çocuğun suçu olamaz. Bazı koşullarda, çocuğun korunma altına alınması aileden kaynaklı da olmayabilir; örneğin hastalık, doğal afet, ölüm gibi durumlarda. Çocuk ve ailesinin içinde buldukları kriz dönemini sağlıklı bir şekilde atlatması konusunda devletler destekleyici politikalar üretmektedir, koruyucu aile hizmeti de bu sebeple vardır. Çocuğun aileye dönüşünün gerçekleştirilebilmesi, yeniden sağlıklı aile ortamının yaratılması da çocuk ve öz ebeveyninin ilişkilerini sürdürmesiyle, bunun desteklenmesiyle olanaklı olabilmektedir. Aksi takdirde koruyucu aile hizmetinin evlat edinme hizmetinden farkı olmayacaktır.

Sağlıklı ve çocuğun yüksek yararına uygun olan, herhangi bir ihmal ya da istismar durumunun olmadığı ailelerde çocuk ve ebeveynleri, kardeşleri arasındaki her türlü ilişki ve iletişim önemli ve çocuğun sağlıklı bir gelecek hayatı için gereklidir.

Bu çalışmada katılımcıların hemen hemen hepsi ebeveynlerinden ayrılmadan önce mutlu bir çocukluk geçirdiklerini, boşanmalar, terk edilmeler, ölümler dışında çoğunun mutlu bir aile yaşantısının olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerinden ayrılma süreci kimileri için kısa vadeli ve geri dönüşlü, kimileri için ise uzun vadeli ve kalıcı olmuştur, ama bir şekilde ebeveynleri ve kardeşleri ile iletişimleri devam eden katılımcıların sürdürülen ya da sürdürülemeyen öz aile ilişkileri gelecek yaşamlarında olumlu ya da olumsuz anlamda etkili olmuştur.

“2 yıl önce çok ciddi bir hastalık geçirdim. Kalp ameliyatı oldum, yoğun bakımda yattım uzun süre, yoğun bakımdayken annemi istemişim. Dayım geliyor sürekli, teyzem geliyor, ama ben annemi istemişim. Çağırılmışlar annemi, gel bak M.’nin durumu çok kötü ölüyor bak diye. Gelmedi. Ben o haldeyken bile gelmedi. Ondan sonra bende tamamen öldürdüm onu, şimdi annem ölse üzülür, ağlarım ama mezarına gitmem, çok da ciddiğim gitmem (ağlıyor)” (K10, MS).

Ebeveynleri ve kardeşleriyle ilişkilerini nasıl sürdürdükleri, ne sıklıkla görüştikleri sorulduğunda katılımcılardan yalnızca bir tanesi her hafta sonu olduğunu söylemiştir. Diğer katılımcıların çoğunun ailelerini görmekte zorluk çektiği, öz aileden ya da yanlarında kaldıkları aileden kaynaklı olarak ya da teknolojik imkânların olmaması nedenleriyle görüşme aralıklarının uzadığı tespit edilmiştir.

“Şubat tatilinde ve yaz tatilinde köye ailemin yanına gidiyordum. Babam memur olduğu için ayda bir defa ilçede toplantıları olurdu, en büyük acım bu 1 ay boyunca babamı beklerdim ha geldi ha gelecek diye, ilçeye gelince benim yanıma da gelirdi çünkü. Çarşamba günleri toplantı olurdu Salı gününden

heyecanlanırdım, uyuyamazdım ben. Sadece 1 gece kalırdı, Perşembe giderdi çünkü Cuma'ya namaza yetişmek zorundaydı imam olduğu için. Bu kez de buna üzülürdüm, geldiğiyle gittiği bir olduğu için. Tüm hayatım böyle geçti orada. Annemle de sadece tatillerde görüşüyorduk. Telefon falan yoktu. Köye gittiğimde de ama misafir gibi el üstünde tutuluyordum hep. Abim benimleydi, diğer iki kardeşim de ailemle” (K5, FT).

Eğitim nedeniyle aile bakımından yoksun kalan FT, yalnızca tatillerde ailesini ve köydeki kardeşlerini görebildiğini, ağabeyiyle aynı evde yaşadığını, babasının iş durumu nedeniyle ayda bir defa gelişlerinin kendisinde büyük mutluluk ve heyecan yarattığını vurgulamıştır.

“İlçedeyken Pazartesi günleri babam alışveriş için pazara gelirdi öyle görüşürdük ama annemi sadece hafta sonları görüyordum. Tabi hava iyiye, her hafta sonu değil. Eskişehir'deki amcamın yanına geldiğim süreçte 2-3 ay hiç annemi görmediğimi hatırlıyorum. Ben Orta 1 için Eskişehir'deki amcamın yanına geldiğimde ablam da yatılı kız lisesine gitti. O zaman ayrıldık. Öncesinde 3 yıl beraber kaldık sadece” (K7, GPY).

GPY de FT gibi daha çok babası tarafından ziyaret edilenlerden. Ziyaret nedenleri de ortak aslında, ilçede başka işlerinin olması ve gelmişken uzaktaki çocuklarını da görmek. Her iki katılımcının da bu durumdan mutlu oldukları ve benim değerlendirmem gibi olaya hiç olumsuz açıdan bakmadıkları gözlenmiştir. Bu durum korunma ve bakım altında olup kurum bakımında kalmakta olan çocukları akla getirmiştir. Kurum bakımındaki çocukların birçoğu ebeveynleri tarafından ihmal edilmiş, istismara uğramış, terk edilmiş olsalar bile sürekli ebeveynleri tarafından ziyaret edilmeyi, aranıp sorulmayı beklerler. Bir gün ailelerine geri dönme umutları vardır.

“Annem bir iki kere görmeye gelmişti beni ama o da babasından korkardı kızarlardı çünkü gelince, ‘onun babasından ne gün gördün de bebesinden göreceksin’ derlerdi. Dedem anlatmıştı” (K1, AA).

“Senede 1 defa izne geliyorlardı, çok nadir altı ayda bir babam geliyordu. Çok çok uzun zamanlar görüşmüyorduk. O kadar uzun zaman ayrı kalınca ben 9. 10. 11 yaşlarımda kendimi daha çok anneannelere yakın hissetmeye başladım, annemlerden uzaklaştım, görüşmek istemedim. Hatta 15-16 yaşlarımda gelmelerini bile istemiyordum, sanırım içimde büyük bir kin vardı. Anneannemde daha rahat büyümüştüm, her şeyim yapılıyordu, daha çok üstüme düşüliyordu, gelmelerini çok istemiyordum karışacaklar diye. Çünkü ben hep sorguluyordum, çevremde baktığımda herkesin anne babası yanındaydı, burada da yaşayabilirlerdi diyordum hep. Bir ara da onlar kendi rahatını düşündüler bizimle uğraşmak istemediler ve bıraktılar diye düşündüm, suçladım onları, özellikle ergenlik dönemimde. Bazen de kardeşime kıızıyordum, onun yüzünden geri döndüğüm için. Telefon yoktu o dönemlerde, mektup yazılıyordu. 15 günde bir mektup geliyordu. Geldiği zaman çok seviniyordum, ama sonra bir kâğıt parçası sonuçta diyordum” (K8, HT).

HT'nin özellikle ergenlik döneminde ebeveynlerine karşı kızgınlığının ve suçlamalarının arttığı, uzun süre ailesiyle görüşemediği için de anneanne ve dedesini kendi ailesinin yerine koyduğu anlaşılmıştır. Aynı durum günümüz koruyucu aile hizmeti kapsamında olup öz ebeveynleri tarafından nadiren görüşen çocuklarda da gözlenmektedir. Koruyucu aileleri ebeveynlerinin yerini doldurmuştur. Eğer ki sağlıklı bir aile ortamından gelmişlerse alışma süreci daha kolay olmaktadır, bazen de ebeveynlerinin gelip gitmelerini bile istemezler.

“Kendi ailemle görüşemiyordum, ancak bu aile senede 1-2 kez götürürse görebiliyordum onları. Onların dışında kendim gidemiyordum. Annem, kardeşlerim falan neredeyse hiç gelmediler. Babam ayda yılda bir iki defa gelirdi. Telefonla da görüşemiyorduk. Babam şehre geldiği zaman anca onu görebilirdim” (K9, İŞ).

İŞ'nin ebeveynleriyle ve kardeşleriyle sık görüşebilmek gibi bir şansı olmamış. Görüşmeler, yanında yaşadığı ailenin inisiyatifine bağlıymış. İŞ de yine sadece babası tarafından ziyaret edilenlerdenmiş.

“Tatillerde 1 hafta kalabiliyordum, annemin babamın yanında 1 hafta tatil yapıyordum. Daha fazlasına ablam izin vermiyordu, bırakmıyordu beni, fikrim değişir onlarla kalmak isterim diye. 12-13 yaşlarımda aklım ermeye başlayınca daha iyi anladım bunu. Babam ben orada kalıyorum diye ablama para, yiyecek, erzak falan veriyordu. Amerika'da yaşayan abim de oradan ablama benim için para veriyordu. Yeter ki ben okuyayım, kimseye muhtaç kalmayayım diye. Fazlalıkla para gelmeye başlayınca ablamın amacının değiştiğini fark ettim. Ama yine de orada kalmaya devam ettim. Onlar benim eğitimim için gönderilen paralardı. Ama bana harcanmıyordu” (K12, SY).

SY, ebeveynleriyle görüşmesine, tatillerde uzun süreli olarak yanında kalmasına ablasının engel olmaya çalıştığını, çünkü eğitimi nedeniyle ablasının yanında kalmasından ablasının maddi çıkar sağlamaya başladığını, ablası tarafından bakım görmenin, ablasının bunu yapma nedeninin sadece para amaçlı olduğunu anlatmıştır. O yaş grubu çocukların genellikle hissettikleri doğrudur.

Aynı durum günümüz koruyucu aile hizmetinde de yaşanabilmektedir. Bazı aileler, başvuru aşamasında ve sonraki süreçte bile hizmeti maddi kazanç sağlamak adına yapmaktadır. Bir çocuğun bakım sorumluluğunu almak oldukça meşakkatli bir iştir, bunun karşılığında para kazanılan bir iş olarak görülmesi aile ve çocuk arasında oluşması beklenen temel güven ve güvenli bağlanma duygularını ne yazık ki geliştirmemektedir. Bu bakış açısıyla yürütülen hizmette çocuğun yüksek yararının ne

derece gözetildiği de çelişkilidir. Koruyucu aile yönetmeliğinde hizmete yönelik bu bakış açısına dair herhangi bir madde, sınırlamanın olmamasının, bu tarz başvuruların doğrudan reddedilmesinin önerilmemesinin de bu birimde çalışan meslek elemanlarını zora soktuğu, ikilem oluşturduğu düşünülmektedir.

Ebeveynlerinin kendileriyle görüşmek istemediğini, görüşmeleri için çaba göstermediklerini söyleyerek onları suçlayanlar da vardı:

“Kendi ailemin de bana ulaşma çabası olmuyordu hiç. Aramıyorlardı. Sadece ablalarımın biri evlendiği zaman ben gizli saklı aramıştım. 12-13 yaşlarındaydım. Daha önce öyle bir şansımız yoktu aramak gibi, onlarda aramıyordu” (K2, DH).

“Babamla sık görüşüyordum. Babamla hala görüşüyorum ama annemle görüşmüyorum. Öz annem hiç arayıp sormadı, sadece 2-3 sene önce bir kez aradı, görüştük buluştuk ama ondan sonra yine aramadı. Ben 1-2 defa daha görüşelim diye ısrar ettim ama görüşmeye yanaşmayınca bende kendimi geri çektim” (K4, EA).

“Görüşmüyorduk. Mesela ben annem hangi yemeği iyi yapar bilmem. En çok neyi sever bilmem. Evi nasıldır bilmem çünkü hiç gitmedim. Annem hiç arayıp sormadı beni, görüşmek istemedi. Annem hala yaşıyor ama hala görüşmüyoruz. Annemle ilgili bir anım yok. Anneannem benim annem gibiydi” (K10, MS).

Aile, insanların hayatındaki en önemli sosyal destek sistemlerinden biridir. Aile desteğinin ve sağlıklı ilişkilerin olduğu ortamlarda büyüyen çocukların benlik saygılarının arttığı, olumlu ve tutarlı kişilik yapılarının olduğu, hayata pozitif bakabildikleri, baş etme mekanizmalarının arttığı düşünülmektedir. Bu nedenle sağlıklı aile ilişkilerini, iletişimlerini sürdürmek önemlidir.

4.4. KİŞİSEL BAKIM

Kişisel bakım temasının oluşturulmasında BM ve UNICEF’in teknik desteğiyle ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı iş birliğinde, Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda Türkiye’ye uyarlanan “Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Ulusal Minimum Standartlar” isimli çalışmadan esinlenilmiştir. 28 Minimum Standardın beş ana başlığı bulunmaktadır, bunlardan biri de kişisel

bakımdır. Kişisel bakıma ait alt standartlar arasında; beslenme, sağlık, oyun ve eğlence/dinlenme etkinlikleri, eğitim vb. bulunmaktadır.

Bu çalışmada katılımcılara yöneltilen sorular, yarı yapılandırılmış görüşme formu doğrultusunda; kişisel bakım standardının alt standartlarından beslenme, sağlık, eğitim, oyun-eğlence boş zaman etkinlikleri ele alınarak kategoriler oluşturulmuştur.

ÇHS hükümlerine göre bir dönemliğine ya da kalıcı olarak aile bakımından yoksun kalan veya yüksek yararı gözetildiğinde bu aile ortamında kalması uygun olmayan her çocuk, devletten özel ilgi, bakım, yardım ve koruma görme hakkına sahiptir (ÇHS, m.20).

Sözleşmenin maddesinden de hareketle kurum bakımında, tedbir kararlı olsun ya da olmasın ebeveyn bakımından yoksun olan her çocuk özel gereksinimleri olan ve devlet desteğine, denetimine gereksinimi olan çocuklardandır. Nasıl ki kurum bakımındaki her çocuğun eşit koşullarda yaşaması, kurum içi düzenlemeler için minimum standartlar geçerli ise aynı standartlar günümüzde hala çok sayıda bulunan, enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuklar için de geçerli ve devlet kontrolünde olmalıdır.

Bu doğrultuda çalışmada, enformel koruyucu aile bakımı görmüş kişilerin eğitim, sağlık, beslenme, oyun-eğlence boş zaman etkinlikleri alanlarında yaşadıkları deneyimler günümüzde de yaşanma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülerek minimum standartlarla karşılaştırılarak açıklanmıştır.

4.4.1. Beslenme

Beslenme kategorisi, yeterli ve dengeli beslenme durumu, mutfağı kullanabilme, talepte bulunma durumu, beslenme alanına ilişkin ihtiyaçlar, yoksunluklar kodlarını oluşturmuştur. Bu bölümde bunlara değinilmiştir.

Sağlığın temeli, çocuklukta yeterli, sağlıklı ve dengeli beslenmeyle atılmaktadır. Belirlenmiş Minimum Standartlarda çocukların yaşı ve gelişimleri dikkate alınarak gün boyunca düzenli aralıklarla yemek yemeleri, yeterli beslenmeleri, çocuklar için sunulan yemeklerin hijyen kurallarına uygun olması, beslenme uzmanınca menülerin

belirlenmesi, çocukların yemeğin seçimi, hazırlanması ve sofraya getirilmesinde katılımlarının olması, personelin çocukla yemek yemesi, özel beslenme gereksinimi olan çocuğa uzmanlarca gerekli özenin gösterilmesi, yiyeceklerin çocuk için ceza aracı olarak kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir (Standart 2.1: Beslenme).

Yapılan görüşmelerde katılımcıların cevapları ve Standart 2.1 doğrultusunda katılımcıların beslenme durumları dört alt kategoride ele alınmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

4.4.1.1. Yeterli ve dengeli beslenilip beslenilmediği

Katılımcılardan özellikle anneanne, babaanne ve dedeleri yanında yaşayanların beslenme alanına ilişkin sorun yaşamadıkları, yeterli ve dengeli beslendiklerini düşündükleri, eski beslenme alışkanlıklarından olumsuz anlamda bir değişikliğin olmadığı, hatta bir kısmı için eskiye göre daha özenli ve ayrıntılı beslenme düzeninin olduğu öğrenilmiştir.

“Babamla annemleyken ben hiç bir şey görmedim ki yiyecek. Dedemle babaannemde gördüm ne varsa. Kahvaltı yapar gider dükkânı açardık, öğlen eve gelir sefer taşıyla yemek götürürdük. Okula giderken de hiç öğün atlamadan yerdim yemeğimi. Yemek konusunda daha rahattım ve bolluk vardı” (K1, AA).

“Sabah kahvaltım her gün hazırlanırdı. Hala da işe giderken ben hazırlıyor babaannem. Öğle yemeğim de akşam yemeğim de hep hazırlanırdı. Hiçbir sıkıntı yaşamadım. Eski beslenmemle farklar çoktu tabii ki. Eskiden okula giderken sabah kahvaltı yapamıyordum, üvey annemden kaynaklı olarak. Dedem ve babaannemin yanına gelince hiçbir öğünüm eksik olmadı” (K4, EA).

“Yeterli ve düzenli beslenebiliyordum. Hasta olduğum dönemlerde ekmek üzerinde çikolata, muz, biftek yemek isterdim mesela, fazlaca alırdı dedem ve mutlu olurdum. Bunlar benim hastalık menümdü” (K10, MS).

Katılımcılardan bir kısmı da yeterli, sağlıklı ve düzenli beslenemediklerini, kendi aileleri yanındaki yeme alışkanlıklarının daha iyi olduğunu, bir kısmı için yemek konusunda ev ortamında ayrımcılığın yapıldığını, bir kısmı yemek konusunda kendi çekincelerinin olduğunu vurgulamıştır. Katılımcılardan biri, 12-13 yaşlarında mutfakla ilgili tüm sorumluluğun (yemek yapma, bulaşık) kendisine ait olduğunu belirtmiştir.

“Dediğim gibi hiçbir zaman onlarla aynı sofrada yemek yemedim. Onlar ne yiyorsa benim tabağıma da aynı yemeği koyarlardı, başka bir odada yerdim, kendi

odamda. Düzenli öğünlerdi. Ama ne yemek istersin, şunu yer misin, bunu yemez misin diye sorulmazdı hiçbir zaman. Onların sevdikleri, istedikleri şeyler yapılırdı. Sevmediklerimi çaktırmadan atardım (gülüyor). Çok da ısrar yoktu zaten şunu ye bunu ye diye. Benim için özel yemek yapma olayı olmadı hiç, benim için bir omlet yapılmazdı, yumurta haşlanmazdı...” (K2, DH).

DH, besleme olması nedeniyle ev içinde yemek yerken de ayrımcılığa uğradığını, aileyle aynı masada oturmaktan bile yoksun bırakıldığını, ne yiyip ne yemediğiyle ilgili kimsenin bir endişesinin, ilgisinin olmadığını vurgulamıştır.

“Beslenme yoktu (kahkaha atıyor). Eve geldiğimde ne bulursam onu pişirirdim. Daha okuldayken eve gidince ne pişirsem diye düşünürdüm” (K5, FT).

FT, yemekle ilgili tek sorumluluğun kendisinde olmasından kaynaklı üzüntüsünü dile getirmiştir.

“Eskişehir’deki amcamın yanında ama yengemle iletişimimiz kopuktu. Çok fazla istemedi benim gelip yanlarında okumamı. Kahvaltı yapmıyorduk evde. Babam bana harçlık bırakırdı, yani amcama verirdi o parayı, o paradan amcam bana günlük harçlık verirdi kahvaltı yapmam için. O parayla kahvaltı yapmam söylenirdi çünkü çok erken gidiyorduk okula. Ama ben kahvaltı yapmıyordum her gün o parayla 4-5 tane şeker alıyordum” (K7, GPY).

“Ben İlkokuldayken, ortaokuldayken eve gelince hemen yemek yerdim çünkü çok acıkırdım, çok sık yemek yerdim. Gittiğim, kaldığım evlerde böyle olmadı. Özellikle anne rolündeki kadınlar bana; ‘aç mısın? Yemek hazırladım şu var yer misin’ dediğinde yiyordum. Ama o sormadığında, ben aç olduğumda bile söyleyemiyordum. Yeterli beslenmediğim için sağlıklı da beslenemiyordum bence. O gelişim dönemi bence çok önemli bir süreç. Çünkü ergenliğe de o dönemde girmiştım. Ben çok yeterli ve sağlıklı olduğumu düşünmüyorum o dönemki yeme alışkanlıklarımı” (K13, ZK).

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, yeterli, sağlıklı ve dengeli beslenenlerin sayıca az olduğu, katılımcıların temel ihtiyaçlara ulaşmakta zorluk çektikleri öğrenilmiştir.

4.4.1.2. Mutfağı kullanma, talepte bulunma durumu

“Yemekler gün boyunca, düzenli aralıklarla yenir”, “Çocuklar yemeğin seçilmesi, hazırlanması ve sofraya getirilmesine hazırlanır” (Standart 2.1. Beslenme) minimum standartlarından hareketle katılımcılara mutfağı ne sıklıkla kullandıkları, mutfağı rahatlıkla kullanıp kullanamadıkları, yemek istenilenlerin talep edilmesi durumu hakkında sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda da mutfağı istediği

zaman rahatlıkla kullanabilenlerin olduğu fakat kullanamayanların da olduğu, beslenme konusunda gerekli ilgiyi gören, yeterli ve dengeli, sağlıklı beslendiğini düşünenlerin yemek istedikleri şeyleri rahatlıkla talep edebildikleri anlaşılmıştır.

“Mutfağı kullanırdım çok rahat. Her odaya girip her yeri karıştırabilirdim, hatta ben büyüyünce de devam ettim, kendi evimden bir farkı yoktu” (K3, EK).

“Çok rahat kullanırdım mutfağı, hiç ayırım yapmazlardı zaten ve ben de çekinmezdim. Ben alıp yemezsem kızarlardı aksine” (K6, FH).

“Evet kullanabiliyordum. Her istediğimi bulamasam, alamasam da çok rahat kullanabiliyordum mutfağı ne varsa artık. İstediklerimi ise hiç demedim, biraz da içe kapanıklığımdan belki. Ne pişiyorsa onu yerdim” (K8, HT).

“Kullanabilirdim rahatlıkla. Ben bu konularda çok şanslı olanlardanım. Çünkü yapamayan çok kişi biliyorum. Niye yedin, ne yaptın, o niye eksik diye sorgulananlar vardı. Yemek istediklerimi söyleyemezdim ama. Onlar ne yerse bende onu yemek zorundaydım” (K9, İŞ).

Katılımcılardan, ne yemek istediğini talep edemeyen, ailenin yedikleriyle yetinen ve yaşadığı yere ait hissedememekten kaynaklı dolabı açıp bakamayan ZK yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

“Benim beslenme alışkanlığım ailelerinkinin aynısıydı. Onlar ne zaman yemek yerse ben o zaman yemek yiyordum. Onlar ne yerse onu yiyordum. Çok seçme şansım olan bir beslenme tarzım yoktu. Ama her iki aile de benim beslenmem için kendi çocuklarına nasıl davranıyorlarsa bana da öyle davranmışlardı ama benim yine çekincelerim vardı. Bir başkasının dolabını açmak, bakmak o dönemde de yapmadığım şeylerdi. Bir kere bile dolaplarını açıp bakmamışım” (K13, ZK).

Çocukların yaşadıkları yerlerde evin her bölümünü, özellikle sağlıklı gelişimleri için mutfağı rahatlıkla kullanabilmeleri, onların eve ve ev içindeki bireylere bağılıklarını şekillendirmekte ve aidiyet duygularını geliştirmektedir. Çocuklar yiyecekte mahrum bırakılarak cezalandırılmamalıdır ve gelişim alanlarında çocuğa yemek konusunda özgür alanlar bırakılmalıdır, çocuklar arasında ayırım yapılmamalıdır.

4.4.1.3. İhtiyaçlar, yoksunluklar

Katılımcıların beslenme alanına ilişkin en büyük yoksunluğu istenilen yiyeceklerin alınamamasıdır. İstediklerini yiyemeden büyümüş olmak, istenileni talep edememektir.

“Şunun mağduriyetini hissediyorsun, kendi evindeki gibi rahat davranamıyorsun, kendi evindeki gibi ben bunu istiyorum diye diretemiyorsun. Ben pırasa yemeğini

çok severdim mesela çocukluk dönemlerimde, ben gittiğimde annem bana her hafta sonu pırasa yapardı. Yani neden sadece annem yapıyordu? Onu orada talep edemiyordum çünkü” (K7, GPY).

GPY, aslında ulaşılması oldukça kolay bir yiyecek olan pırasayı çok sevmesine karşın yapılmasını hiç isteyemediğini, bu nedenle en sevdiği yemekten mahrum kaldığını ifade etmektedir.

Çocuklar yaşadıkları ortamlarda kendilerini ortama ne kadar ait hissederse duygularını, istediklerini, hissettiklerini de o denli dışa vurabilmektedirler. Aitlik duygusu da ancak kabul görmeyle olanaklı olabilmektedir. Bu durum yetişkinler için de geçerlidir.

“Sabah kahvaltısının yoksunluğunu hissettim. Çünkü benim okula gitme saatimde onlar uyuyordu, ben erken gidiyordum. Bana kahvaltı hazırlayan kimse yoktu. Böyle bir beklentimin olması da bana doğru gelmiyordu. Çünkü ben kendimi yük gibi hissediyordum. Birlikte yapılmıyordu kahvaltılar. Yapıldığında da ben çok çekingen kalıyordum. Belki benden de kaynaklı bir durumdu” (K13, ZK).

Kahvaltının her yaşta önemi ve insan sağlığı için gerekliliği her yerde vurgulanmaktadır. ZK'nın kendince açıklama bulduğu okula erken gitme, ailenin uyanma saatinin daha geç olması faktörleri nedeniyle kahvaltı yapamaması, ergenlik dönemindeki sağlıklı gelişimini sekteye uğratmıştır. Birey, şimdilerde yaşadığı mide probleminin o dönemdeki yeterli ve sağlıklı beslenememe durumuyla yakından ilişkili olduğunu düşünmektedir.

“Kötü yanlarına da değinmek gerekirse çocuk olmayı kaçırdım. Ergenlikte yaşanan çoğu sıkıntıyı ben hiç yaşamadım. İsteklerimi söyleyemedim. Yeterli beslenemedim. Daha sağlıklı beslenseydim ya da bir spor faaliyetine gönderilseydim boyum daha uzun olabilirdi ya da yeterli beslenmiş olsaydım şimdi büyük problemim olan mide rahatsızlığım olmazdı” (K13, ZK).

FT'nin beslenme alanına ilişkin yoksunluğu da 12-13 yaşlarında omuzlarına yüklenen ev işleri, yemek yapma, evin fiziksel koşullarının yetersizliği nedenlerinden ortaya çıkmıştır.

“Her şey eksikti, her şeyin yoksunluğunu hissettim. Kapacak hiçbir şey yok, buzdolabı, ocak ne demek... Yok, öyle bir şey ortada mutfak yoktu ki en başta. Odanın bir köşesinde 1 tuğlayı şuraya koydum diğerini buraya, ortasına kalas koydum, raf gibi bir şey yaptım, bulduğum tencere tavaları oraya koydum. Bir tarafta da küçük tüp vardı, yiyecekleri de nereyi boş bulursan oraya koyuyordum. Her şeyi ben yapıyordum” (K5, FT).

FT, yaşıtlarının arkadaşlarıyla gezip eğlendiği yaşlarda ev içi büyük sorumlulukları nedeniyle sağlıklı ve yeterli beslenemediğini vurgulamaktadır.

Bireylerin beslenme alanına ilişkin ihtiyaçlarının ise; yanlarında kaldıkları ailelerden, kendi ailelerinden harçlık alıp almamalarıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Düzenli olarak harçlık alanların beslenme alanındaki ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşıladıkları, bu yüzden çok yoksunluk hissetmedikleri, fakat harçlık alamayanların daha çok yoksunluk yaşadıkları öğrenilmiştir.

“O günlerde ben harçlık olarak 10 kuruş falan alıyordum herhalde, arkadaşlarımdan 50 kuruş alan vardı, parasıyla her şeyi alıyorlardı, özeniyordum onlara” (K8, HT).

“Benim de elime para verilsin, kendi istediğim gibi bir şey alıp yiyeyim, şunu yiyeyim dediğim zamanlar oldu, ama bana bir harçlık verilmezdi. Onlarla beraber, onlar ne yerse ben de onu yedim. Elimde harçlığımın olmaması, istediğimi alıp yiyememek en büyük yoksunluğumdu” (K9, İŞ).

Bir çocuğun küçük yaşta ailesi ya da ebeveyn konumundaki diğer bireyler tarafından harçlığının düzenlenmesi, harçlık ihtiyaçlarının karşılanması, hayatı boyunca kullanabileceği, ihtiyaç duyacağı para yönetiminin temelini oluşturmaktadır. Çocuğa okul öncesi dönemde dahi harçlık verilmelidir, çocuğun yaşı oranında harçlıkları arttırılmalıdır.

Ebeveynler ya da ebeveyn konumundaki diğer bireyler paranın doğru kullanılması, harcamaların düzenlenmesi, para yönetimi konularında çocuklar için en büyük rehberdir. Çocukların harçlıklarının düzenlenmesi konusunda ebeveynlerden tutarlı ve kararlı olmaları, iyi birer rol model olmaları beklenmektedir.

Bandura (1971, s.5)’ nın sosyal öğrenme kuramına göre bireylerin şekillenmesinde, kişilik yapılarının oluşmasında; çocukluk ve ergenlik dönemlerinde davranışsal, bilişsel, çevresel etkenler rol oynamaktadır. Çocuklar ebeveynlerinden öğrenmektedirler.

Çocukların para yönetimi ve finansal harcamalar konularında ebeveynlerinden model olarak öğrenmesi gerekenler aşağıdaki gibi örneklendirilebilir (Bandura, 1971, s.5):

- Küçük yaşta parayı verenin ebeveynler olduğu algısının yaratılması,

- İhtiyaçların karşılanması için paranın gerekliliği ve paranın kazanılması için çalışmanın gerekliliğinin öğretilmesi,
- Para kazanmanın istenilen ürünlere ve hizmetlere erişimi sağladığının benimsenmesi,
- Ebeveynlerin harcama ve para yönetimi konusunda onların davranışlarını ve tutumlarını taklit etmeyi öğretmek.

Günümüz koruyucu aile hizmetinde ve kurum bakımında kalan çocuklarda çocukların harçlığının verilmesi, düzenlenmesi, para yönetiminin çocuklara kazandırılması gibi konular kurum çalışanları tarafından takip ve kontrol edilmekteyken; enformel koruyucu aile bakımı altında olan çocukların büyük bir oranı, herhangi bir denetim ve kontrol mekanizmasının olmaması nedeniyle finansal becerileri öğrenememektedir. Birçoğu da bu nedenle düzenli harçlık alamamaktadır.

4.4.2. Sağlık

Sağlık kategorisinin altında katılımcıların beden ve ruh sağlığı, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, kişisel temizlik kodlarına yer verilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre sağlık, bireyin ruhsal, sosyal, bedensel yönlerden tam iyi olma halidir.

Belirlenmiş minimum standartlarda da çocukların beden ve ruh sağlığının, sosyal yönlerinin tam iyilik halinde olmasına yönelik çabanın gösterilmesi, çocukların sağlık hizmetlerine ulaşmalarının sağlanması, temel sağlık kontrollerinin yapılması, özel gereksinimi olan çocuklara ayrıca özen gösterilmesi, gerektiğinde ruh sağlığı hizmetlerinden yararlandırılmaları, kişisel temizlikleri için gerekenlerin sağlanması, tuvaletler ve banyoların hijyen kurallarına uygun olması, çocuklar için mevsime ve sağlığa uygun kıyafetlerin tedarik edilmesi, kurum ve kuruluşlarda sağlık personelinin istihdam edilmesi, çocuklar ve personele cinsel sağlık, kız ve erkek çocukların cinsel gelişim süreçleri, cinsel yolla bulaşan hastalıklar konularında rehberlik ve danışmanlığın sağlanması, çocukların görebilecekleri ortamlarda sigara içilmemesine ilişkin hususlar yer almaktadır (Standart 2.2 Sağlık).

Günümüz koruyucu aile hizmetindeki çocukların, kurum ve kuruluş bakımında bulunan çocukların, hatta Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti kapsamında bir yakınının yanında bu hizmetten faydalandırılan çocukların sağlıklı bir ortamda büyümeleri, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması devletin denetimi ve kontrolindedir.

Devletin denetiminde ve kontrolünde olmayan, bir yakını, akrabası ya da tanınmayan kişiler yanında enformel koruyucu aile hizmetinden yararlanmakta olan çocukların sağlık alanına ilişkin kontrolleri bir denetim mekanizması tarafından yapılamamaktadır.

Katılımcılarla sağlık alanlarına ilişkin yapılan görüşmeler üç alt kategori altında ele alınmıştır. Bunlar; beden ve ruh sağlığı, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, kişisel temizlik konularıdır.

4.4.2.1. Beden ve Ruh Sağlığı

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde bireylerin enformel koruyucu aile bakımını görmüş oldukları çocukluk dönemlerinde sağlıklı olmayı sadece bedensel anlamda hasta olmamak olarak düşündükleri ve ilk akla gelenin bu olduğu, bireylerin kendilerini hiç sosyal ve ruhsal anlamda ele almadıkları, düşünmedikleri gözlemlenmiştir.

Bireylerin hiçbirinin ciddi bir sağlık problemi yaşamadığı, kendilerini bedensel anlamda sağlıklı olarak tanımladıkları, ruh sağlığı konusunda hiçbir kurumdan psiko-sosyal destek almadıkları anlaşılmıştır.

Bireyler psiko-sosyal destek hizmetlerinin eksikliği ya da bilinmiyor olması, yaygın olmamaları nedenleriyle herhangi bir sağlık kuruluşlarına götürülmediklerini öne sürmüşlerdir.

“Almadım. O dönemde zaten bu kadar yaygın değildi çocukların ruh sağlığıyla ilgili kuruluşlar” (K7, GPY).

Ruh sağlığının iyi olmadığını düşünenler kendilerini çeşitli şekillerde tanımlamışlardır:

“Çok stresli bir dönemdi. Lise dönemindeydim ya köyden sonra yeni bir yere adapte olma süreci, yeni arkadaşlar, başka bir ailenin yanında olmanın getirdiği bir duygusallık, karmaşıklık, çöküntü hali vardı. Yalnızlık hissi çok fazlaydı. Bir taraftan insanları tanımaya ve anlamaya çalışıyordum. Zaten o dönem bence çok özel bir dönem ergenliğin zirvesindeydim. Karmaşıktı, stresten kilo vermiştim

hatırlıyorum. Lise bittiğinde o son ailenin yanından ayrıldığımda 47 kiloydum. Kilo alamıyordum. Hatırlıyorum çok sık karnım ağrırdı. Neden olduğunu bilmiyorum ama strestendi büyük ihtimalle” (K13, ZK).

ZK, ergenlik döneminin getirdiği ekstra duygusallık, sinirlilik, alınganlık gibi olağan duygu durumlarının dışında özellikle tanımadığı ve bilmediği ortamlarda yaşamının, ev içindeki kişilere alışmanın, onları anlamaya ve onlara güvenmeye çalışmanın, aileden uzak olmanın verdiği duygusallığın ve yalnızlık duygusunun zorluklarını yaşamıştır. Kişi, yaşadığı tüm bu stresli dönemin kendisine kilo kaybı olarak bedensel dönütlerinin olduğunu, kilo kaybının da uzun bir süre kilo alamama gibi psikolojik engellere neden olduğunu vurgulamıştır.

“Şu anda kapmış olduğum hastalıkların çoğu o dönemden kalma bence. Dışardan görünüş güçlü çünkü hep kendimi korudum, hep kendi kendime telkinlerde bulundum, kendime psikolojik destek verdim ama çok fazla hastalığım var. Üç defa mide kanaması geçirdim, o dönem çok soğuktu kaldığımız yer, okula gidiş gelişlerde çok üşürdüm, dizlerim ağrırdı hep, şimdi diz kapaklarımda kireçlenme var, yırtık var. Kalp kapağı ameliyatı oldum” (K5, FT).

Enformel koruyucu aile bakımı altındayken yaşadığı güçlükler, zor koşullar nedeniyle şimdilerde kalıcı ve zorlu hastalıklar geçirdiğini düşünen bir diğer birey de yukarıda örneklendirildiği gibi FT'dir. FT, havanın çok soğuk olması, mevsime uygun yeterli kıyafetlerinin olmaması, kaldığı evin soğuk olması, okulun uzak olması gibi nedenlerle çocukken çok üşüdüğünü ve yaşı ilerledikçe hastalıklarının ortaya çıktığını düşünmektedir.

Ruh sağlığı konusunda hissettiklerinin bilincinde olan bir diğer birey HT'dir:

“Psikolojik olarak bir eziklik durumu vardı, hep ezik hissedirdim kendimi. Arkadaşlarımdan geri plandaydım, geri dururdum hep. Çünkü onlar hep anlatırdı annemle şuraya gittik, annemle bunu yaptık diye. Ben hep özenirdim ve kafamda olurdu üzüldüm. Yani annesizliğin yokluğu işte nasıl anlatırım ki, sen nasıl yazabilirsin... Tarif edilemez. Tamam, anneannem de sıcak davranırdı, severdi bazen ama anne sıcaklığının yerini tutmuyordu” (K8, HT).

“Ruh sağlığım çok iyi değildi, sık sık ağlar üzüldüm. Arkadaşlarımı çok görürdüm, imrenirdim. Mesela ortaokulda sınıfın en çalışkanı olmama karşın sınıfta en arka sırada otururdum. Çünkü iletişim kurmakta zorlanıyordum arkadaşlarımla, soyutlardım kendimi, aşağıda hissedirdim onlardan” (K5, FT).

Bireylerin anne ve baba yoksunlukları, sosyal çevrelerinde kendini soyutlamaya ve öz güven eksikliğine yol açabilmektedir. FT ve HT, farklı yerlerde, farklı nedenlerle ve farklı şekillerde enformel koruyucu aile bakımını görmüş olmalarına karşın sosyal çevrelerinde benzer davranış örüntüleri yaşamışlardır. Arkadaş ortamında özel

durumlarını açıklamaya ilişkin çekincelerinin olması nedeniyle normal iletişimlerini sürdürmekte zorluk çekerek kendilerini soyutlamışlardır.

Anne baba yoksunluğu nedeniyle uzun süre alt ıslatma problemi yaşadığını ve bu durumun ebeveyn yoksunluğunun psikolojik boyutuyla alakalı olduğunu deneyimleyen NÇ kendini şöyle ifade etmektedir:

“Şey oluyordu...(düşünüyör) o anne-babanın yokluğundan kaynaklı psikolojik bir şey mi bilmiyorum ama alt ıslatma, kaçırma sorunum oluyordu. Onun için de annemler yazın geldiğinde doktora götürmüştü. İlaç kullanıyordum. Baya uzun süre kullandım ilaç. Uzun sürdü geçmesi, ilkokul dönemim boyunca sürdü. Ben çocuk doktorlarından dinledim, çoğu psikolojik olduğunu, anne, baba eksikliğinden kaynaklı olduğunu söylüyor” (K11, NÇ).

Üstüner, Erol ve Şimşek (2005, s.133) tarafından yapılmış bir araştırmada, Ankara ilinde koruyucu aile yanında yaşayan çocuklarla kurum bakımı altında olan ve öz ebeveynleriyle yaşayan çocuklar arasındaki davranış farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, kurum bakımında yaşayan çocuklarda sorunlu davranışların görülme oranı % 43,5 iken; koruyucu aile yanında bakım gören çocuklarda % 12,9 öz ebeveynleri yanında büyüyen çocuklarda % 9,7 oranında ortaya çıkmıştır. Koruyucu aile yanında ve öz ebeveynleri yanında büyüyen çocuklar arasında ise büyük bir fark çıkmamıştır.

Koruyucu aile bakımı, sağlıklı olması koşuluyla, öz ebeveyn bakımındaki ideal ebeveyn tutumlarına en yakın bakım şeklidir. Çünkü hizmet, devlet kontrolü altında ve yaptırımındadır. Hizmet başlangıcında aileler eğitim, sağlık, çocuk yetiştirme becerileri, tutumları konularında kapsamlı bir araştırmaya tabi tutulurlar ve hizmet başladıktan sonra da sürekli izlenmektedirler, bu nedenle yapılan hizmet profesyonel bir hizmettir.

Enformel koruyucu aile bakımında ise bu denli bir profesyonellik olmaması nedeniyle çocuklar psiko-sosyal yönden yeterince desteklenememektedirler.

Kendi evi dışında, akrabası tarafından bakımı sağlanan çocukların sosyo-demografik özelliklerinin, sağlığının, akıl sağlığının, çocuk refahı sistemine dâhil edilen çocuklarla ve ailelerle karşılaştırılması, aradaki sistematik farklılıkların belirlenmesi ve karakteristik özelliklerin açıklanmaya çalışılması amacıyla Stein ve diğerleri (2014, s. 559) tarafından bir araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmada, Ulusal Çocuk ve Ergen

Refahı Ölçeği II kullanılarak 0-17,5 yaş aralığındaki akraba olmayan formel koruyucu aile bakımı altındaki çocuklar, akraba olan formel koruyucu altındaki çocuklar, enformel akraba bakımı altındaki çocuklar karşılaştırılmıştır.

Araştırmada, enformel akraba bakımı altındaki çocukların kronik, ruhsal sağlık sorunlarının olduğu, sağlık hizmetlerine ulaşmada, okul tabanlı hizmetler almada daha risk altında oldukları saptanmıştır.

Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların bir bölümü bakım sağlayanların eğitim ve bilinç düzeyinin yeterli olmaması, yaşlarının büyük olması (özellikle büyükanne ve büyükbabalar) gibi nedenlerle beden ve ruh sağlığı, psiko-sosyal gelişimleri konularında günümüz koruyucu aile hizmeti kadar profesyonel bakım görememektedirler.

4.4.2.2. Sağlık İhtiyaçlarının Karşılanması

“Sağlık sorunlarında çocukların sağlık hizmetlerine ve kurumlarına erişimi hızlıdır. İşlemler veya başka nedenlerle tedavide gecikmeye imkân verilmez” (Standart 2.2). Minimum standardından da hareketle çocukların hangi bakım altında olursa olsun sağlık ihtiyaçları yerinde ve zamanında karşılanmalıdır.

“Taraflar devletler çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraflar devletler hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler” (ÇHS, m.24/1).

Korunma ve bakım altında olan, koruyucu aile hizmetinden faydalandırılan, evlat edindirilmek üzere geçici bakım sözleşmesiyle aile yanında bulunan çocuklara özgü temel sağlık güvencesi bulunmakta olup bu çocuklar tüm devlet ve üniversite hastanelerinden katkı payı ve muayene ücreti ödemeksizin yararlanabilmektedirler.

Çocuk koruma politikaları çerçevesinde çocuklar için ülkemizde de gerekli uygulamalar yürürlüğe konulmakta ve mevcut uygulamalar her geçen gün iyileştirilmeye devam edilmektedir.

Enformel koruyucu aile bakımı altındaki kayıt dışı çocukların ise sağlık hizmetlerine ne ölçüde ulaşabildikleri yeterince bilinmemektedir. Buna ilişkin hastanelerde bir kaydın tutulup tutulmadığına dair bilgiye de ulaşılamamıştır. Bu çalışma kapsamında görüşme yapılanların bir kısmı sağlık ihtiyaçlarının yerinde ve zamanında karşılandığını, sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorluk çekmediklerini ifade ederken bir kısmı da tam tersini söylemiştir.

“Şunu hatırlıyorum, dördüncü sınıfa gidiyordum sanırım, suçüçeği çıkarmıştım, evdeydim okula da gönderilmiyordum ilçedeki yengem ilgilenmişti benle, hastaneye götürmüştü, ilaçlarımı sürüyordu” (K7, GPY).

GPY, önemli bir sağlık problemi yaşarken amcasının eşinden gerekli ilgi ve desteği gördüğünü ifade etmiştir.

Çocukluğunda sağlık hizmetlerine ulaşmakta, sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasında ciddi problemler hatta fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen DH süreci şu şekilde aktarmıştır:

“Hep bir baygınlığım olurdu. Bayılırdım sık sık durduk yere, ama hiçbir zaman doktora gitmedim. Genelde hep sabahları bayılıyordum. Annem hep kızardı bir şey yemediğın için oluyor hep diye. Kendime geldiğimde şekerli su verirdi, öyle geçiştirirdik. Evlendikten sonra hastaneye gittim ve epilepsi hastası olduğumu öğrendim. Sabah annem uyandırmaya geldiğinde bazı sabahlar bayılacağımı hissederdim, bilirdim, ama yataktan kalkmadığımda da kızacağıını bildiğim için kalkmam gerekiyor derdim kendi kendime ama kalkınca düşer kalırdım. Azar işitirdim bazen dayak yerdim genellikle bayılıyorum diye” (K2, DH).

Çocuklukta ve erken teşhis sonrasında uygulanan tedavi yöntemleriyle % 70 oranında iyileşmenin görüldüğünün öğrenildiği (Aileler için Epilepsi Rehberi, t.y.) epilepsi hastalığına sahip DH için tedaviye oldukça geç kalınmıştır. Kişi, 23 yaşında evlendiğini söylemiştir ve evlendikten sonra hastaneye giderek, çok kapsamlı araştırmalar sonucunda epilepsi hastalığının olduğunu ancak öğrenebilmiştir. Kişi, erken teşhis ve tedavi olmadığı için hala nöbet geçirdiğini, ilaç kullanmaya devam ettiğini söylemiştir. Yanlarında kaldığı ailenin üst düzey bir eğitime, sosyo-ekonomik koşullara sahip olmalarına karşın hastalığa bu kadar kayıtsız kalmaları, hatta fiziksel şiddet uygulamaları çocuk ihmal ve istismarının ne yazık ki en açık örneklerindedir.

Geçirdiğı küçük çaplı hastalıkların geleneksel yöntemlerle tedavi ettirilmeye çalışılmasının, dişçi yerine berbere götürülmesinin, paslı kerpetenle dişinin

çektirilmesinin kendisinde derin travmalar yarattığı katılımcılardan biri de HT. Kişi başından geçen olayları şöyle anlatmıştır:

“Boğazım iltihaplanır şişerdi çok sık, o zamanlar da doktora gitme falan yoktu böyle şeyler için. Kendi kendime iyileşirdim. Bir tane komşumuz vardı sağlıkçı o penisilin iğne vururdu, anneannem gider eczaneden alırdı, doktor kontrolü falan yok, ne kadar riskli ve zararlı bir ilaç oysaki. Bir defasında da hatırlıyorum dişim çok ağrıyordu. Dişçi de yoktu çok sık o dönemlerde, dedem beni erkek kuaförüne götürdü, kerpetenle benim dişimi çekti berber. Şimdi hala aklıma gelir bu olay. Kerpetenle kanaya kanaya beni bağırtarak çektiler, nasıl tehlikeli bir olay düşünebiliyor musunuz? Bir kere de ayağım kırıldı arkadaşlarla koşarken düştüğüm için. Onun içinde kırıkçı çıkıkçıya gittik yine doktora değil. Allahtan yaz tatilindeydik, 3 ay yattım üzerine basmadım o yüzden tuttu kırığım, yine şansa yamuk tutmadı ayağım. Hep bir şans üzerine yaşamışım ben aslında şimdilerde düşünüyorum da. Allah yardım etti” (K8, HT).

HT, yaşadığı tüm bu ihmalkâr tutumların karşısında hala hayatta kalmasını şansa ve manevi güce dayandırmaktadır. Kişinin başından geçen bu olayları anlatırken sık sık güldüğü yaşadığı tüm bu zorlu süreçlerin kendisinde o dönemde travmalar yaratmasına karşın şimdilerde yaşadıklarını kabullendiği ve yaşadıklarıyla alay edebilecek düzeye, rahatlığa gelmiş olduğu gözlenmiştir.

Hiçbir uzmanlığı olmayan kişiler tarafından penisilin iğne yaptırılan bir diğer kişi de EK’dir:

“Köyde de dedem bir tane adam bulmuştu o penisilin iğne vuruyordu hastalandığımda, hatta birinde baya ağrıyordu, ayağımın üzerine basmamıştım uzun bir süre, beni kucaklarında taşıyorlardı hatta çoğunlukla” (K3, EK).

Uzmanlığı ve eğitimi olmayan kişiler tarafından hatta uzmanlar tarafından olsa bile gerekli testler yaptırılmadan hastalara uygulanan penisilin iğnesi nedeniyle çok sayıda kişide kalıcı bedensel engellerin meydana geldiği, çok sayıda kişinin de öldüğü haberlere sıkça rastlanmaktadır (Haberler.com 19.12.2009; Hürriyet, 01.12.2018, Habertürk, 19.12.2012).

“Taraf devletler çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar” (ÇHS, m.24/3).

Yaşanmış talihsiz olaylarda görüldüğü ve ÇHS’de açıkça belirtildiği gibi çocukların hatta tüm insanların sağlığını tehlikeye sokacak geleneksel, profesyonel olmayan

yöntemlerden uzak durulmalı ve yanlış, izinsiz, kayıt dışı olarak bu yöntemleri uygulayanlar cezalandırılmalıdır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde bireylerin çoğunun sağlık ihtiyaçlarının yerinde ve zamanında karşılanmadığı, konuya ilişkin yoksunluklarının olduğu anlaşılmıştır.

4.4.2.3. Kişisel Temizlik

“Çocuklar istedikleri ve gereksinim duydukları zaman banyo ve kişisel bakım yapabilir”, “Çocukların vücut temizliği sağlık kurallarına uygun olarak yapılır”, “Çocukların kıyafetleri sağlık kurallarına uygun olarak temizlenir” (Standart 2.2 Sağlık) minimum standartlarından hareketle enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların da yaşadıkları ortamlarda istedikleri zaman banyoyu kullanabilmeleri, küçük yaş grubundaki çocuğa banyo gereksiniminin bir yetişkin tarafından yaptırılması, kıyafetlerinin düzenli olarak temizlenmesi sağlanmalıdır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde banyo ve kişisel bakım ihtiyaçlarının nasıl giderildiği, bu alana ilişkin yoksunluklarının olup olmadığına ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcılardan ZK eğitimi için gittiği evde banyo gereksinimini yeterince karşılayamadığını şu sözlerle ortaya koymuştur:

“Banyoyu çok rahat kullanamıyordum. Çünkü banyo, herkesin görebileceği, girişi ortada bir yerdedi, yani sık geçilen bir alandı. Sıkla çekine girerdim, işimi de hemen halledip çıkmaya çalışırdım” (K13, ZK).

ZK, mahremiyet duygusu nedeniyle yaşadığı yerde rahatlıkla banyoyu kullanamadığını, banyo zamanlarını eziyet olarak gördüğünü vurgulamıştır.

“Kendim yapardım banyomu. Doğalgaz yoktu o zamanlar, banyoda soba da yoktu. Tüpte ısıtıyordum suyum. 8 yaşındaydım sanırım bir gün bayılmışım. Sıcaktan, buhardan, ya da gaz kaçırılmış tüp bilmiyorum. 15-20 dakika sonra anneannem gelmiş herhâlde sonrasını hatırlamıyorum, ama bayıldığımı hala hatırlarım” (K8, HT).

HT, küçük yaşta banyo gereksinimini tek başına yaparken ihmalden kaynaklı ciddi bir tehlike atlattığını, durumun uzun süre fark edilmediğini anlatmıştır.

Çocuklar 6-7 yaşından sonra banyolarını ebeveyn refakatinde olmadan yapabilecek becerilere sahiptirler. Ancak banyo yaparken dikkat edilmesi gerekenler, güvenlik önlemleri konularında çocuğa rehberlik yapılmalı ve çocukların banyo süreci takip edilmelidir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, kıyafetlerinin kim tarafından ve nasıl temizlendiğine ilişkin sorular sorulmuştur. Katılımcıların çoğunun kıyafetlerinin ebeveyn rolündeki bireyler tarafından yıkandığı, temizlendiği öğrenilmiştir.

“Yengem yıkardı herkesinkiyle birlikte, ütüyü de o yapardı sağ olsun” (K14, AD).

Katılımcılardan FT, hala ve babaannesinin yanına kendinden üç yaş büyük ağabeyiyle birlikte eğitim amaçlı gittiği için 11-12 yaşlarından beri evin tüm işlerini kendisinin yaptığını, fiziksel durumunun birçok işi yapmasına engel olmasına karşın kendince çözümler bulduğunu, tüm bunları yaparken de ciddi tehlikeler atlattığını anlatmıştır:

“Küçüktüm, sobayı kendim yakmaya çalışıyordum. Boyum yetişmiyordu altıma tahta alıyordum, yükselti yapıyordum. Kıyafetlerin hepsini ben yıkıyordum, leğende. Hatta abiminkileri ve babaannemlerinkini de. Köyden kalın yorganlar gelirdi, çarşaflanırdı onlar, onu yıkayamıyordum gücüm yetmiyordu, ayaklarımla yıkardım makine falan yoktu. Temizlik hastalığı vardı zaten, her şeyin temiz olması gerekiyordu. Abimin kıyafetlerini de yıkıyordum tabi ki. Hatta birinde abimin ütüsünü yaparken sigorta atmıştı, kablolardan bir iki tanesi yanmıştı ve evi duman kaplamıştı, kendimi dışarı zor atmıştım” (K5, FT).

Kadın katılımcıların ilk regl olma dönemleri, neler hissettikleri, yanlarında kimin olduğu, ebeveyn rolündeki bireylerin rehberlik yapıp yapmadığı konularında da görüşülmüştür. Yaşça daha genç olan kadınların regl dönemi hakkında okuldan ve arkadaşlarından bilgi sahibi oldukları, kendi başlarına çözüm buldukları öğrenilmiştir. Diğer katılımcıların yine bu süreci arkadaşlarıyla paylaşıp kendi aralarında, yaşça biraz daha büyük arkadaş ya da ablalara sorarak çözdükleri, katılımcıların çoğunun ebeveyn rehberliği almadıkları, hatta bunu konuşmanın ayıp olarak görüldüğü süreçlerden geçtikleri anlaşılmıştır.

“Regl olduğum dönemde bir arkadaşıma söyledim. Anneanneme hiç söylemedim. Arkadaşım anlattı bana her şeyi, nasıl yapmam gerektiğini. Eskiden pedler de yoktu, saçma saçma bezlerle, naylon çoraplarla bir şeyler yapardın. Anneme Almanya’dan gelince söylemişim. O da” diğer gelişinde ped getirmişti bana Almanya’dan. Anneannem hiçbir gün bile sormadı. Eskiden de zaten ayıptı böyle şeyler” (K8, HT).

“Ablam öğretmişti sağ olsun, evin kızlarında da ped olurdu, onlar çok rahat alırdı, verirlerdi ablamla bana da, anneye hiç paylaşmadım tabii ki, zor bir dönemdi yaşadıklarım yetmezmiş gibi bir de bu çıktı başıma dedim kendime” (K9, İŞ).

Toplam 1465 Türk adolesan ile yapılan bir araştırmada, gençlerin ilk menarş dönemlerinde verdikleri duygusal tepkilerin ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda adolesanların % 35,2’si korktuklarını, % 35,8’i şaşkırdıklarını, % 10,1’i sevindiğini, % 6,8’i utandığını, % 4,5’i üzüldüğünü ifade etmiştir. Yine aynı araştırmada gençlerin çoğunun bu dönemle ilgili sorularını % 54,8 oranıyla annelerine sordukları, annelerinden bilgi aldıkları saptanmıştır (Karakoç , Bingöl, & Ocakçı, 2014).

Ergenlik dönemi her iki cinsiyet için de yeni deneyimlerin yaşandığı, fiziksel, ruhsal, duygusal, sosyal değişimlerin yaşandığı, kimi zaman sevindirici, kimi zaman da üzüntü duyulmasına neden olan bir dönemdir. Ergenlik dönemi kültürümüzde erkek çocuk için hala erkeklığe geçişin kutlandığı ve övünüldüğü bir dönem olarak çocuğun çevresindekilerce önemsenmekteyken kız çocuklarının ergenliğe geçişinin menstrüel kanama ile başladığı ve bunun kimselerle paylaşılmaması gereken bir olay olduğu algısı devam etmektedir. İnsanlığın gelişimi ve devamı için oldukça önemli ve gerekli olan bu dönemin başlangıcı asıl önem verilmesi, saygı duyulması gereken bir olay iken bu döneme giren kız çocukları maalesef ki yeterince desteklenmemektedir. Bu nedenledir ki ülkemizde hala bu dönemi tek başına gizli, saklı yaşamaya devam eden çocuklar bulunmaktadır.

4.4.3. Eğitim

Bu bölümde, eğitim kategorisinin altında, eğitimin desteklenmesi, engellenmesi, okul içi temsiliyet ve öğretmenlerin, arkadaşların tutumu kodlarına yer verilmiştir.

ÇHS’de (m.28); “Taraflar devletler çocukların eğitim hakkını fırsat eşitliği çerçevesinde gerçekleştirmelidirler. İlköğretim herkes için zorunlu ve parasız olmalıdır. Okullarda devamların sağlanması, okul terklerinin yok edilmesi için çalışırlar” ibareleri yer almaktadır.

Anayasamızın 42. maddesinde de “kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz”, “İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet

okullarında parasızdır”, “Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime gereksinimi olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” ibareleri yer almaktadır.

Eğitim hakkı her insanın sahip olduğu evrensel bir haktır. Çünkü eğitim insanlığın gelişiminin olmazsa olmazlarından. Eğitim yıllardır insanlığın en büyük sorunları haline gelen yoksulluğun, ayrımcılığın, ihmal ve istismarın, terörün önündeki en güçlü engeldir.

Belirlenmiş Minimum Standartlarda; çocukların her koşulda uygun eğitimi almasının sağlanması, çocuğun eğitimi için okul, kurum arasında iletişimin devamının sağlanması, çocuğun okul ve eğitim sürecinin takip edilmesi, çocuğun eğitime ayrımcılığa maruz kalmadan ulaşabilmesi, çocukların ilgi, yetenek ve tercihleri doğrultusunda eğitimlere yönlendirilmesinin sağlanması, çocukların eğitimi için uygun materyallerin temin edilmesinin sağlanması hususları yer almaktadır (Standart 2.11 Eğitim).

Eğitime her yaşta bireyin ulaşabileceği gibi çocuk yaşta alınan eğitimin kişiliğin oluşmasında daha etkili olduğu bilinmektedir. Her ne koşulda olursa olsun çocuğun eğitim hakkı desteklenmelidir. Ebeveyn bakımından yoksun kalmış bir çocuğun eğitim hakkının düzenlenmesi, çocuğun eğitim hakkından yararlandırılması devletlerin denetim ve kontrolindedir.

Çalışma kapsamında görüme yapılanlardan, ebeveyn bakımından eğitim, eğitime ulaşma nedeniyle yoksun kalmış bireylerin ortak noktasının ve amaçlarının eğitim hakkından yararlanmak olduğu anlaşılmıştır. Onlar hayatlarının en önemli dönemlerinde çocukluklarını güvenli ve sağlıklı ebeveyn ortamında geçirmek yerine akrabalarının ya da tanımadıkları kimselerin yanında eğitim alabilmek adına geçirmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde bireylerin eğitime ulaşmasındaki engellerin; yaşanan yerde okulun olmamasının, taşınmalı eğitim sisteminin olmamasının, yatılı okulların olmamasının, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının yanında devlete bağlı yurtların olmamasının ya da olsa bile tüm bunlara ulaşmaya engel olan yoksulluk faktörünün olduğu tespit edilmiştir.

Bireyler ebeveynleri tarafından eğitim alabilmeleri adına bu şekilde geleneksel yöntemlerle desteklenmişlerdir. Peki eğitim hakkından yararlanabilmek adına çocukluklarında enformel koruyucu aile bakımı yaşamış bireyler bu haklarını ne derece kullanabilmişlerdir? Enformel koruyucu ailelerince ya da sosyal çevrelerince nasıl destek görmüşlerdir? Ya da nasıl engellenmişlerdir? Tüm bu soruların anlaşılabilmesi adına bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda eğitim teması; eğitimin desteklenmesi, eğitimin engellenmesi, okul içi temsiliyet, öğretmenlerin ve arkadaşların tutumu alt kategorilerinde ele alınmıştır.

4.4.3.1. Eğitimin Desteklenmesi

Katılımcılardan yalnızca biri (EK) dışında hepsinin kaldıkları ailelerin yanında eğitime belirli dönemlerde devam ettikleri, kiminin eğitimi, eğitim alması her şeyin önünde tutulurken, kiminin eğitiminin engellendiği, kiminin de eğitimi kendi istekleri doğrultusunda sürdürmedikleri tespit edilmiştir.

“Dedem okutmaya çok meraklıydı kendi çocuğu da olmadığı için ama ben istemiyordum. Bıraktım okulu” (K1, AA).

AA'nın eğitime devamının dedesi tarafından desteklendiği fakat kişinin okumak istememesi nedeniyle eğitimini yarıda bıraktığı anlaşılmıştır.

“Her şeyim alınıyordu. Yeter ki ben okumak isteyeyim. Onlar her şeye hazırды ve destekliyorlardı beni her koşulda. N. babam öğretmendi zaten o yardımcı olurdu ödevlerimde falan da” (K6, FH).

Bakılıp korunmak, okutulmak, büyütülmek amacıyla ailesinden alınan FH, yanında kaldığı ailenin eğitimini desteklediklerini, her şeyi yaptıklarını, N. Babam diye nitelendirdiği kişinin eğitimci olması dolayısıyla ödevlerinde de yardımcı olduğunu vurgulamıştır.

“Başarılı bir öğrenciydim, dayım da desteklerdi hep yardımcı olurdu ödevlerim konusunda falan” (K14, AD).

AD, de ödevleri ve eğitimi konularında enformel koruyucu ailesi tarafından desteklenmiştir.

“Dersler, ödevler konusunda benim kimseye ihtiyacım yoktu. Ödevlerimi tek başıma rahatlıkla yapabiliyordum. Hatta komşu çocuklarının ödevlerini de yapardım. Ansiklopedilerim vardı bir sürü. Dedem okumayı çok severdi, bana da okuma sevgisini aşılayan oydum. Her ay çarşıya maaş çekmeye gittiğimizde dedemle kitapçıya giderdik; kitap, ansiklopedi alırdık. En büyük hobimdi. Kemalettin Tuğcu’ nun kitaplarını okur okur ağlardım. Tarihle ilgili de çok kitap okurdum. Tarih sevgim de oradan geldi” (K10, MS).

MS, kendi kapasitesi dolayısıyla kimseye yardım duymaksızın eğitim hayatını sürdürebildiğini, hatta arkadaşlarının eğitimine de yardımcı olduğunu, dedesinin kendisine ansiklopedi, kitap gibi kaynaklar sağlayarak, bunların temini için özel ve ayrıcalıklı çabalar sarf ederek eğitimini desteklediğini belirtmiştir.

Eğitimleri desteklenen katılımcıların şimdilerde eğitimli, meslek ve sanat sahibi bireyler oldukları, MS ve AD’nin üniversite mezunu oldukları tespit edilmiştir.

4.4.3.2. Eğitimin Engellenmesi

Sağlığa ve güvenliğe yönelik herhangi bir tehdit içermiyorsa kimsenin eğitim hakkının engellenemeyeceğini düşünmekteyim. Yukarıda eğitim hakkının yasal dayanaklarına değinilerek herkes için eşit eğitim hakkının uygulanmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Çocukların hiçbir engelleme olmaksızın eğitimine sonuna kadar devam edebilmesi ulaşılması istenen nihai hedeftir, fakat bunun olanaklı olmadığı durumlarda çocukların eğitim hakkı, eğitimleri engellenmektedir. Eğitimin engellenme nedenleri arasında; yoksulluk, çocuğun iş gücü olarak kullanılması, çocuk yaşta evlilikler, ihmal, istismar, suçluluk, hastalık, eğitim imkânlarının yetersizliği, yanlış ebeveyn tutumları vb. örnek gösterilebilir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde büyük bir çoğunluğunun çocukluk dönemlerinde enformel koruyucu aile bakımı görmüş oldukları kişilerin yanında eğitimlerinin çeşitli nedenlerle engellendiği tespit edilmiştir. Bu nedenler; ev içi işlerde çalıştırılma, hastalık, eğitime devamın desteklenmemesi, eğitim almaya izin verilmemesi şeklinde sıralanabilir.

Ev içi işlerde çalıştırılma, ev işi yapma gibi nedenlerle eğitimi, okul başarısı engellenen FT süreci şöyle aktarmıştır:

“Yeri geldi takdir aldım, teşekkür aldım, düz geçtim, lisede 1, 2 dersten kaldım. Böyle geçti çünkü dersle alakam yoktu. Vaktim yoktu ders çalışmaya. Bütün çamaşır, bulaşık, yemek, ütü her şey benim üzerimdeydi. Zorlanmışım lisede” (K5, FT).

FT, kaldıkları köyde lise olmaması sebebiyle eğitime ulaşabilmek amacıyla geldiği babaanne ve halasının yanında asıl amacına ulaşamadığını, tüm ev işi sorumluluğunun kendisinde olması nedeniyle inişli çıkışlı akademik başarıya sahip bir eğitim hayatının olduğunu vurgulamıştır.

“Okuldan geldiğimde yapılacakların listesini verirdi ablam elime; bulaşıklar yıkanacak, yerler silinecek, süpürülecek... Ders çalışmaya vaktim olmazdı çok. Gelenimiz gidenimiz de çok olurdu, ancak millet gittikten sonra ya da sabah erken kalkıp ders çalışabilirdim. Okula erken gidemezdim, çünkü önce evde işler yapılmalıydı, tabii ki ablamın da payı var bunda. Derse girme saatinde okula giderdim. Ancak teneffüslerde çocuklarla oyun oynayabilirdim” (K9, İŞ).

Besleme olarak önce öz ablasının, sonra kendisinin gittiği evde İŞ, asıl görevinin daha çok ev işi yapmak olduğu için derslerine çalışmadığını, ödevlerini yapamadığını söylemiştir. Bu işlerin kendisine daha çok kendisi gibi besleme olan öz ablası tarafından verildiğini belirtmesi de kardeşler arasında büyüğün küçüğü ezmesine, kullanmasına belki de kendisine verilen işleri ona yaptırmasına örnek gösterilebilir.

“İlkokulu bitirdikten sonra okumak istedim izin vermediler, ona buna katılırsın, kocaya kaçarsın, erkeklere takılırsın diye. O dönemde TRT'nin çocuk radyosu vardı ben onu dinlerdim çok. Dışarıdan okul bitirme duyuruları vardı, ama ben müracaat edemiyordum. Çünkü önyak olan yoktu. Tek başıma gidemiyordum dışarıya. Bir yere gitsem sorgulanıyordum. O yüzden radyo dinleyerek kitap okuyarak kendimi durduğum yerde geliştirdim” (K9, İŞ).

İŞ'nin eğitiminin engellenmesinin bir diğer nedeni de eğitime devamın desteklenmemesi, eğitim almaya izin verilmemesidir. İŞ'nin eğitimine devamının desteklenmemesinin altında yatan nedenlerden biri de toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Kız çocuklarının yıllardır okula gönderilmeme nedenleriyle yakından ilişkilidir.

Türkiye’de hala birtakım gelenekler, yanlış inanışlar, kız çocuklarına duyulan güvensizlik, bazı dini inanışlar, erken yaşta evlendirilme, ev işlerinde ya da sokakta çalıştırılma gibi nedenlerle kız çocukları hala okula gönderilmemektedirler. Nitekim UNICEF (2003)’ in başlatmış olduğu “Haydi Kızlar Okula” kampanyasıyla çok sayıda kız çocuğunun okula devamı sağlanmıştır. Toplumda kız çocuklarının okula

gönderilmesinin gerekliliği, cinsiyet ayrımcılığının yapılmaması konularında olumlu ve destekleyici bir algı yaratması dolayısıyla önemli bir projedir.

Eğitiminin bir dönem, yanında yaşadığı anneannesinin hastalığı nedeniyle okula gidemediği için engellendiğini belirten MS, başından geçenleri şu şekilde açıklamıştır:

“Başarılı bir öğrenciydim. İlkokulu hep pekiyi ile geçtim, ortaokulda hep takdir belgesi aldım. Lisede de başarılıyım ama anneannem 1 yıl hasta oldu, sürekli hastaneye gidiyordum. Çok fazla devamsızlığım oldu. Lise 2. sınıfta bu yüzden sınıfta kaldım. Psikolojikti tamamen. Okula gitmek yerine hastaneye gitmeyi tercih ediyordum” (K10, MS).

MS, yapılan görüşmede anneannesini çok sevdiğini, gerçek anne sevgisini ondan gördüğünü sık sık vurgulamıştır. Kişi, anneannesinin hastalığını ve vefatını anlatırken oldukça duygulanmıştır ve zaman zaman ağlamıştır. MS'nin hayatında bir defa anneanesi için böyle bir fedakârlık yapması da bu doğrultuda açıklanabilir ve anlanabilir düzeydedir.

Çocukların elinde olmayan nedenlerle eğitimini engellenmesi onların suçu değildir. Önemli olan bu engellerin ortadan kaldırılması için politikalar üreterek çözüm yolları bulmaktır.

4.4.3.3. Okul içi temsiliyet

Çocukların her döneminde ve her anında kendini en iyi anlatabildiği, en çok güvendikleri kişiler ebeveynleridir. Çocuklar her zaman yeni bilgiler öğrenmeye, üretmeye, araştırmaya hazır buldukları için bu ihtiyaçlarını ebeveynleri karşılamaktadır. Dolayısıyla ebeveynler çocuklar için en iyi öğreticiler, rehberlerdir. Çocuğun her anlamda başarılı bir akademik hayat sürdürebilmesinin, olumlu kişilik özelliklerine sahip olabilmesinin yolu da ebeveynin, okul hayatına başlamadan dahi çocuğuna öğrettikleridir.

Sağlıklı ebeveyn çocuk ilişkilerinde ebeveynler çocukların her anını, geçirdikleri tüm evreleri, okul hayatını, arkadaş çevresini onunla birlikte izlemek, ona destek olmak ister. Çocuğunun okulda yaşadıkları, arkadaş ilişkileri, öğretmenleriyle olan ilişkileri, öğretmenin tutumu, sınavları, notları onlar için önemlidir. Ebeveynler tüm bu ilişkilerin

ve okul durumunun takibini çocukları aracılığıyla yapabilmektedir, fakat bu tek başına yeterli değildir. Okul sürecinde aileler çocuğun öğretmenleri, okul yöneticileri, okul aile birliği üyeleri, başkanları, diğer veliler, arkadaşlar olmak üzere neredeyse hepsi ile iletişim içinde olmalıdır. Özellikle çocuğun öğretmeni ile kurduğu iletişim, veli toplantılarına katılım, çocuğun bütünsel anlamda sağlıklı gelişimi desteklemektedir.

Çelenk (2003, s.28) tarafından yapılmış akademik başarı ve aile kavramının ilişkisi konulu bir araştırmada, çocuğun devam ettiği okuluyla iletişim halinde olan, okul tarafından yapılan rehberliğe önem veren ve bunları uygulayan, okulla birlikte hareket eden velilerin çocuklarının daha başarılı oldukları, ailenin çocuğunun yanında olan bir bakış açısına sahip olmasının ve bunu çocuğuna hissettirebilmesinin çocuk üzerinde daha etkili olduğu ve koruyucu aile bakımı altındayken bile yeterli ilgi ve sevgiyi hissedebilen çocukların başarıya ulaşabildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Dolayısıyla çocuğun okul içi temsiliyeti, okul hayatının, başarısının takibi ebeveyninin refakatinde olabileceği gibi bunun olanaklı olmadığı durumlarda aile, veli yerine geçebilecek diğer kişilerce de yapılabilmektedir.

Bu çalışmada, çocukluğunda ebeveyn bakımından yoksun kalmış katılımcıların o dönemde, okul süreçlerinde kim tarafından temsil edildikleri, okula gelip öğretmenleriyle konuşan, veli toplantılarına katılan kişilerin kim ya da kimler olduğu öğrenilmeye çalışılmış bireylere bu yönde sorular yöneltilmiştir.

Görüşmelerin sonucunda katılımcıların büyük çoğunluğunun enformel koruyucu ailelerince okul içindeki durumlarına yönelik çok kapsamlı takiplerinin yapılmadığı, bir kısmının okula ve öğretmenlerle görüşmedikleri, veli toplantılarına düzenli olarak katılmadıkları, buna karşılık bir kısmının da çocuğun okul hayatıyla her anlamda yakından ilgili olduğu tespit edilmiştir. EA ve FH okulda enformel koruyucu ailelerince desteklenen, temsil edilenlerdendir:

“Dedem gelirdi okula hep. Sadece toplantı için değil canı ne zaman isterse gelip sorardı benim okuldaki durumumu” (K4, EA)

“N. babam toplantılara gelirdi ve babam olarak geliyordu ama normalde de gelip öğretmenimle konuşurdu” (K6, FH).

Her iki katılımcı için de enformel koruyucu ailelerinin akademik hayatın takibi, desteklenmesi konularında etkili oldukları, ayrıca bunu sadece belirli dönemlerde ya da zorunluluk olarak yapmadıkları, sürekli ve istekli bir ilginin olduğu anlaşılmıştır.

Okul temsiliyeti konusunda gerekli desteği göremeyen bireylerden biri ise ZK'dır:

“Annelerin köyden gelmesi çok uygun olmadığı için veli toplantılarında kimsem gelmiyordu. Diyelim ki çok yakın, sevdiğim bir arkadaşım varsa onun annesi benim durumumla ilgili de soru sorup bilgi alıyordu ama hocalar zaten genel olarak ‘senin annelerin gelmesine gerek yok, biz anlayışla karşılıyoruz’ diyorlardı. Kaldığım ailelerden kimse benim velim rolünde okula gelmiyordu” (K13, ZK).

ZK'nın ebeveynlerinin okula ulaşımında sorun yaşamaları nedeniyle gidemedikleri, buna karşılık enformel koruyucu ailelerinin de okula, veli toplantılarına gidip gelmek bir çabalarının olmadığı, bazı durumlarda en yakın arkadaşlarının aileleri tarafından temsil edildiği, çoğunlukla da başarılı bir öğrenci olması dolayısıyla öğretmenlerin, belki özel durumunun gözetilmesiyle, özellikle talepte bulunmadıkları anlaşılmıştır.

Çocukların okulda temsil edilmeleri, öğretmen veli ilişkileri akademik başarılarında etkili olduğu kadar güçlü yanlarının desteklenmesinde, güçlendirilmelerinde, kişilik yapılarının şekillenmesinde de etkilidir. Çocuklar kazandıkları başarıların aileleri tarafından bilinmesini ve takdir edilmesini yaşadıkları kötü deneyimlerin içinden de aileleri yardımıyla sıyrılabilmeyi önemserler.

4.4.3.4. Öğretmenlerin ve arkadaşların tutumu

Korunma ve bakım altında olup kuruluştaki kalmakta olan ya da koruyucu aile hizmeti kapsamında olan çocukların büyük çoğunluğu içinde buldukları koşulları sosyal çevrelerinden, öğretmenlerinden gizlemek gereksinimi duyarlar. Bu gereksinimi yaratan nedenler onların travmalarıdır aslında. Kendileriyle, korunma altına alınmalarına yol açan durumlarla, biyolojik ebeveynleriyle yüzleşmeden de bu travmalardan kurtulabilmeleri olanaklı değildir. Koruyucu aile kapsamındaki çocuklar bu konuda daha şanslıdır çünkü onları seven ve kabul eden koruyucu aileleri vardır, sevinçlerini mutsuzluklarını koruyucu aileleriyle paylaşabilirler, ama bu çocuklar için de zorlu ve travmatik süreçler kimlik karmaşasıyla, soyadı farklılığının sorun olmaya başlamasıyla ortaya çıkabilmektedir. Kurum bakımındaki çocuk ise kendini dış dünyaya açma

konusunda daha çekingen ve temkinlidir, yakın arkadaşları ve güvendiği insanlar genellikle yine kendileri gibi kurum bakımında olan ya da kurum bakımından çıkmış çocuklardır. Farklı kuruluşlarda kalan kız ve erkek çocukların tanışıp küçük yaşta evlenmeleri de bundan kaynaklanmaktadır.

Ebeveyn bakımından yoksun çocukların bu özel durumlarını açıp paylaşabildikleri arkadaşları ve öğretmenleri onlar için önem arz eden, değer verdikleri, güven duydukları kişilerdir. Söz konusu kişiler bu çocuklara genellikle manevi yönden destek olmaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda; okul ortamında güvendikleri ve özel durumlarını paylaştıkları kişilerin olduğu, bu kişilerin genellikle yakın arkadaşlar ve bazı öğretmenler olduğu, bu kişilerden çeşitli şekillerde destek ve yardım gördükleri tespit edilmiştir.

“Aynı mahalleden bir arkadaşım vardı okulda o bilirdi benim durumumu. Derlerde kopya verirdi yardımcı olurdu bana. Öğretmenler bilmiyordu en başta, sonradan öğrenmişti. Ama bana karşı farklı bir tutumları yoktu” (K2, DH).

Besleme olarak büyütülen DH, arkadaşından sınavlar konusunda destek gördüğünü vurgulamıştır. Öğretmenin DH’ye karşı diğer çocuklardan ayrıcalıklı bir tutum sergilememesi, kişinin sınıf ortamındaki otoriteyi sağlamaya çalıştığı ve tüm çocuklara eşit davranmaya çalıştığı olarak değerlendirilmiştir.

“Kimse bilmiyordu diyebilirim. Öğrenenler de tesadüfen öğrendi, mesela hep evlerde toplanmalar oluyordu, ben de çağırmak zorunda kalırım diye kimseye gitmek istemiyordum, zorluyorlardı beni hep. En son bana da ısrar ettiler ve ben de reddedemedim artık çağırmak zorunda kaldım, gelip gördüler yaşadığım yeri utanmadım ama ben. Çok takdir etmişlerdi beni” (K5, FT).

Yukarıda paylaşıldığı gibi sınıfın en başarılı öğrencisi olmasına karşın arkadaşlarının arasında eziklik duygusu hissederek kendini soyutladığını belirten FT özel durumunu arkadaşlarıyla özellikle paylaşmadığını, tesadüfen öğrendiklerini anlatmıştır. Kişinin yaşadığı yerdeki durumunun öğrenilmesiyle arkadaş ortamında daha rahat davranmaya başladığı öğrenilmiştir.

Yukarıda saklanan duyguların ve sırların çocuklarda travmaları oluşturduğuna değinilmiştir. Bu durum yetişkinler için de geçerlidir. Bu travmaların iyileştirilmesi için

psikiyatrik destek görmek, görme gereksinimi duymak da bireyin içini dökebilme yollarındandır. FT örneğinde de kişinin durumunun öğrenilmesiyle kendini, yaşadıklarını kabullenmesi, içsel rahatlığa kavuşması kolaylaşmıştır.

Okulda çocukları en iyi gözlemleyen ve tanıyanlar sınıf öğretmenleridir. Bazı öğretmenler sadece çocukların akademik durumuyla, onlara bir şeyler öğretmekle kalmaz aynı zamanda aile hayatı, arkadaş ilişkileriyle de yakından ilgilenirler. Öğretmenlik mesleğinin kutsallığı da belki bu yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Çocukların kimlerle yaşadıkları, aile içi ilişkilerinin çocuğun sınıftaki durumuna yansımaları, ihmal ve istismara uğrayıp uğramama durumları, sınıf içinde çocukların birbirlerine olan tutumları, davranışları, başarıları, başarısızlıkları onlar için önemlidir. İŞ, SY ve HT de bu kapsamda sınıf öğretmenleri tarafından fark edilip ilgi ve sevgi görenlerdendir.

“İlkokul 3. Sınıfa kadar bir öğretmenim vardı o bilirdi. Zaman zaman benim saçımı tarayıp toka taktığını hatırlıyorum. Dışarıdan fark ediliyor tabii ki senin durumun” (K9, İŞ).

“Fark eden öğretmenlerim biliyordu. İlkokul öğretmenin bir gün yanına çekip sormuştu, aslında öz güvenin yüksek ama buna bir şeyler engel oluyor, nedir bu demişti. Ona anlatmıştım. En yakın iki arkadaşıma anlatmıştım” (K12, SY).

“Biliyorlardı. Ortaokulda Almanca hocam vardı, Emeldi adı. Ben masum masum otururken beni çağırdı, ben korkarak gittim. ‘H. sen kimle kalıyorsun’ dedi, ben de anneannemle dedim, ‘annenler yok mu’ dedi, ben de anlattım Almanya’dalar diye. ‘Şubat tatilinde bende kalır mısın’ dedi bana bunun üzerine. Ben çok sevindim duyunca ama anneannelere sormam lazım dedim. Anneanneme geldim söyledim o da deden izin vermez, babaannen de kalacak diyelim o zaman yalan söyleyelim dedi. Böylece yalan söyledik, ben öğretmenimde 1 hafta kaldım. Çok güzel geçti o günlerim. Çok ilgilenmişti benimle. O öğretmenim benimle hep görüştü sonra da, düğünümü geldi ilk kızımın doğumundan sonra ziyarete geldi” (K8, HT).

Çocukların ailevi durumlarını paylaşmamanın bir diğer nedeni de aslında utanma duygusudur. Kendini ve ailesini olduğundan farklı göstermeye çalışma, ailesinden yana bir çekincesi ya da hoşnutsuzluğu varsa onlarla birlikte arkadaş ortamına girmek istememe, okul toplantılarına çağırmama gibi bazı davranışlar bunun göstergesidir. Utanma duygusu ergenlik döneminde daha çok hissedilmektedir.

“Benim durumumu biliyordu öğretmenlerim, bazı samimi arkadaşlarım, ama ben okulda yalan söylüyordum. Annem babam varmış gibi, onlarla yaşıyormuşum ve çok mutluymuşum gibi senaryolar yazıyordum. Özellikle lise dönemimde. Utanıyordum çünkü. Kaçıyordum anne ve babayla ilgili sorulardan. Ben o yüzden

öğretmenlik hayatımda hiçbir çocuğa annesi ve babasıyla ilgili ilk etapta herkesin içinde bir şey sormam. Hiçbir çocuğa benim canımı yakan soruları sormam” (K10, MS).

MS, kendi yaşadıklarından, mahcubiyetlerinden yola çıkarak ailevi durumlarla ilgili çocuklara karşı empati kurmayı öğrenmiştir.

4.4.4. Oyun-Eğlence, Boş Zaman Etkinlikleri

Katılımcıların oyun-eğlence boş zaman etkinliklerini nasıl geçirdiklerine ilişkin anlatımları; ev içinde çalıştırılma ve boş zaman etkinlikleri kodlarını oluşturmuştur. Bu bölümde bunlara değinilmiştir.

ÇHS’ nin 31. maddesinde “Taraflar Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar”. “Taraflar Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkına saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler” ibareleri yer almaktadır.

Çocukların boş zamanında yaşına uygun aktiviteleri tek başına, arkadaşlarıyla ya da ailesiyle yapması en doğal haklarından biridir.

Çocuklar boş zamanlarını etkili ve verimli kullanabilmeleri konusunda hem finansal yönden hem psiko-sosyal yönden ebeveynleri tarafından motive ve teşvik edilmelidirler. Ebeveynliğin yükümlülükleri arasında çocuğun sadece eğitim, sağlık, beslenme gibi ihtiyaçlarını karşılamak yer almamaktadır. Çocuğun okuldan geldikten sonra evdeki ve hafta sonundaki vaktinin, boş zamanlarının planlanması, bu boş zamanların çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimini olumlu destekleyen, istekleri ve yetenekleri doğrultusundaki faaliyetlerle doldurulması, çocukla birebir ilişkinin kurulması, sevildiğinin gösterilmesi ve güven duygusunun gelişmesi adına çocuğa zaman ayırması gerekmektedir.

Belirlenmiş Minimum Standartlarda, çocukların oyun ve boş zaman etkinliklerini verimli bir şekilde geçirebilmeleri için uygun ortamların yaratılmasının, çocukların

yaşlarına, ilgi alanlarına, yeteneklerine göre aktivitelere katılmalarının düzenlenmesinin, çocukların kalmakta oldukları yerlerin çevrelerinde açık ve kapalı oyun, spor salonlarının, parkların bulunmasının, kız ve erkek çocukların gruplar halinde birlikte oynamalarının, bu oyunların cinsiyete göre değil de yaşlarına ve becerilerine göre belirlenmesinin, çocuklara yönelik sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenmesinin, sağlığa uygun oyun materyalleri temin edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Standart 2.3).

Tüm bu düzenlemelerle çocuklar için genellikle göz ardı edilen oyun, eğlence ve boş zamanı değerlendirme haklarının önemi belirtilmiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleriyle ilgili konuşulduğunda kendi istekleriyle herhangi bir kursa gidenin olmadığı, ama besleme olarak büyütülmüş DH ve İŞ'nin zorla dikiş, nakış kursuna gönderildikleri tespit edilmiştir.

“Kız enstitüsüne gönderdiler dikiş falan öğrenyim diye ama hiçbir zaman isteyerek gitmediğim için oradan bir şey öğrenmedim. Öğrenmek de istemedim açıkçası” (K2, DH).

Katılımcıların büyük çoğunluğunun radyoda müzik dinlemek, kitap okumak, televizyon izlemek dışında istekleri doğrultusunda uğraştıkları herhangi bir hobilerinin olmadığı, aileler tarafından buna ilişkin bir yönlendirmenin yapılmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların boş zamanlarını genellikle mahallede oyun oynayarak geçirdikleri tespit edilmiştir, ancak katılımcılardan besleme olarak büyütülen DH ve İŞ'nin mahallede oyun oynama, arkadaşlarının evine gitme, arkadaşlarıyla çeşitli etkinliklere katılma konularında ciddi kısıtlamalarının olduğu, izin verilmediği belirtilmiştir. Ayrıca eğitimi nedeniyle iki farklı amcasının yanında yaşamış GPY ve yine eğitimi nedeniyle akrabası olmayan, daha önce tanımadığı iki ayrı ailenin yanında yaşamış ZK'nın da sokakta oyun oynama, okul sonrasında arkadaşlarla görüşme, evlerde görüşme gibi boş zamanı değerlendirme etkinliklerine izinlerinin olmadığı, kısıtlamaların olduğu, ZK'nın ailelere sıkıntı, problem olacağını düşündüğü için ya da reddedileceğini düşündüğü için bu tarz isteklerde bulunamadığı tespit edilmiştir:

“Kitap okuyarak geçirirdim. Çok fazla sokağa çıkacak durumda değildim. Mahalleyi de tanımiyordum, hem yanında kaldığım aileler de onay vermezler diye düşünürdüm. Komşunun kızı vardı bazen onun yanına giderdim, kaldığım yerdeki bakıcı annenin onay verdiği. Onun dışında TV izlerdim. İlk kaldığım yerde ailenin çocukları Çizgi Film izledikleri için çok izleyemezdim istediklerimi, ikinci evde de ailenin çocuğu olmasa da bakıcı anne çok fazla evde duruyordu, sürekli evde kadınlarla günleri oluyordu. Ben de o yüzden genelde odamda müzik, radyo dinleyerek geçirirdim boş zamanlarımı” (K13, ZK).

Genel anlamda değerlendirildiğinde katılımcıların boş zamanlarını yaşlarına uygun etkinliklerle, uğraşlarla, daha çok oyun oynayarak geçirdikleri tespit edilmiştir.

4.4.4.1. Ev içinde çalıştırılma

Yapılan görüşmelerin sonucunda dikkat çeken bir nokta, kadın katılımcıların çocukluklarında ev içi işlerde çalıştırılması olmuştur. Besleme olarak büyütülen DH ve İŞ zaten aileler yanına gelişlerinin ev işi yapmak olduğunun bilincinde yaşadıklarını ve fiziksel güçleri üstünde işleri yaptıklarını belirtmişlerdir:

“Evimiz büyüktü ve işi gücü hiç bitmezdi, gelen giden hiç bitmezdi devamlı iş yapardım. Genç kız olduğumda, okul bittikten sonra dikiş nakış kursuna gönderildim zorla. Evde kitap okurdum bol bol hatta çok da kitap okumamı istemezlerdi gözüm açılmasın diye. Gazete okurdum, bulmaca çözerdim, çeyizlik dantel örerdim o kadar” (K9, İŞ).

“Mutlaka bir iş verirlerdi çok da boş zamanım olmazdı. Gizli saklı arkadaşlık kurardım. Çünkü sokağa çıkmak bile yasaktı. Göndermezlerdi. Ben evin mutfak camından kaçardım. Balkon borularından tutunarak aşağı inerdim. Ama ne yapayım herkes oynuyor dışarıda” (K2, DH).

FT; ağabeyi, halası ve babaannesiyile birlikte yaşadığı evde babaannesinin yaşlı olması, halasının hastalığının olması, ağabeyinin de ‘erkek’(ataerkil sistemin eleştirildiği uzun bir sohbet sürdürülmüştür ayrıca) olması dolayısıyla evin tüm işini kendisinin yaptığını, ev işleri nedeniyle sınavlarına çalışamadığını şu sözlerle açıklamıştır:

“Tarih hocası birinde sözlüye kaldırdı beni, bende hocam ben kalkmayayım çamaşır yıkadım çalışamadım, kalkarsam düşük alacağım biliyorum dedim. Lisede oldu bu olay, hoca ne demek çamaşır yıkadım dedi, o zamana kadar bilmiyordu, hoca baya bir etkilendi sonra beni yanına çağırdı anlattım ona biraz durumumu, sonra ne zaman hazır olursan söyle o zaman sözlüye kaldıracağım seni dedi” (K5, FT).

SY, öz ablasının herhangi bir işte çalışmamasına karşın evdeki tüm işleri kendisine yıktığını, kendisinin hiçbir iş yapmadığını kızgınlıkla belirtmiştir:

“Boş zaman olsun diye bekliyordum ama olmuyordu. Bir işle dolduruyordu ablam, hatta ben iş yapmaktan ödevlerimi yapmaya fırsat bulamazdım. İş söylerdi hep. Sofrayı hazırla, topla, yıka, temizlik yap Eniştemin iş kıyafetini bile ben yıkar ütülerdim. Ablam çalışmıyordu, tüm gün komşularla oturur dedikodu yapardı, evde de çok durmazdı” (K12, SY).

GPY de amcasının eşi tarafından evde temizlikçi gibi kullanılan diğer bir katılımcıdır. GPY'nin o dönem yaşadıklarını, yaptığı işleri hala anlamlandıramadığı, ezildiğinin ve sömürüldüğünün farkında olduğu anlaşılmıştır:

“Yengem daha çok iş paylaşımı yapardı evde. Hani önce ödevlerini yap olayı yok. Önce evdeki işleri bitireceğiz, kalan zamanda ödevini yapacaksın, hatta şu şartı koşardı “ben yemek yapıyorsam, sen temizliği yapacaksın” derdi. Küçücüğüm daha! 10 yaşındaydım. Temizliği seçiyordum daha çok, yemek yapmayı bilmiyordum küçüktüm çünkü. Evler her gün süpürülürdü, halılar her gün çırpılırdı, yerler silinirdi, her gün lavabo ovulurdu. Bunlar günlük işlerdi. Yengemin iki oğlu vardı küçüktü onlar, o yüzden yengemle ikimiz arasında paylaşırdı tüm işleri. Ben okuldan geldiğimde yeni uyanmış oluyorlardı. Bir şeyler yiyip temizliğe başlıyordum” (K7, GPY).

Ev içinde çalıştırılan kadın katılımcıların aslında besleme olarak büyütülenlerden çok büyük farklılıklarının olmadığı, akrabalarınca besleme gibi muamele gördükleri, fakat bunun adının konulmadığı, hepsinin ev içinde çalışmaları nedeniyle eğitim, oyun, eğlence, boş zaman etkinlikleri haklarından mahrum kaldıkları, bu haklarının gerçekleştirilmesinin engellendiği tespit edilmiştir.

Koruyucu Aile Sözleşmesinin 2. maddesinde “Koruyucu aile, yanına yerleştirilen çocukları koruma, eğitime ve yetiştirme dışında hiçbir surette hizmetçi, dadı, besleme, vb. olarak kullanamaz” ibaresi yer almaktadır (aile.gov.tr/tky, 20.11.2018). Koruyucu aile hizmetinin bu tarz kötüye kullanmaların önüne geçilmesi, kölelik sisteminin ortadan kaldırılması amacıyla uygulamaya geçirildiği bu örneklerle de anlaşılmaktadır.

Bulaşık, çamaşır, temizlik, yemek yapmak, hasta ya da engellilere bakmak bazı ev içi işlere örnek olarak gösterilebilir. Bu tarz işlerde çalıştırılan çocuklar, dışarıdan hiçbir denetim mekanizması olmaması nedeniyle tespit edilmenin zorluğu açısından daha talihlidirler. Çünkü bu çocuklara ilişkin yasal düzenlemeler bulunmamakta, olup bitenler evin içinde kalmaktadır ve bu şekilde çalıştırılan çocukların sayılarına ulaşamamaktadır. Hatta bazı kesimler tarafından ev işlerinde kızların çalıştırılması kadınlık rollerini öğrenip kendilerini geliştirmeleri için gereklidir. Bu geleneksel ve

kültürel inanışlar yüzünden çocukların sömürülmesine, tespit edilip korunabilmelerine engel olunamamaktadır (Yıldırım, 2008, s.28-29; akt. Akyüz, 2016, s.490).

4.4.4.2. Arkadaşlık İlişkileri

Enformel koruyucu aile bakımında olan çocukların arkadaş ilişkilerini daha çok okul ortamında sürdürdükleri, okul dışında herhangi bir paylaşımlarının olmadığı öğrenilmiştir.

“Arkadaşlarımla sadece okulda görüşüyorduk. Eve girdikten sonra, arkadaşlarıyla bir yere gitmek, oynamak, ders çalışmak olayı yoktu” (K7, GPY).

“Okul dışında hiç görüşmezdim. Çok nadir işte evlerde toplandık, 1 kere bize geldiler. Öyleydi” (K5, FT).

Ebeveyn bakımından yoksun çocukların kendileriyle aynı konumda olan, aynı kaderi paylaşan diğer çocuklarla daha yakın ilişkiler kurduklarına daha önce değinilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde de yakın arkadaş ilişkilerine, arkadaşlarla yapılan paylaşımlara, etkinliklere yönelik sorular sorularak bu düşüncenin desteklenmesi amaçlanmıştır. Katılımcılardan MS, DH ve İŞ'nin yakın arkadaşlarının kendileriyle benzer koşullarda olan diğer çocuklardan oluştuğu tespit edilmiştir.

“Benim durumumda olan, anne ve babası Almanya’da olan bir arkadaşım vardı, onla iyi anlaşırđık o bize çok sık gelirdi, aynı sokaktaki arkadaşlarımla da aram çok iyiydi. Kimde yemek varsa onlara giderdik hep beraber” (K10, MS).

Daha önce de belirtildiği gibi 1970 doğumlu DH ve 1964 doğumlu İŞ aynı dönemde, aynı semtte besleme olarak büyümüşdür ve hala birbirleriyle görüşmektedirler.

Özbay’a göre (1999, s.4), 1990’lı yıllarda kendi çocuklarına sınırsız sevgi ve ilgi gösteren, buna karşın köy ortamında yaşayan başkalarının çocuklarını evde iş yaptırmak üzere alan zengin ailelerin sayılarında yükseliş yaşanmıştır. İŞ ve DH'nin yakın tarihimize yaşadıkları bu süreç Özbay’ın araştırmalarını da desteklemektedir.

Birbirinden bağımsız, farklı gün ve saatlerde iki bireyle de yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların yakın, paylaşımlarının en çok olduğu arkadaşlarının yine kendileri gibi beslemeler olduğu, yaşadıkları mahallede ne yazık ki besleme kültürünün yaygın olması nedeniyle çok sayıda beslemenin olduğu ve bunların birbirinden haberdar

olduğu, beslemelerin birebir arkadaşlık ilişkisi geliştirmesinin aileler tarafından yasaklandığı, görüşmelerin ancak aileler yanında ya da gizli saklı yapıldığı, ailelerin en büyük endişesinin beslemelerin birleşip kendilerine cephe almak olduğu bilgilerine ulaşılmıştır. DH ve İŞ, bu durumu şu cümlelerle anlatmışlardır:

“Benim gibi olan, benim gibi yaşayan arkadaşlar. Kırk yılda bir bizi birbirimize gönderirlerdi sonra eve geldik tamam bir daha görüşmeyeceksiniz birbirinizle derlerdi, çünkü siz birbirinizin aklını çelirsiniz diyorlardı” (K2, DH).

“Görüşemiyordum. Ancak ailemin çevresindeki kişilerle onlarla birlikte gidersek görüşürdük. Tek gidemezdim. Apartmanda bir iki arkadaşım vardı, onlar da benim gibiydi. Annemler gezmeye gittiğinde o zaman onlarla birbirimizde toplanır kısa süreli kaçak bir şekilde görüşürdük. Sonra da kimseye söyleyemedik. Çünkü birbirimizden bir şeyler öğrenmemizi istemezlerdi, birbirimizi dolduruşa getireceğimizi, onları eleştireceğimizi, başkaldıracağımızı düşünüyordlardı herhalde” (K9, İŞ).

DH ve İŞ'nin deneyimleri Margaret Atwood' un (2017) Damızlık Kızın Öyküsü isimli romanını (şimdilerde dizisi çekilip The Handmaid's Tale olarak adlandırılmıştır) akla getirmiştir. Kitapta, çocuk doğurmak üzere damızlık olarak alınan karakterler birbirleriyle ya evin hanımlarının (eşler) yanında diğer evlere giderek kısıtlı olarak görüşmekte, ya da gizli saklı, alışveriş esnasında, yolda yan yana yürürken ya da kısmi bir başkaldırıyı başarmış kadınların kurduğu gizli bir örgüt aracılığıyla mektuplaşma yöntemleriyle görüşebilmekte, iletişim kurmaktadırlar. Distopya olarak kurgulanan kitabın gerçek hayattan çokça kesitler sunduğu düşünölmektedir.

4.5. YAŞANILAN YERİN FİZİKİ KOŞULLARI (EV ORTAMI)

Katılımcıların kaldıkları evlerde, evin kullanımına ilişkin temel gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmadığının tespit edilmesi için, kendilerine ait odalarının olup olmadığının anlaşılması için sorular sorulmuştur. Katılımcılardan çok azının kendine ait odasının olduğu, ders çalışmak için, kıyafetlerini koymak için, hatta yatıp uyumak için özel kullanım alanlarının ve eşyalarının olmadığı öğrenilmiştir. Bu doğrultuda yaşanılan yerin fiziki koşulları teması altında aidiyet ve mahremiyet duygusu kodlarına değinilmiştir.

4.5.1. Aidiyet Duygusu - Kendine Ait Odasının Olma Durumu

Katılımcılardan yalnızca AA (K1) ve EA (K4), DH (K2)'nin kendilerine ait odalarının olduğu, diğerlerinin ayrı odasının olmadığı, yatma ve ders çalışma alanlarının ya ailelerin kendi çocuklarıyla ortak kullanıldığı ya da ailecek kullanıldığı öğrenilmiştir.

“Bana ait oda vardı, orada uyurdum ders çalışırdım. Evlenince de yengenle bizim odamız oldu orası. Zaten tek çocuktum evde” (K1, AA).

AA, evde tek çocuk olması dolayısıyla ayrı odasının olduğunu, küçük yaşta evlendikten sonra da aynı odayı evlendiği kişiyle paylaştığını belirtmiştir.

“Evi hiiç sorma...(Kahkahalar...) Evde kendime ait bir oda vardı, ilk zamanlarda bir yatağım da vardı ama sonra başkasının ihtiyacı varmış diye aldılar. Sonra bir divan getirdiler onun üstünde yatıyordum. Ufacık bir dolabım vardı, iki çekmecesini vardı, oraya koyardım eşyalarımı. Ben o yataktan hep düşerdim. Çünkü yatak değildi zaten üzerindeki yorgan düşerdi hep, kenarına köşesine hep sandalye koyardım, dardı çünkü dönemezsin rahat rahat, sabit yatman lazım düşmemek için. Benden başka kimse kullanmıyordu ama odayı. Yere oturarak ders çalışabildiğim ufacak bir masam vardı” (K2, DH).

Besleme olarak büyütülen DH, kendisine ait bir odasının olduğunu, fakat yattığı yerin oldukça rahatsız olduğunu, bu nedenle sıklıkla yataktan düştüğünü, ilk etapta yatağı olmasına karşın yatağın gereksinimi olan birine verildiğini, fakat asıl ihtiyaç sahibi olan kendisine yeni bir yatağın verilmediğini anlatmıştır.

“Benim ders çalışmam gerekiyordu, babaannem hep söyleniyordu ışığın açıklığına falan, hem geç saatlerde ışıktan rahatsız oluyorlardı. O yüzden evi ikiye böldük tuğlalarla, bizim tarafta 1 oda vardı, abimle aynı odada yatıyorduk, o sedirde yatardı ben yere yatak yapardım” (K5, FT).

FT, babaannesiyile yaşadığı dönemde temel hakları arasında olan eğitim gereksiniminin babaannesi tarafından engellendiğini, bu nedenle evi ortadan ikiye bölmek gibi bir çözüm ürettiklerini belirtmiştir. FT'nin ev içinde aidiyet duygunun oluşmadığı, kendine ait odasının olmadığı, odayı ağabeyiyle paylaştığı ve dolayısıyla mahremiyetinin de ihlal edildiği anlaşılmıştır.

Katılımcılardan kendine ait odası, yaşam alanı olmayanların evin kullanımına ilişkin aidiyet duygularının gelişmediği değerlendirilmiştir. GPY de bunlardan biridir:

“Örneğin eşyalarımı koyabileceğim bir dolap yoktu bana ait. Sadece bana ait olan bir yatak yoktu. Günlük açılıp geri kaldırılan çarşaf, yorgan, yastık...” (K7, GPY).

GPY, aidiyet duygusunun yokluğunu en çok kendine ait yatağının olmamasında hissetmiştir.

4.5.2. Özel Alan - Mahremiyet Duygusu

Katılımcıların evin kullanımına ilişkin mahremiyetlerinin korunma gereksiniminin olduğu, fakat bunun bazıları için gerçekleşemediği tespit edilmiştir.

“Odamın olmaması. Örneğin arkadaşlarım geldiği zaman, özel konuşmak, vakit geçirmek için kapısını kapatıp geçebileceğimiz bir odamız yoktu” (K8, HT).

HT arkadaşları geldiği zaman onlarla ayrı, baş başa vakit geçirme gereksiniminin doğduğunu belirtmiştir.

“Kızlarla aynı odada kalıyorduk. Bana ait yatak, dolap vardı. İki tane ders masası vardı onlarda ders çalışıyorduk ama çok fırsat bulamıyorduk ders çalışmak için, ablamın söylediği işleri yapmaktan. Ayrı odamız vardı ama üçümüz birlikte oturup odamızda bir şeyler yapmak, dertleşmek istediğimizde fırsat vermiyordu, sürekli ayırıyordu, çok baş başa kalalım da istemiyordu. Yanıma gelin burada oturun diyordu” (K12, SY).

SY, ablasının kızlarıyla aynı odayı paylaştıklarını, kendine ait, yatak, dolap, ders çalışma masası olduğunu fakat yeğenleriyle kendi odalarında birlikte vakit geçirmek istediklerinde ablasının ev içinde iş paylaşımı yaptırarak baş başa kalmalarına engel olduğunu anlatmıştır.

“Kurum/kuruluşlardaki fiziksel koşullar çocukların mahremiyet ve ait olma duygusunu destekleyecek şekilde düzenlenir” (Standart 4.2, Kalınan Yerin Koşulları).

Ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için ulusal minimum standartlarda da çocukların kalmakta oldukları yerlerde mahremiyetine dikkat edilmesi gerektiği ve çocuğun yaşadığı yere ait hissetmesi için çeşitli düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

4.6. EKONOMİK KOŞULLAR

Bu bölümde katılımcılara yöneltilen, yanlarında yaşadıkları ailelerin kendileri için ne tarz harcamalar yaptıkları, ihtiyaçlarını nasıl aldıkları, istenip de alınmayan şeylerin olup olmadığına ilişkin sorular sonrasında ekonomik koşullar teması oluşturulmuştur. Ekonomik koşullar teması da; kişisel harcamalar ve istenip de alınmayan şeyler alt kategorileriyle açıklanmıştır.

DH, İŞ, FH, AA dışında katılımcıların yanlarında yaşadıkları ailelerin genellikle orta sosyo-ekonomik koşullara sahip oldukları, yaşadıkları dönemde sosyal hizmet kuruluşları ya da diğer kurum ve kuruluşlardan ekonomik destek almak gibi hizmetlerin yaygın olmaması nedeniyle hiçbirinin ekonomik anlamda desteklenmediği, DH, İŞ, FH, AA'nın yanlarında yaşadıkları ailelerin de gelir düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4.6.1. Kişisel Harcamalar

Katılımcıların kişisel harcamalarının daha çok kendi aileleri tarafından yapıldığı, kişisel harcamaların daha çok temel ihtiyaçlara yönelik olduğu tespit edilmiştir.

“Öyle çok bir harcama yapılmazdı ki. Bana özel bir şey alınmazdı. Arada bir kıyafet, ayakkabı falan alınırsa alınır. Ona da onlar karar verirdi, sen seçemezdin. Ya da şunu istiyorum diyemezdin. Okula giderken harçlık verilir miydi hatırlamıyorum ama birkaç defa babamın cebinden para aldığımı hatırlıyorum. Babam yakalamıştı beni. Aldığın parayı getir buraya dedi” (K2, DH).

DH, besleme olarak gittiği ailenin evinde aile kendisine ne alınmasına karar verdilerse onların alındığını, ihtiyaçlarını isteme ve belirtme durumunun olmadığını belirtmiştir. DH'nin ayrıca, ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gereken parayı bulamamaktan kaynaklı olarak babasının cebinden izinsiz para aldığı tespit edilmiştir.

Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış sorunları ve anne-baba ilişkileri konulu bir araştırmada, anne ve baba yoksunluğunun, ebeveyn ilgisizliğinin, uzun süreli olarak ebeveyn bakımı dışında bir yerde yetiştirilmenin, terk edilmenin (Ziyalar, 1984; akt. Derman & Başal, 2013, s.119) çocuklarda alt ıslatma, tırnak yeme, okula uyumsuzluk, yalan söyleme gibi problemlere ve çalma davranışına yol açtığı belirtilmiştir.

DH'nin çalma davranışının araştırmada belirtilen nedenlere ek olarak harçlık alamama, çocukluk ihtiyaçlarının karşılanamaması, yanında yaşadığı aileye karşı güvensiz bağlanma stilleri geliştirmesi gibi nedenlerden de kaynaklandığı düşünülmektedir.

“Benim için ekstra bir şey yapılmıyordu. O evde yaşanan şartlarda biz de yaşıyorduk. Babam harçlık bırakıyordu, tekrar gelinceye kadar kullanılmak üzere. Örneğin günlük harçlığım 25 kuruştı, şimdinin 2,5 TL'si gibi. Harçlığın olsa bile kendi istediğin gibi harcamıyordun, amcama veriyordum o parayı. Bana bir gün başka bir amcam harçlık bırakmıştı, vitrinde bir bardağın içine saklamıştım. Sonra o para ortadan kayboldu. Ben sormadım kimseye hiçbir şey. Ama çok üzülmüştüm” (K7, GPY).

GPY'nin babasından harçlık almasına karşın çoğunlukla kendi parasını idare etmesine amcasının izin vermediği, parayı amcasının yönettiği tespit edilmiştir. Ayrıca GPY'nin yaşadığı talihsiz olayda ev içinde hakkını arayamaması, hesap soramaması da ev ortamına ait hissetmediğinin, rahat olamadığının ve aile üyeleriyle yeterince yakın ilişkilere sahip olamamasından kaynaklanmaktadır.

“Ne ihtiyacım varsa babam gelince alırdırdım. Babaannem hiçbir masrafta harcamada bulunmazdı, babam geldiğinde de bana harçlık bırakırdı, 1 ay boyunca idare ederdim o parayla” (K5, FT).

FT'nin, daha önce belirtildiği gibi kişisel ihtiyaçlarına yönelik harcamalarının babası tarafından yapıldığı, yine babası tarafından harçlık alarak kendi hayatını idame etmeye çalıştığı öğrenilmiştir.

Yanlarında kaldığı ailelerin yanında aile tarafından harcamaları üstlenilenler, aile tarafından harçlık alanlar da olmuştur:

“N'ye de bana da yaza girerken yazlık elbiseler, deniz malzemeleri falan alınır. Terziye götürür kıyafet diktirirlerdi. Kışa girerken de kışlık ihtiyaçlar alınır. Okul, kırtasiye malzemelerim de fazla fazla alınır” (K6, FH).

FH, ailenin kendi kızlarıyla hiçbir konuda ayrı tutulmadığını, çocuklara eşit davranıldığını vurgulamıştır.

“Mesela Cuma günü pazara gidiyorlardı, kıyafet giyecek falan alınıyordu, ne istersem alınır. El bebek gül bebek büyüdüm biraz. Her Cuma dedeme bir şey ismarlardım ben” (K11, NÇ).

Dede, babaanne ve halaları yanında yaşayan NÇ de aile tarafından ihtiyaçları karşılananlar arasındadır.

Ailelerin yanlarında kalmalarına karşılık öz ebeveynleri tarafından ailelerin desteklendiği katılımcılar da olmuştur. Bu destekler, para, fatura karşılığını ödeme, yiyecek, içecek getirme şeklinde görülmüştür.

“Benim için bir harcama yapmıyorlardı. Ben orada kalırken ailem oraya yardımcı oluyordu, aylık ya da haftalık süt, yoğurt, bulgur gibi köyden ürünler getirerek. Diğer kaldığım ailenin de elektrik, su faturalarını ödemeye çalışıyordu bazen benim ailem. Ailenin bana ekonomik anlamda herhangi bir desteği olmadı. Benim servis, okul, dersane, harçlık gibi tüm masraflarımı kendi ailem karşılıyordu. Benim kalmamın karşılığı olarak benim ailem onlara destek oluyordu” (K13, ZK).

ZK, öz ebeveynlerinin doğal köy ürünleri getirerek ailelerden birinin mutfağına destekte bulduklarını, diğer ailede ise elektrik, su faturalarının yine ailesi tarafından ödendiğini anlatmıştır.

“Babam her geldiğinde para bırakırdı ablama bana baktığı için, Amerika’daki ağabeyim de ablama çok ciddi bir para gönderirdi, bana baksın bana harcasın diye, ama ablam o paraları hiç vermezdi bana” (K12, SY).

SY de ailesi tarafından bakım karşılığı olarak, aileye yük olmadan ihtiyaçlarının karşılanması için enformel koruyucu ailesine para ödemesi yapılanlardan, fakat söz konusu paranın SY’nin ihtiyaçlarına yönelik harcanmadığı, ekonomik yoksunluğunun olduğu belirtilmiştir.

Günümüz koruyucu aile hizmetinde de yapılan koruyucu aile ödemelerinin asıl amacının çocuğun aile içinde bakımının ekonomik bir yük olarak görülmeden gerçekleştirebilmesi için, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan ödemeler olduğu hizmet başlangıcında sıklıkla anlatılmaktadır. Hizmet sürecinde yapılan izlemelerle de bu paranın bir kısmının çocuğun ihtiyaçları oranında kullanılıp kullanılmadığı, çocuğun ekonomik yoksunluk hissedip hissetmediği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Aksi takdirde aileler bu hizmeti maaş karşılığında çocuk bakımı şeklinde değerlendirebilmekte olup çocuğun temel gereksinimini karşılama yönünde geri planda kalmaktadırlar (örneğin özel hastane giderleri, psikoterapi giderleri, yönetmelikçe karşılanamayan kurs ve servis ücretleri...) Tam tersi olarak, aylık koruyucu aile ödemelerine hiç dokunmayıp bunu çocuk adına yıllarca biriktiren ve hizmet sonunda bu birikmiş parayı reşit olduktan sonra çocuğa teslim eden, ev, araba alan aileler de bulunmaktadır. Bu iki bakış açısı çocuğun ailedeki değerinin ve öneminin özetidir.

4.6.2. İstenip de Alınmayan Şeyler

Bu bölümde katılımcıların, enformel koruyucu aile bakımı gördükleri ailelerin yanındayken o ailelerden istedikleri fakat çeşitli sebeplerle alınmayan şeylerin ne olduğuna yer verilmiştir.

Çocukluk döneminde çok istenilip alınmayan şeylerin bıraktığı izlerin yetişkinlikte bile anlatıldığı, çocukları etkilediği düşünülmektedir.

Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi katılımcıların çoğunun ihtiyaçları aileleri tarafından karşılandığı için enformel koruyucu ailelerinden genellikle talepte bulunmadıkları anlaşılmıştır.

Katılımcılarla bu yönde yapılan görüşmelerde en çok dikkati çeken nokta besleme olarak büyütülmüş bireylerle farklı gün ve saatlerde, ayrı ayrı, farklı mekânlarda yapılan görüşmelerde, her iki bireyin de özellikle ergenlik döneminde iç çamaşırı eksikliklerinin yaşandığı, istenmesine karşın alınmadığı, bu yönde bir yoksunluklarının olduğu olmuştur.

“Onların almasını geçtim ben kendime bir çamaşır bile alamazdım. Bir şekilde para biriktirirdim, pazara giderdim. Bir keresinde bu parayla sutyen almıştım. Ama çocukluk... Ergenlik dönemindeyim. Annem hemen anlardı, görürdü hemen çıkarttırırdı. Ben evleninceye kadar neredeyse sutyen kullanmadım. Yelek dikerdi annem, dar, göğüsleri bastırır, belli olmasın diye. Karşı cinse etkili, güzel görünmesin, cezbetmesin diye. Genç kızlığında güzeldim aslında çok. Kimse beğenmesin, istemesin diye böyle yapardı” (K2, DH).

DH, ergenlik döneminde fiziksel gelişime bağlı olarak iç çamaşırı takma gereksiniminin doğduğunu, fakat ailenin beden algısı, dışarıya güzel görünmemesi nedeniyle buna izin vermediklerini anlatmıştır. DH'nin sürekli kısa saçlı gezdirilmesi, vücut hatlarını belli etmeyen kıyafetler giydirilmeye çalışılması ailenin çocuk yaştaki DH'nin kendilerine sürekli bağımlı olmasını, dışarıya çıkışın önünün kapatılmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü uzun süre besleyip yetiştirdikleri iş gücünü kaybetmek istememektedirler, hatta yaşlanınca da bakımlarını yaptırma düşünceleri olabilmektedir.

“Hayır, talep edemedim istediğim şeylerin alınmasını. Onlar uygun gördükleri zaman alırlardı. Ben asla çamaşırım yok şuyum yok buyum yok diyemezdim. Mesela bir iç çamaşırının eksikliğini, sıkıntısını çektim çok. Zaten utanmaktan da

diyemiyorsun, don, sutyen istenir mi ayıp diye düşünerek. Dikiş dikmeye başladığımda kendim dikmeye başladım ama biraz” (K9, İŞ)

Besleme olarak büyütülmüş İŞ de benzer ifadeleri kullanmıştır. İŞ'nin DH'den farklı olarak utanması nedeniyle de talepte bulunamadığı öğrenilmiştir.

İstenilen şeylerin alınmaması altında yatan nedenlerden biri de ekonomik yoksunluktur.

“Arkadaşlarımın çizmelerine, botlarına, kabanlarına, atkılarına şallarına bile özenirdim, çünkü çok soğuktu ve ben kalın giyinemediğim için çok üşürdüm. Ev ekonomisi dersimizde yün alıp atkı örmüştüm mesela. Kıyafetim yoktu, kendime etek dikmişim” (K5, FT).

FT, ekonomik yoksunluk nedeniyle birçok gereksiniminin karşılanamadığını, fakat kendince çözümler üretebildiğini anlatmıştır.

4.7. AİLE İÇİ İLİŞKİLER

Katılımcıların aile içi ilişkilerinin nasıl olduğu, ev içinde ihmal ya da istismara uğrayıp uğramadıkları, ailenin kendi çocuklarından ya da sosyal çevresinden farklı, ayrı tutulup tutulmadıkları, unutamadıkları en çok etkilendikleri olaylar kategorileri aile içi ilişkiler temasını oluşturmuştur. Bu bölümde aile içi ilişkiler temasına yer verilmektedir.

4.7.1. İhmal ve İstismar

Toplumlarda uzun yıllardır var olan ve hala kalıcı çözümlerin üretilmediği, uygulamalara geçirilmediği en temel sorunlardan biri ihmal ve istismar konusudur. İhmal ve istismarın kime uygulanırsa uygulansın her türlü acil önlem ve müdahale gerektirmektedir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler istismar mağduru olanlar arasında en dezavantajlı gruplardır, çünkü güç dengesizliği nedeniyle kendilerini koruyamamaktadırlar.

Çocuklar her şekilde ihmal ya da istismara uğrayabilmektedir. Çocuk istismarı, çocuğa yönelik aktif bir şekilde uygulanan, çocukların ruhsal, duygusal, psiko-sosyal yönden sağlıklı gelişimlerini sekteye uğratan her türlü eylemler bütünüdür (Akyüz, 2016, s.518). İhmal ise çocuğun beslenme, giyinme, barınma, güvenlik, temizlik, sağlık,

eğitim, sevgi, güven, bağlanma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmaması, bu temel gereksinimlerden mahrum bırakılması durumudur.

Tüm dünyada geçerli olan ihmal ve istismar çeşitleri; fiziksel ihmal ve istismar, duygusal ihmal ve istismar, ekonomik ihmal ve istismar, cinsel istismardır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda bireylerin bir bölümünün enformel koruyucu aile bakımı gördükleri çocukluk dönemlerinde ihmal ya da istismara uğramış oldukları öğrenilmiştir.

Yukarıda, özellikle kişisel bakım bölümünde bahsedilen yeterli ve sağlıklı beslenememe, sağlık hizmetlerine ulaşamama, eğitimin engellenmesi, oyun ve eğlence haklarının ihlal edilmesi başlı başına ihmal türlerindedir. Bunlar dışında katılımcılardan bir kısmının ihmal ve istismara uğradıkları anlaşılmıştır.

“Ben 5. sınıfa giderken okulda Devlet Parasız Yatılı Sınavı var dediler. Hiç unutmam o sınava ben ilçeden Eskişehir merkeze kendim gelmişim. Beni kimse karşılamamıştı ya da götürmemişti. Küçüktüm, hiçbir yeri bilmiyordum, amcamın ya da babamın beni götürmesi gerekmez miydi” (K7, GPY) (İHMAL).

GPY, küçük yaşta hiç bilmediği bir yere yalnız başına gönderilerek amcası ve babası tarafından temel güvenlik gereksiniminin karşılanmadığını vurgulamıştır. Katılımcının etkilendiği ve unutamadığı bu olayda kendisine hiçbir açıklama yapılmadan gönderilmesi de ihmaldir. Farklı bir bakış açısına göre de yaşanan durumun GPY'nin kişisel gelişimi, kendi ayakları üzerinde durması, yalnız hareket edebilmesi, özgüvenini kazanması vb. için gereklidir. Fakat kişi bu durumdan olumsuz etkilendiğini aktarmıştır. Ayrıca ebeveynlerinin ya da amcasının böyle bir amaç gütmedikleri düşünülmektedir.

“Gizli saklı arkadaşlık kurardım. Çünkü sokağa çıkmak bile yasaktı. Göndermezlerdi. Ben evin mutfak camından kaçardım. Balkon borularından tutunarak aşağı inerdim. Ama ne yapayım herkes oynuyor dışarıda. Annem kapıya kâğıt koyardı dışarı çıktığında sokağa çıkmayayım diye, çünkü kapıyı açtığım zaman kâğıt düşecek ve benim çıktığımı anlayacaktı. Arkadaşlara söyledim kapıda kâğıt var ben çıkamıyorum diye. Gelirlerdi kapıdaki kâğıdın olduğu yeri çizerlerdi ben de sokağa öyle çıkardım. Yani yaptığım işlerde çok tehlikeli işlerdi mutfak camından dışarı çıkmak... Mesela şöyle bir şey düşünün, aşağısı beton ben duvarda geziyorum. Çaresizlik ve çocukluk her şeyi yaptırıyor insana” (K2, DH) (İHMAL).

Besleme olarak büyütülen DH'nin oyun, eğlence ve boş zaman etkinliklerinin, akranları, arkadaşlarıyla vakit geçirip oynamasının kısıtlanmasıyla can güvenliği için

tehlikeli olan durumlara kalkıştığı, çocuk yaştaki DH'nin denetimsiz bırakılması ve evde zorla kapatılmasıyla ihmal edildiği düşünülmektedir.

Çocuğa yönelik fiziksel istismar; çocuğun bakımından sorumlu kimseler ya da diğer yetişkinler, akranlar ya da daha büyük yaştaki çocuklar, öğretmenler, görevli bakıcılar tarafından çocuğun kazara olmadan, bilinçli bir şekilde yaralanmasına neden olan şiddet biçimi olarak tanımlanabilir (Crosson-Tower, 2009, s.187; akt. Zastrow & Krist-Ashman, 2014, s.314). Yine DH'nin besleme olarak gittiği evdeki kadın ve onun oğlu (anne ve ağabey diye nitelendirmektedir) tarafından zarar gördüğü tespit edilmiştir.

“Küçük abimden ve annemden çok çektim ben. Çok döverlerdi. Ailenin büyük oğlu öldü ben orada yaşarken. Abim öldüğü zaman bile ben annemden dayak yedim. Neymiş gelen giden olunca başörtüleri aynı çekmeceye koymamışım, tespihleri düzeltememişim. Sürekli bir bahaneyle beni dövüyordu o zamanda da. Bir gün küçük abim sırf beni dövme için ip örmüştü. Ama ahtım vardı onun çocuğu olsun onu da ben döveceğim derdim hep kendime” (K2, DH) (FİZİKSEL İSTİSMAR).

“İstismarın bir parçasını oluşturan güçsüzlük; başkaları üzerinde kontrol ya da baskın olma gereksinimini ortaya çıkarabilmektedir. İstismar sonucu ortaya çıkabilen ihanet duyguları, uygun ilişkiler kurma becerisini zayıflatabilmekte, düşmanlık ve güvensizlik duygularına neden olabilmekte ve belki de misilleme yapma isteğini doğurabilmektedir” (Finkelhor ve Browne, 1985; Masson ve Erooga; akt. Acar Y.B., 2011, s.21).

Acar (2011)' ın aktardığı gibi DH de kendinden güçlü birisi tarafından istismara maruz kaldığı için yeterli gücü bulduğu zaman küçük yaşta olan, kendini koruyamayacak durumdaki ağabeyinin çocuğuna şiddet uygulama planları yapmaktadır. Çünkü o dönemde ihanet duygusu ve misilleme yapma isteğiyle ağabeyine zarar vermeye gücü yetmediği için ağabeyinin değer ve önem verdiği, kendi gücünün yettiği kişiye şiddet uygulayarak dolaylı yoldan ağabeyinin canını yakmak istemektedir. Diyalogların devamında DH'ye büyüdüğü zaman böyle bir şey yapıp yapmadığı sorulmuştur. Kişi gülerek böyle bir şeyi asla yapamadığını, hatta onun çocuklarını çok sevdiğini, yetişkinlik hayatında kendi çocukları dâhil hiç kimseye şiddet uygulamadığını söylemiştir. Sosyal öğrenme kuramına göre (Bandura, 1971, s.3) istismar mağdurları deneyimleri doğrultusunda, belirli bir süre sonra istismarcı olabilmekteyken, tam tersi istismara son derece karşı bir tutum da sergileyebilmektedirler.

Çocuklara yönelik uygulanan bir diğer istismar türü cinsel istismardır. Çocukların, yetişkinlerin cinsel doyum için kullanılmaları, cinsel ilişki kurulması, fuhuş ve pornografiye yönlendirilmesi cinsel istismardır (Koşar, 1989, s.48; Kozcu, 1991, s.382; akt. Akyüz, 2016, s.520).

Cinsel istismar olguları bedensel temasın yer aldığı (taciz, vajinal temas, oral ve anal cinsel ilişkiler, tecavüz, fuhuş, ensest) şekillerde olabilmekteyken (Bilir ve Arkadaşları, 1991, s.45-46; akt. Akyüz, 2016, s.520) bedensel temas içermeyen (sözel cinsel sarkıntılık, sapıkça telefon konuşmaları, teşhircilik, gözetleyicilik, cinsel ilişkinin çocuklara izlettirilmesi) haliyle de görülebilmektedir (Akyüz, 2016, s.520).

Her ne şekilde yaşanırsa yaşansın istismar olgusu çocuklarda ruhsal, fiziksel, duygusal hasarlara, depresyona, kaygı bozukluğuna, travmalara, strese, öz güven eksikliğine neden olabilmektedir.

Çocuklar bazen yaşadığı istismarı unutmak, bilinçaltından atmak istemektedirler. Herhangi bir destekçi bulamayacakları düşüncesiyle de susarak kimseyle paylaşmamaktadırlar. Bu durum, besleme olarak yetiştirilmiş İŞ'nin anlatımlarda görülmektedir:

“İstismar bende değil ama benim gibi bakılan bir kızın olduğu ailede yaşadığını duydum. Sonradan öğrendim. Ailenin kendi oğlu, benim gibi evlerinde büyüyen bir kıza tecavüz etmiş, olay başkasının üzerine atılmış, mahkemeler falan açıldı, sürdü baya uzun. Kimseye soramıyor, sorgulayamıyorsun ama. Durumun nedeniyle de daha çok saklıyorsun... (Düşünüyor) ...Aslında bende cinsel taciz yaşadım (kısık sesli konuşuyor). Genç kızlık dönemlerimde, babam göğüslerimi sıkıştırırdı, birkaç defa dudağımdan öpmeye kalkmıştı, o dönemlerde ben yanına yaklaştığı zaman ürperdiğimi hatırlarım, ne kadar uzak kalırsam o kadar iyi olacağını düşünür kaçardım hep köşe bucak. Ama ben bu durumu sadece kendi ablama anlatabildim. Ablam hiçbir şey yapamadı ama. Başka kimseye de anlatamadım, çünkü bana inanmazlardı. Yalan söylediğimi düşünürlerdi. Annem sürekli abimden uzak tutardı beni, bu tür olaylar olabilir sonuçta erkek, kardeş değilsin diye, ama babamı hiç hesaba katmadı. Belki ablamda yaşamıştır ama hiç anlatmadı o çok ketumdur”
(K9, İŞ) (CİNSEL İSTİSMAR, TACİZ).

İŞ, herhangi bir istismar durumu yaşayıp yaşamadığı sorulduğunda birçok kişinin aklına ilk gelen tür olan cinsel istismar olgusunu düşünmüştür. İlk etapta başka bir evde kendi gibi büyütülmüş bir kızın cinsel istismar öyküsünden bahsetmiş, biraz duraksayıp iç çektikten sonra baba diye nitelendirdiği evin sahibi tarafından birçok kez cinsel tacize uğradığını ve bunu sadece kendisiyle aynı evde besleme olarak yetiştirilen öz ablasıyla

paylaşabildiğini, onun da hiçbir çözüm üretmediğini, yalnız ve desteksiz olması nedeniyle kimseye durumu açıklayamayıp yıllarca sustuğunu vurgulamıştır.

Herman, (2016, s.128); çocuk kurbanın istismarın hiç yaşanmadığına inanmayı tercih ettiğini savunmaktadır. Bu inanış için çocuğun; açıkça inkâr, düşüncelerin gönüllü bastırılması ve çözülme tepkileriyle istismarı kendinden saklamaya çalıştığını vurgulamaktadır. İŞ için de durum aynı şekilde gerçekleşmiştir. Çocukluğunda yaşadığı durum için hiçbir şekilde hiçbir yere bildirimde bulunamayan kişinin yaşanan olayı bilinçaltından çıkarmaya çalıştığı, hiç yaşanmamış gibi davrandığı gözlenmiştir.

İstismar türlerinden en göz ardı edileni, normalleştirileni de ekonomik ve duygusal istismardır.

Bir yetişkin ya da daha büyük yaşta kimseler tarafından çocuğun aşağılanması, küçük düşürülmesi, çocuğun öz güvenini zedeleyen hal ve hareketlerde bulunulması, çocuğa ebeveyninin sevgi ve güven sağlamaması, duygusal ihmal ve istismarken (Akyüz, 2016, s.519), çocuğun temel haklarının engellenerek para kazanmak amacıyla çalıştırılması, ekonomik yönden desteklenmemesi, ihtiyaçlarının karşılanmaması da ekonomik istismardır.

SY'nin eğitimine devam etmesi için kendisine enformel koruyucu aile bakımını sağlamakta olan ablasının, bu bakım karşılığında akrabalarından para almasının ve bu paranın neredeyse tamamını kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmasının, SY'ye ekonomik destek sağlamamasının, ihtiyaçlarını karşılamamasının dolaylı olarak çocuğun ekonomik istismarına yol açtığı düşünülmektedir.

“Ağabeyimden gelen parayı da hiç görmüyordum. Hatta bir gün sevinçli sevinçli geldi ablam odaya çok mutlu, ağabeyin para göndermiş dedi. Bende dayanamadım artık, bana faydası olmayan parayı ben ne yapayım, bana ne dedim” (K12, SY)
(EKONOMİK İSTİSMAR).

SY'nin yaşadığı bir diğer istismar türü de duygusal istismardır. Ebeveyn bakımından yoksun kalan SY'nin annesinin hasta olduğu dönemde ablası tarafından bu ciddi hastalık sürecinin bilinmesine karşın kendisiyle paylaşılmaması, annesinin ve kendisinin de istemelerine karşın bilinçli olarak bir araya getirilmenin engellenmesi. SY bu durumu ablasının, annesiyle yalnız kalınca fikrini değiştirip yanında kalmayı

istemeyeceği ve böylece maddi kazancını kaybedeceği düşüncesinden kaynaklı olduğunu düşünmektedir:

“Annemin hastalık sürecinde beni götürmedi yanına ziyarete. Kendisi gitti ama gün içinde gitti geldi, hatta annem neden getirmedi demiş. Annem hastaneye yatmadan önce rahatsızlanmış, ben dedim ki gitmek istiyorum gideceğim. Beni götürmedi. Sonra annem öldü, gitseydim son defa vakit geçirebilecektim annemle, görebilecektim onu. Ama ablam bunların hepsini biliyordu, annemin son zamanları olduğunu da biliyordu. Bunu düşünmesi” lazımdı, ama ben gidersem fikrim değişirdi, dönmek istemezdim belki ve parada gelmezdi artık ona diye düşündü bence” (K12, SY) (DUYGUSAL İSTİSMAR).

İstismara doğrudan maruz kalmasa da istismara uğrayan kişinin sürecine şahit olan, çocuk dünyasında şiddete tanıklık eden katılımcılar da olmuştur. ZK'nın yaşadığı tam olarak budur:

“Oldu. İkisinde de oldu. İlkinde, ailenin ortaokula giden çocuğu vardı F. adında. Babası sık sık onu döverdi kemerle ve bunu benim yanımda yapardı. Üzülürdüm ciddi anlamda çocuğa. Çünkü o anı, o yaşananları görmek hoş değildi. İkinci aile de sık sık kavga ederdi. Ailenin çocukları madde kullanırdı. Karşı komşularıyla aynı zamanda. Madde kullandığında çok uygunsuz davranışlarda bulunurdu. Genelde eşyle ya da çocuklarıyla kavga ederdi, onları dövmeye çalışırdı. Bizim tarafa geçerdi, evler karşılıklıydı ve kapılar genelde kapatılmazdı, uygun olmayan cümleler, küfürler savururdu. Bir de aile belirli dönemlerde evden ayrılırdı, onlar yaylaya çıkarlardı, tatile giderlerdi, ben evde kalırdım tek başıma. Bu sefer de onlar bana bakım sağlardı, bir arada kalmazdık ama yemek saatlerinde beni çağırırlardı. Çok kavga olurdu o sırada, yemek masasının, yemeğin, sofranın sokağa fırlatıldığını bile hatırlarım ben. Ben o ortamda bulunduğum için o söylenenlerden ya da yapılanlardan kendi payıma bir şeyler anlamlar çıkarır üzüldüm” (K13, ZK) (İSTİSMARA TANIKLIK).

ZK, aile içinde yaşanan şiddette kendisiyle ilgisi olmamasına karşın suçluluk, üzüntü, korku ve tedirginlik davranışları göstermiştir. Nadir (2016; akt. Erükçü Akbaş, 2018, s.124)' in yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre aile içinde yaşanan şiddetin çocuklar tarafından görülmesi, çocuğun dolaylı yoldan şiddete maruz kalması çocuklarda öfke, saldırganlık, korku, uyku sorunları, içe kapanma, okul başarısızlığı gibi sorunlara yol açmaktadır.

Aile içinde istismara, şiddete tanık olan çocuklarda görülen bir diğer tepki de çocuğun şiddet ya da istismar karşısında herhangi bir müdahalede bulunamadığı için hissettiği suçluluk duygusudur (Webb, 2017, s.411).

4.7.2. Unutulmayan, En Çok Etkilenilen Olaylar

Ebeveyn bakımından yoksun kalmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri büyüktür. Enformel koruyucu aile bakımı altındayken eski hayatından daha mutlu, olumlu anlamda ayrıcalıklı olanlar bulunmaktayken, mutsuz olanlar, o dönemleri çok zor geçirenler de olabilmektedir.

Katılımcıların çocukluk dönemlerinde enformel koruyucu aile bakımı altındayken aile üyeleriyle olan ilişkilerinde unutamadıkları, en çok etkilendikleri olayların ne olduğu sorularak travmaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

En çok etkilenen olaylar arasında sevilen aile üyelerinin kaybı, evden gitmesi yer almaktadır.

“Büyük ağabeyim yaşasaydı bu yaşadıklarımın çoğunu yaşamazdım. Abim beni kollardı. Onun ölmesinden çok etkilenmişim. O hastalandığı zaman bile yemek yiyemezdim ben. Onu çok severdim onun yeri çok başkaydı” (K2, DH).

“Büyük halam evleniyordu, onun evden ayrılmasına çok üzülmişim. 1. Sınıfa gidiyordum o dönemde. Üzülmişim, çünkü hala gibi değillerdi, abla gibilerdi” (K11, NÇ).

“Dedemin hastalığı beni çok etkilemişti. Ben onlarla yaşamaya başladığımda, 16-17 yaşlarındayken ben. Dedemin birden eli titremeye başladı. Hastanede her yere götürüldü ama bulunmadı nedeni, geçici hafıza kaybı yaşadı bir dönem. Ben o dönemde baya bir psikolojik sorun yaşadım, hatta onun stresinden zona geçirdim, yüzümde yaralar çıktı” (K4, EA).

Ebeveyn bakımından yoksun kalan çocukların aile ortamında, koruyucu aile yanında ya da kurum bakımında daha çok sevdikleri, ya da yakın hissettikleri kişiler bulunmaktadır. Bu yakınlığı sağlayan nedenler bu kişilerce daha çok sevilme, ilgi görme, değer verilmedir. Bu sevgiden mahrum kalmak ise çocuklarda en az anne ve baba yokluğu kadar derin travmalar, izler bırakmaktadır.

Ebeveyn bakımından yoksun çocukların bir diğer sorun alanı da yanlarında yaşadıkları, bakım gördükleri aileler tarafından kabul görüp görmediklerine ilişkin düşünceleridir. Bu durum enformel koruyucu aile bakımında olduğu gibi günümüz koruyucu aile bakımı için de geçerlidir. Bazıları sevildiğinin ve istendiğinin farkındadır, bazıları ise neredeyse hayatları boyunca bu sevgiyi ve istenilip istenilmediklerini sorgularlar. Her yaştaki davranış ve uyum bozuklukları göstermek, yapılan zorluklar karşısında

kendilerinden vazgeçebilecekler mi diye aile üyelerini denemek bu sorgulamalar arasındadır. Çünkü hayatlarında en az bir kere ebeveyn yokluğunu yaşamış, o sevgiden mahrum bırakılmışlardır. Güven duyguları, güvenli bağ kurma olasılıkları zedelenmiştir ve sonrasında da çevrelerindeki kişilere karşı hep temkinlidirler.

HT, ebeveyn bakımından yoksun kalıp anneanne ve dedesiyle yaşadığı bir dönemde onlar tarafından istenmediğine, kabul görmediğine dair konuşmalara şahit olması sonucunda zor günler yaşadığını ve yengesiyle yaşadığı bir olayı da hiç unutmadığını anlatmıştır.

“Anneannemle dedemin bana bakmak istememekle ilgili gizli konuşmalarına şahit olmam, söylenenleri duymam beni çok üzmüştü. İstenilmediğimi bile bile onların yanında kalıyor olmak, buna mecbur olmak çok üzüyordu beni. Anneannem bakarım diyordu gerçi ama dedem biraz aksiydi. Bir defasında da, ben ilkokuldayken, dayım yeni evlendiğinde de yengemle birlikte aynı bahçe içinde diğer eve oturmuşlardı. Yengem bahçeyi süpürmüş, ben de suyla mı oynamışım, banyo mu yapmışım hatırlamıyorum yerleri ıslatmışım, yengem bana bir çıkıştı, buraları ıslatmışsın hep, git ananın evine oraları ıslat artık, annen Almanya’da keyif sürüyor senin derdini biz çekiyoruz dedi. Yengemin bu söyledikleri de beni çok üzmüştü, hiç unutamam. Yengemle dayımın hiç çocukları olmadı mesela o kadar tedavi olmalarına karşın” (K8, HT).

Ayrıca HT, çocukluk döneminde yengesi tarafından dışlanması ve hor görülmesiyle çocuklarının olmamasını ilişkilendirmektedir. Bir nevi ilahi adalet olarak görmektedir.

Katılımcıların hepsi en büyük yoksunlukları olarak anne sonra da baba yoksunluğunu, onların sevgisinden ve ilgisinden mahrum kalmayı söylemişlerdir. MS, yaşadığı süreç boyunca en çok etkilendiği ve unutamadığı durumu şu şekilde özetlemiştir:

“Bayramlarda annemin ve babamın olmaması. Nefret ediyordum. Şu an bile hala bayramlardan nefret ederim. Piknikleri sevmem. Ailecek yapılan aktiviteleri sevmem” (K10, MS).

4.7.3. Ayrımcılık, Dışlanma

ÇHS’nin 2. maddesinde çocuklara yönelik ayrımcılığın yasaklanması vurgulanmıştır. Sözleşmeye göre her çocuk sözleşmede bahsedilen tüm haklardan ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılmalıdır. Ayrıca hiçbir çocuğa ebeveynlerinin ya da ebeveyn rolündeki diğer bireylerin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, kültür, dil, siyasi

düşünceler, etnik yapı, mülkiyet, engellilik gibi statüler nedeniyle ayrımcılık yapılmamalıdır.

Ebeveyn bakımından yoksun olup kurum bakımında ya da koruyucu aile hizmeti kapsamında olan çocuklara yönelik ayrımcılık ve dışlama olguları ne yazık ki günümüzde de devam etmektedir. Bu çocuklar çoğu insanın gözünde potansiyel suçlu, hırsız, gaspçı, tinerci, madde bağımlısı, hasta olarak yer almaktadır. Okul içinde kurallara uymayan, sınıf düzenini bozan, çeteleşen kişiler olarak genelde bu çocuklar görülmekte olup ayrıca sınıfta ya da okulda bir sorun olduğunda öğretmenler, idareciler, veliler, diğer çocuklar tarafından akla gelen ilk isim yine bu çocuklardır. Korunma ve bakım altında olan çocuklara yönelik ayrımcılık, dışlama ve etiketleme eğitimin bile çözemediği temel insanlık sorunları arasında varlığını sürdürmektedir.

Kışla tipi bakım veren kuruluşların kapatılıp ev tipi bakım yöntemlerine geçiş aşamasında ve hala yaşanmakta olan temel sorun, aynı apartmanda, hatta sokakta, mahallede yaşayan insanların devletin çocuklarını yakınlarında istememesi olmuştur. Çoğu insan, bu çocukların kendi çocuklarına kötü örnek olacağını, onları da bozacağını düşünmektedir. Çocukların korunma gereksinimini yaratan nedenlerin kalıcı çözümlerine gidilmeden bu önyargı ve ayrımcılığın devam edeceği tahmin edilmektedir.

Ebeveyn bakımından yoksun olup devlet koruması altında olmayan çocuklar da yaşadıkları ailelerin yanında ya da kendi aileleri tarafından ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Araştırmada katılımcıların enformel koruyucu aile bakımı gördükleri çocukluk dönemlerinde ayrımcılığa uğrayıp uğramadıklarının, nasıl ve ne şekilde ayrımcılığa uğradıklarının ortaya çıkarılması için sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda, katılımcıların bir kısmının ailenin kendi çocuklarından ayrı tutuldukları tespit edilmiştir.

“Hep birlikte Uludağ’a gitmiştik bir keresinde, aile ve kendi çocukları kayak kıyafetleri almışlar, kayak yapıyorlardı ama bana almamışlardı, ben kayak yapamadım, teklif bile etmediler, ben de isteyemedim. Çünkü farklılığımı, yapmayacaklarını bildiğim için isteyemedim. Öncesinde de istediğim şeyler olmamıştı diye. Onu hiç unutamıyorum” (K9, İŞ).

Besleme olarak büyütülen İŞ için aile bile isteye ayrımcılık yapmaktadır. Çocuk yaşta, akranları gibi eğlenmek en büyük hakkı iken, bunun aile tarafından desteklenmemesi İŞ'nin unutamayacağı anlarından biri olmuştur.

Gökçe'ye göre (1971, s.72), beslemeler evlere geldikleri ilk andan itibaren saçlarının kesilmesiyle, kıyafetleriyle, nasıl ve ne yediğinin önemsenmemesiyle, sadece evde çalıştırılıp zamanla robotlaştırılmasıyla, çocukluğunu unutmamasıyla evdeki herkesten ve sosyal çevreden ayrı, farklı tutulmaktadır. Beslemelere yönelik ayrımcılık ve bütünüyle bir istismar söz konusudur.

“Kendi çocuklarına çok iyi, olması gerektiği gibi davranırlardı. Onlar için her şey önlerine serilirdi. Onların arasında sen bir hiçsin yani. Sadece getir götür, evin işini yapan dışarıdan birisin. Hiçbir değeri olmayan biri. Her yerde, her zaman” (K2, DH).

Besleme olarak büyütülen diğer bir kişi DH için de ayrımcılık ve dışlanma kaçınılmaz olmuştur.

“Onların yemeleri, içmeleri, gelişimleri, hastalıkları, eğitimleri, her türlü ihtiyaçları düşünülürdü. Ne bileyim gece üşüdü mü diye kontrol edilirdi. Benim için öyle bir şey yapılmazdı. Farklı davranılırdı yani. Bana sağlanan yer bile. Her şey farklıydı, şu konuda eşitlerdi diyebileceğim hiçbir şey yok” (K13, ZK).

ZK da ailenin çocuklarından ayrı, önemsiz görüldüğünü düşünen bireyler arasındadır. ZK'ya yönelik ayrımcılık daha çok temel hakları, güvenliği, ihtiyaçları ve kaldığı yerin koşullarıyla ilgili olmuştur.

Yapılan görüşmeler sırasında dikkat çeken bir nokta da DH'nin anlatımlarıyla oluşmuştur:

“Ben 1 sene köye gittiğim zaman kardeşlerim benimle dalga geçerlerdi şehirli geldi, şöyle yiyor, şöyle oturuyor, şöyle konuşuyor diye. Onlardan farklısın, farklı geliyorsun. Dalga geçiyorlar bununla. Birinde bende sinirlendim vurdum bir kardeşime, akabinde annem dediğim vatandaş bana ‘sen kim oluyorsun da benim çocuğuma vuruyorsun’ diye sırtıma bir yumruk attı. Hiç unutmam, ben de onun çocuğuydum, beni de o doğurmuştu aslında” (K2, DH).

Araştırmaya başlamadan önce katılımcıların ebeveyn bakımından yoksun kaldıkları çocukluk dönemlerinde daha çok yanlarında kaldıkları aileler tarafından ayrımcılığa maruz kalmış olabileceklerini düşünmekteydim. Katılımcıların öz ailelerince de ayrımcılığa uğrayabilecekleri aklıma gelmemişti. Oysaki besleme olarak zengin ailelere

verilen çocukların kendi ailelerince dışlandığı gerçeği açıklı. DH ve İŞ, ikisi de çok kardeşli ailelerden gelmekte olup, en başından beri kardeşleri arasından ailesi tarafından seçilmiş, gözden çıkarılmış çocuklardı. Aslında ebeveyn ayrımcılığı bu bireyler için başından beri mevcuttu.

4.8. KATILIMCILARIN DEĞERLENDİRMELERİ VE ÖNERİLERİ

Katılımcılar arasında yaşadıkları süreci olumlu olarak değerlendirenler, öz ebeveyn bakımından daha mutlu olduğunu belirtenler bulunmaktayken, süreci olumsuz değerlendirip başka koşullarda yaşayabilmeyi tercih edenler de olmuştur. Tüm bu yaşam deneyimlerinin izlerinin kişilik yapılarının, ebeveyn tutumlarının ve yaşam tarzlarının şekillenmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların değerlendirmeleri temasının altında yaşanan sürecin hayatlarına etkileri ve katkıları olmak üzere iki kategori altında ele alınmıştır, katılımcıların önerilerine de “kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyma” kategorisinde yer verilmiştir.

4.8.1. Yaşanan Sürecin Sonraki ya da Şimdiki Hayatlarına Etkileri

Katılımcılar arasında, yaşadığı süreç sonrasında ciddi travmalar yaşayıp, baş etmekte zorlanan ve kaçış yolu olarak intihara kalkışanlar olmuştur:

“O dönemleri yaşadığım için toplum içerisinde bir yer edinmek için hep zorlandım. Evlendikten sonra baya bir bunalıma girdim. Depresyon tedavisi gördüm. Eşimle, çocuğumla çok zor bir süreç geçirdim. Evliliğimin ve çocuk sahibi olmamın ilk dönemleriydi. İntihara bile kalkıştım. Çocuğuma bakmak istemedim. Allaktan eşim anlayışlıydı. Eşimin ailesi tarafından da çok şanslıydım. Onlar çok kol kanat gerdiler. Benim durumumu da biliyorlardı. Her zaman için destek oldular. Evlendikten sonra çok büyük destek gördüm” (K2, DH).

Besleme olarak büyütölmüş DH, özgürlüğünün kısıtlanması, çocukluğunun en güzel dönemlerini tek bir evin içinde geçirmesi nedeniyle evlendikten, o evden ayrıldıktan sonra hayata, toplum kurallarına, ebeveynlik rollerine uyum sağlamakta zorlandığını, hatta intihara bile kalkıştığını, fakat eşinin ve onun ailesinin desteğiyle zor süreçlerini yavaş yavaş atlarmaya çalıştığını anlatmıştır.

Zayas ve diğerlerine göre (2000, s.59; akt. Zastrow & Krist-Ashman, 2014, s.491) öfke karşısında uygun baş etme mekanizmaları olmayanlar, bu yöntemleri bilmeyenlerin intihara kalkışma ihtimalleri daha yüksektir.

Yaşadığı süreç nedeniyle soğuk, mesafeli ve sert bir kişilik yapısına sahip olduğunu söyleyen HT düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

“Anneme karşı hala soğuğum mesela. Kızırım ona. Sert bir kişiliğim var, hep bu yaşadıklarımın kaynaklı, sevgi görememekten kaynaklı, içimde hep bir burukluk var. Annem komşularının kızlarını örnek gösteriyor hep, bilmem kimin çocukları annelerine şunu yapmış şöyle düşünler ona siz hep mesafeli ve soğuksunuz bana karşı der, ama bende diyemiyorum, sen bizim en güzel zamanlarımızda yanımızda değildin ki nasıl yakın olalım diye, aklımdan geçiyor ama hep” (K8, HT).

HT, yaşadığı yoğun sevgi eksikliği nedeniyle annesine hala yakınlık gösteremediğini, ona güvenemediğini söylemektedir. Kişinin annesiyle yüzleşememekten kaynaklı olarak öfke duygusu hala devam etmektedir.

Kendi yaşadığı zorluğun, ebeveyn bakımından yoksun kalmanın etkilerini hisseden katılımcı EK da aynı yoksunluğu kendi çocuklarının yaşamaması adına hayatıyla ilgili bazı fedakarlıklarda bulunduğunu açıklamıştır:

“Ben ön lisans mezunuyum mesela, çok rahat bir işe girip çalışabilirdim, ama çocuklarım da benim yaşadığımı yaşamasin, kimsenin elinde kalmasin diye, işe başlamadım hiç. Kendimden ödün verdim diyebilirim” (K3, EK).

Ebeveyn bakımından yoksun kaldığı dönemde beslenme, sağlık, korunma, bakım gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmamasının, sonraki süreçte hayatında eksiklikler oluşturduğuna, ruhsal, fiziksel ve duygusal yönden yaşlılarından geri kalmasına neden olduğuna, yaşlıları gibi yaşayamadığına vurgu yapanlar da olmuştur:

“Kötü yanlarına da değinmek gerekirse çocuk olmayı kaçırdım. Ergenlikte yaşanan çoğu sıkıntıyı ben hiç yaşamadım. İsteklerimi söyleyemedim. Yeterli beslenemedim. Daha sağlıklı beslenseydim ya da bir spor faaliyetine gönderilseydim boyum daha uzun olabilirdi” (K13, ZK).

Ebeveyn bakımından yoksun kalıp annesine ve dedesiyle yaşayan MS, ebeveyn rollerini yeterince öğrenemediği, ebeveyn sevgisinden yoksun kaldığı için kendi çocuklarına uygun rol model olmakta, baba rolünü üstelenmekte zorlandığını belirtmiştir:

“Sevgi eksikliğim, mutsuzluğum, karamsarlığım var. Tüm hayatımı etkiledi ve hala etkilemeye devam ediyor. Ben kendi çocuklarıma nasıl babalık yapacağımı bilemedim mesela. Anne baba ilişkisini bilmiyordum, kayınpeder kayınvalide varken çok kırılğan, alıngan oluyordum. Eski eşim hep sen kimseye güvenmiyorsun, her şeyi sorguluyorsun, annen yüzünden bana da güvenmiyorsun derdi. Ama elimde değildi. Hiçbir kadına güvenemedim. En yakınım olan annemnin yaptığını elin kızı neden yapmasın derdim hep kendime” (K10, MS).

MS, annesi tarafından terk edilmenin ilerleyen dönemde kadınlara karşı güvensizlik duygusuna yol açtığını, duygusal ilişkileri sürdürmede terk edilme korkusu yüzünden zorlandığını, kadınlarla olan ilişkilerinde genelleme yaptığını ve temkinli davrandığını ifade etmiştir.

Çok küçük yaşta (3 yaş) ebeveyn bakımından yoksun kalan NÇ, babaanne ve dedesinin yanında sağlıklı bir aile ilişkisi sürdürmesi dolayısıyla ebeveyn ve aile rollerini onlarda gördüğünü, onları öz ailesi gibi gördüğü için onlardan ayrıldıktan sonra kendi ailesinin yanında boşluğa ve yabancılaşma duygusuna düştüğünü, ebeveyn bakımından yoksun kalmanın etkilerini kendi ailesinin yanında hissettiğini anlatmıştır:

“Ben kendi ailemi kabulleninceye kadar aradan çok uzun bir süre geçti, aile ilişkilerimi çok etkiledi. Bu süreç sadece beni değil annemi de çok zorladı. Kadın sinir krizleri geçiriyordu, sürekli ‘sizin eviniz, bu sizin çatalınız, sizin kaşığınız diyordum, hiçbir şeyi sahiplenemiyordum. Tekrar dönmeyi istiyordum ve oraya ait de hissetmiyordum o yüzden. Aklım başıma gelene kadar kabullenemedim annem, babam ve kardeşimi. 4-5 yıl sürdü bu dönem” (K11, NÇ).

Katılımcılara ebeveyn bakımından yoksun kalmanın ilerleyen dönemlerinde nasıl olumsuz sonuçlara yol açtığı sorulduğunda genellikle ikili ilişkilerde ve aile ilişkilerinde, ebeveyn rollerini üstlenmede, bu ilişkileri sürdürmede zorlukların yaşandığı, katılımcıların güven ve sevgi eksikliğinden kaynaklı olarak desteksiz bir şekilde sağlıklı ilişkiler sürdüremedikleri tespit edilmiştir.

Bu durum, Cozolino'nun da (2014, s.295) belirttiği gibi, ebeveynlerin çocukluğunda yaşadığı bağlanma biçimi ve örüntülerinin kendi ebeveynlik dönemindeki becerilerini etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

4.8.2. Yaşanan Sürecin Sonraki ya da Şimdiki Hayatlarına Katkıları

Katılımcıların yaşadıkları sürecin olumsuz yanları olabileceği gibi zor koşulların sonraki hayata olumlu katkılarının da olabileceği tespit edilmiştir.

Ebeveyn bakımından yoksun kalıp tek başına mücadele edebilme bazı bireylerde özgüven duygusunu geliştirmiştir:

“Şu an özgüvenli ve sorumluluk sahibi biriyim daha çok” (K14, AD).

“Daha güçlü, öz güveni yüksek bir birey oldum. İnsanlar acı çektikçe olgunlaşır derler, bende acıyı gördükçe, yaşadıkça olgunlaştım, erken olgunlaştım, hayatı öğrendim” (K4, EA).

Katılımcılar öz güvenlerinin artmasını yaşadıkları zorluklarla, çektikleri acılarla bağdaştırmışlardır.

Yaşadığı sürecin kendilerine daha güçlü, sorumluluk sahibi, cesur, korkusuz karakterler olmalarında yardımcı olduğunu söyleyenler de olmuştur:

“Hayatta yapamayacağım bir şey yoktur, iş dâhil, eş dâhil, aç susuz kalmak dâhil her şeyi yaparım. O derece kendime güveniyorum ve güçlü görüyorum kendimi, benim lügatimde bilmiyorum ya da yapamıyorum diye bir şey yoktur. Süt kuzusu değilim yani” (K5, FT).

“Hiçbir zaman çekingen ve korkan bir insan olmadım. Külkedisi gibi iyimser olamıyorum” (K9, İŞ).

“Zorluklarla başa çıkmayı öğrendim. Hayatta kalmayı. Yani o dönemde yaşadığım zorluklar sonrasında yaşadıklarım için kolaylaştırıcı oldu diyebilirim. Kendi başıma kalabilmeyi, kendi başıma yaşayabilmeyi, bir şeyleri yapabilmeyi de öğrendim. Çok şey kattı diyebilirim. Özellikle üniversite ve sonraki yıllarımda insanların dert ettiği küçük şeylerin hiç önemli şeyler olmadıklarını onlara hep söylemeye çalıştım. Bunlar çok önemli şeyler değil, hayatta daha büyük, daha çok üzülebileceğiniz sorunlar var dedim hep. Beni de böyle daha mücadelecı bir kişilik haline getirdi bu durum” (K13, ZK).

Katılımcılar arasından ebeveyn bakımından ayrı kaldıkları dönemde yaşadığı yoksunluklar nedeniyle kendi çocuğunun yoksunluk yaşamaması düşüncesiyle çocuğunun her istediğini yapmaya çalıştığını söyleyenler de olmuştur:

“Kendi çocuğumun her istediğini yapmak ne kadar doğru bilmiyorum ama yapmaya çalışıyorum, yoksun bırakmak istemiyorum onu hiçbir şeyden. Kendi yaşadığım yoksunluklar aklıma geldiği için” (K7, GPY).

Gördüğü olumsuz kişilik özelliği, yanlış ebeveyn tutumları nedeniyle kendi karakterinde tam tersi etkiler oluşturduğunu söyleyen SY, çocuklarını yetiştirme tarzını da tam tersi şekilde şekillendirdiğini belirtmiştir:

“Mesela ablam gibi biri küçük yaş çocuğa kötü bir örnek olur, sürekli yalan söyleyen, komik duruma düşen biri olarak, ama bende tam tersi oldu, onu görünce hiç yalan söylemeyen biri oldum hayatım boyunca. Kendi çocuklarımı yetiştirme tarzımı etkiledi” (K12, SY).

Yapılan görüşmeler sonucunda ebeveyn bakımından yoksun kalmanın bireyler üzerinde güçlü olma, cesur olma, baş etme mekanizmalarının güçlenmesi, öz güvenin artması, problemler karşısında çözüm üretebilmesi gibi olumlu özellikler de kazandırdığı anlaşılmıştır.

4.8.3. Katılımcıların Önerileri: “Kontrol Mekanizmasına İhtiyaç Duyma”

Katılımcılarla yapılan görüşmede yaşadıkları süreç boyunca herhangi bir resmi kurum tarafından desteklenmeyi isteyip istemedikleri ve bu enformel koruyucu aile bakımının nasıl daha iyi şartlarda yürütülebileceği sorulmuştur. Katılımcıların neredeyse hepsi o dönemler için bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyduklarını, dertlerini, sıkıntılarını paylaşabilecekleri ve aileyi denetim altında tutan bir gücün olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

“Bizim gibi çocuklar keşfedilememiş artık geçmiş ama bundan sonrasında böylesi çocuklar var mı diye devlet bir araştırmalı. Aile üyeleri araştırılmalı. Bizler gibi büyüyen çocukların arkalarında durulmalı. Ben inanıyorum ki hala böyle büyütülen çocuklar var. Devlet kontrolü şart. Bizim gibi olup da ne çileler yaşayan insanlar var. Devlet kontrolü olsaydı eğer ailede, ailenin tutum ve davranışlarında mutlaka bir şeyleri etkilerdi. O dayakları yiyemezdim herhalde öyle olunca. Devlet kontrolü altında düzgün bir muamele gördüm, şikâyetlerimi söyleyebilirdim. İnsan muamelesi gördüm belki. Hiçbir şekilde hiçbir konuda fikir beyan edemedim ben. Kendini savunamıyorsun hiç” (K2, DH).

“Devlet, çalışanlar çocuklarla güven ilişkisi kurarak onlarla konuşmalı, benim gibi yaşayan çocuklar var mıdır hala bilmiyorum ama kendi ailesi yanında olmayan her çocuğu bilmeli, ya da mesela yurtlarda büyüyen çocukları. Çocukların rahat rahat konuşabilecekleri, kendilerini anlatabilecekleri ortamlar olmalı, korkuları dışa vurulmalı. ‘hiç kimse sana zarar veremez, ben seni korurum, gerekirse alırım onlardan’ diyebilen birileri olmalı. Ama farklı kişiler gitmeyecek, aynı kişi olacak ki güvenebilesin. Ayrıca ailenin yanında değil, onlardan uzakta konuşulabilmeli” (K9, İŞ).

Besleme olarak büyütülmüş DH ve İŞ'nin en büyük önerisi, günümüzde hala kendileri gibi ya da benzer şekilde ebeveyn bakımından yoksun büyütülen çocukların tespiti ve kontrolü noktasında kamu kurum ve kuruluşlarının etkili bir şekilde çalışması gerektiği olmuştur. Her iki birey de o dönemlerde bir denetim mekanizması olsaydı sürecin kendileri için daha iyi olabileceğini savunmaktadır. Bireylerin denetimsizlik nedeniyle o dönemlerde sürekli güven ve yakınlık duyduğu kişilere ihtiyaç duyarak yaşadıkları değerlendirilmiştir. İŞ'nin önerileri arasında yer alan çocuklarla aileden ayrı ve güven oluşturan bir ortamda görüşülmesi, çocukların gerçek duygularının, sorunlarının ortaya çıkarılması, günümüz koruyucu aile hizmetinde, birimde çalışan meslek elemanlarınca bu hizmet kapsamındaki çocuklar için sağlanmaktadır.

Katılımcılar arasında kontrol mekanizmasına ihtiyaç duymakla birlikte, bir çocuğun ebeveyn bakımından yoksun kalması halinde en güvenli ve sağlıklı ortamın büyükanne, büyükbabaların yanı olduğunu belirtenler olmuştur:

“Arkamda büyük bir gücün olduğunu, beni koruyan kişilerin olduğunu hissedirdim. Gelsin, görsün, okulumu, derslerimi, sıkıntılarımı, dertlerimi sorsun isterdim görevlilerin, birilerinin. Bence her çocuk ne olursa olsun anne ve babasıyla büyüsün, ailesi yanında kalsın. Çok zor durumda kalırsa, şiddet falan yoksa en yakın yine anneanne dede yanında kalmalıdır ama devlet denetlemeli, kontrol etmeli” (K8, HT).

Bir çocuk için ebeveyninden uzun süreli ayrılışlar, travmatik bir süreçtir, ama bu süreci bir yakınının, akrabalarının yanında geçirmek, aileden birilerinin desteğini almak travmanın etkilerini azaltmaktadır (Bowlby 1980; Dubowitz et al. 1994; akt. Billing ve diğerleri, 2002, s.1).

Bir diğer öneri, her ne kadar akrabasının yanında bile olsa çocuklar sosyal hizmetlere ulaşma konusunda desteklenmelidir, kendini gerçekleştirebilmesi için denetlenmelidir olmuştur:

“Ne kadar amcan, yengen, aileden biri bile olsa iletişim kopuk. İletişim kuramıyorsun. İstedğin hiçbir şeyi dile getiremiyorsun. Devlet bence danışmanlık yapabilir çocuklara. Bu şekilde kalan çocuklar için aktiviteler yapılabilir, eğitim anlamında destek sunabilir. Çünkü aileler bazen yeterli gelmeyebiliyor. Bence çocuklar kontrol altında tutulmalıdır. Her ne kadar akrabası bile olsa her çocuğun dile getiremediği istekleri vardır. Yaşadığı sorunlar vardır kimseyle paylaşamıyordur, kiminle neyi paylaşacağını bilemiyordur” (K7, GPY).

Yaşadığı dönemi günümüz koruyucu aile hizmetiyle kıyaslayıp aynı olanaklardan yararlandırılmayı tercih edenler de olmuştur:

“Ben koruyucu aile hizmetini bildiğim için söylüyorum, profesyonel bir koruyucu ailenin yanında kalmak isterdim açıkçası. Çünkü denetleniyorlar, izleniyorlar, görevlilere o yaşta istediklerimizi söyleyebilirdik” (K13, ZK).

Katılımcılardan yalnızca biri (MS) kurum bakımına girme korkusuyla hiçbir denetim mekanizmasının olmasına ihtiyaç duymadığını, gerekli görmediğini belirtmiştir.

Ebeveyn bakımından yoksun olup kurum bakımında, koruyucu aile yanında, enformel koruyucu ile bakımında olan tüm çocuklar için sürecin en başında gerekli olduğu kadar ilerleyen dönemlerde de sosyal hizmet desteği ve müdahalesi gerekli ve önemlidir. Bu ailelerin eğitilmesi, ekonomik anlamda desteklenmesi, çocuklara ve ailelere rehberlik yapılması süreçte oluşacak olası risklerin, sorunların profesyonel kişilerce tespit edilebilmesini, çocuğun örselenmemesini, yerinde ve zamanında yapılan dokunuşlarla koruyucu ve önleyici müdahalelerin yapılmasını sağlamaktadır (Özbesler, 2009, s.88).

Yukarıda, araştırmanın bulguları katılımcıların duygu ve düşünceleri, cümleleri aktararak yorumlanmıştır. Aşağıda bu çalışmanın sonuç ve önerilerine yer verilmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada, çocukluğunda uzun ya da kısa süreli olarak ebeveyn bakımından yoksun kalıp bir akrabası, yakını ya da tanımadığı kişiler tarafından bakım görmüş yetişkin bireylerin yaşadıkları sorunları, karşılaştıkları ihtiyaçları ve bu bakım türüne ilişkin deneyimlerini, değerlendirmelerini onların gözünden anlayabilmek ve ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda niteliksel yöntemle, belirtilen koşulu sağlayan 14 bireyle yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, görüşmeler sonrasında elde edilen genel sonuçlara ve bu sonuçlardan yola çıkarak şekillenen önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇ

Yapılan bu çalışmada görüşme yapılan bireylerin enformel koruyucu aile bakımını yaşama nedenleri; eğitime ulaşamama, boşanma ve ebeveyn terki, ebeveynin göç etmesi, besleme olarak alınma, ebeveynin çalışma koşulları, bakılıp korunmak amacıyla alınmadır. Bireyler, daha çok büyükanne ve büyükbabaları yanında, sonrasında yakın akrabalar olan abla, amca, dayı, hala yanında ve en son da tanımadıkları ailelerin yanında bu bakım türünü deneyimlemişlerdir.

Yakın akraba bakımı görmüş bireylerden büyükanne ve büyükbabalar yanında yaşayanlar, diğer bireylere oranla daha mutlu olmuşlardır. Bazıları, aile içinde olumlu anlamda ayrıcalıklı görülerek el üstünde tutulmuşlardır. Bu deneyime, torun sevgisinin eşlik ettiği, torun olarak yaşayan bireylerin evde tek çocuk olmasından kaynaklı olarak kendilerine verilen sevginin bölünmediği düşünülmektedir.

Katılımcılardan en uzun süreyle (18 yıl) enformel koruyucu aile bakımını deneyimleyenler besleme olarak alınan DH ve İŞ olmuştur. Bireylerin bu kadar uzun süre bu bakımı görmeleri bakım veren ailelerden kaynaklanmıştır. Ailelerde, besleyip büyüttükleri iş gücünü kaybetmek istememe, yaşlılık dönemlerinde de kendilerine bakacak potansiyel bakıcı olarak görme düşünceleri etkili olmuştur. Bu düşünceyle uzun süre DH ve İŞ, kendi hayatları ve gelecekleri hakkında söz sahibi olamamışlardır.

Bir nevi “köle hayatı” yaşamışlardır. Her iki birey de bu hayattan, istemedikleri evlilikler yaparak uzaklaşmışlardır.

Katılımcıların ebeveynlerinden ayrılışlarındaki ilk hissettikleri ve izlenimleri; şaşkınlık, şok, ne olduğunu anlayamama, gezmeye gidiyormuş zannetme, kalıcılığını algılayamama, üzüntü, yalnızlık, güven duygusunda sarsılma, endişe, merak ve üzüntü duymama gibi duygularla ortaya çıkmıştır. Ayrılış aşamasında ortaya çıkan süreçlerin bazıları insanların kriz anında yaşadıkları evrelerle ilişkili bulunmuştur. Ebeveynlerden ayrılırken üzüntü duymadıklarını söyleyenler, ebeveynleri yanında mutsuz bir yaşam sürenlerdir.

Katılımcılardan özellikle eğitim, ebeveynlerin iş koşulları gibi mecburi olduğunu düşündükleri sebepler nedeniyle ayrılanlar, ayrılma sürecinde fikirlerinin sorulduğunu, ama başka seçeneklerinin olmadığını bildikleri için kabul etmek zorunda kaldıklarını, diğer nedenlerle ayrılanlar (boşanma ve terk, besleme olarak alınma, göç) ise ayrılma sürecinde fikirlerinin ve yapmak istediklerinin sorulmadığını belirtmişlerdir. Ayrılma sürecine katılımları sağlanmayanlar sonraki süreçte ailelerini suçlama, sıklıkla onlara karşı kızgınlık ve kırgınlık yaşamışlardır.

Katılımcıların enformel koruyucu aile bakımı gördükleri dönemlerde aile ilişkilerini sürdürme olanaklarının kısıtlı olduğu, teknolojik aletlerin yetersizliği nedeniyle de iletişim kuramadıkları, eğitim nedeniyle ayrılanların tatillerde aileleriyle görüşebildikleri, besleme olarak alınanların aileleriyle uzun süre görüşemedikleri, aileleriyle görüşmenin yanlarında yaşayan ailelerin inisiyatifine, onların götürmek istemesine bağlı olduğu, katılımcılardan bir çoğunun da genellikle köyden kente ihtiyaç halinde gelen babaları tarafından ziyaret edildiği, bu ziyaretlere katılımcılar tarafından güzel anlamlar yüklendiği ve ziyaretlere önem verildiği anlaşılmıştır.

Çalışmada, ebeveyn bakımından yoksun olup enformel koruyucu aile bakımı gören çocuklar için de geçerli ve gerekli olması düşünülen uluslararası minimum standartlardan kişisel bakım standardı içinde yer alan beslenme, eğitim, sağlık, oyun-eğlence ve boş zaman etkinlikleri alt standartları, standartlarda olması gerekenler ve enformel koruyucu aile bakımı görmüş bireylerin deneyimlerinin standartlarla ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Beslenme alanına ilişkin katılımcılardan özellikle büyükanne ve büyükbabalarıyla yaşayanların düzenli ve sağlıklı beslenebildikleri, bu konuda ihtiyaçlarının ve taleplerinin rahatlıkla karşılanabildiği; diğer katılımcılardan bir kısmının sağlıklı ve yeterli beslenemediği, bu yetersizliğin fiziksel gelişim dönemlerini etkilediği, yaşanan yere ait hissetmemekten kaynaklı olarak mutfağın rahatlıkla kullanılamadığı ve beslenme ihtiyaçlarına ilişkin yoksunluk yaşadıkları öğrenilmiştir. Besleme olarak büyütülen DH aile ile aynı masaya oturmasına izin verilmeyerek ayrımcılık görmüştür.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde bireylerin enformel koruyucu aile bakımını görmüş oldukları çocukluk dönemlerinde sağlıklı olmayı sadece bedensel anlamda hasta olmamak olarak düşündükleri ve ilk akla gelenin bu olduğu, bireylerin kendilerini hiç sosyal ve ruhsal anlamda ele almadıkları, düşünmedikleri gözlemlenmiştir. Bireylerin hiçbirinin ciddi bir sağlık problemi yaşamadığı, kendilerini bedensel anlamda sağlıklı olarak tanımladıkları, ruh sağlığı konusunda hiçbir kurumdan psiko-sosyal destek almadıkları anlaşılmıştır. Kendilerini ruhsal yönden sağlıklı ve desteksiz olarak tanımlayanlar da olmuştur. Bu bireylerin daha çok, öz güven eksikliği, yalnızlık, güven kaybı, sosyal çevreden kendini soyutlama gibi duygu durumları yaşadıkları, ayrıca bazı katılımcılarda da ebeveyn bakımından yoksun kalmanın alt ıslatma, ani kilo kayıpları ve sonraki süreçte kilo alamama gibi fizyolojik etkilere yol açtığı öğrenilmiştir.

Katılımcılardan yalnızca biri (EK) dışında hepsinin kaldıkları ailelerin yanında eğitime belirli dönemlerde devam ettikleri, kiminin eğitim alması her şeyin önünde tutulurken, kiminin eğitiminin engellendiği, kiminin de eğitimi kendi istekleri doğrultusunda sürdürmedikleri görülmüştür. Katılımcılardan bazılarının eğitiminin engellenme nedenleri arasında, ev içi işlerde çalıştırılma, hastalık, eğitime devamın desteklenmemesi, eğitim almaya izin verilmemesi yer almaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun radyoda müzik dinlemek, kitap okumak, televizyon izlemek dışında istekleri doğrultusunda uğraştıkları herhangi bir hobilerinin olmadığı, aileler tarafından buna ilişkin bir yönlendirmenin yapılmadığı, boş zamanlarının çoğunu mahallede oyun oynayarak geçirdikleri, besleme olarak alınanlara ek olarak kadın katılımcılardan bazılarının (3 kişi) da ev içi işlerde çalıştırıldıkları için boş zamanlarını yaşlarına uygun etkinliklerle, oyunlarla dolduramadıkları öğrenilmiştir.

Katılımcılar günün çoğunu burada geçirdikleri için yaşadıkları ev ortamına büyük anlamlar yüklemiştir. Çok azının (2 kişi) kendine ait ve rahatça kullanabildiği odasının olduğu, evin bölümlerinin ortak kullanıma açık olması, katılımcılardan birçoğunun aidiyet ve mahremiyet duygularını yaşayamamalarına yol açmıştır.

Araştırma kapsamında enformel koruyucu aile bakımı sağlayan aileler genellikle orta sosyo-ekonomik koşullara sahiptir. Besleme olarak aldıkları çocuklara bakım sağlayan ailelerin sosyo-ekonomik koşulları yüksektir. Hatta eve besleme almak da bir zenginlik göstergesidir. Enformel koruyucu aile bakımı görenlerin bir kısmı ekonomik anlamda kendi aileleri tarafından desteklenmiş, harçlık almışlardır. Çoğu için bu paranın yönetimi enformel koruyucu ailenin elinde olmuştur. Harçlık alamayanlar ise ihtiyaçlarını karşılayabilme konusunda ciddi yoksunluklar yaşamıştır. EKAB sağlayan aileler arasında çocuğa gönderilen parayı kendi hakkı gibi görüp çocuğu ekonomik anlamda istismar edenler olduğu gibi, çocuğa bakım verme karşılığında ailelerden para alanlar, elektrik, su faturalarını ailelere ödettirenler de olmuştur.

Araştırma kapsamında kişisel bakım bölümünde belirtilen, yeterli ve sağlıklı beslenememe, sağlık hizmetlerine ulaşamama, eğitimin engellenmesi, oyun ve eğlence haklarının ihlal edilmesi, kısıtlanması, temel ihtiyaçların karşılanmaması başlı başına ihmal türleri arasında yer almaktadır. Bunların dışında, temel güvenlik gereksiniminin karşılanmaması nedeniyle ihmal edilenler, aileler tarafından kasıtlı olarak fiziksel istismara uğrayanlar, enformel bakım sağlayan ailede baba rolündeki kişi tarafından cinsel tacize uğrayanlar, ekonomik ve duygusal yönden istismar edilenler de olmuştur. Aile üyeleri tarafından ayrımcılığa uğrayanlar da olmuştur.

Araştırma kapsamında en çok etkilenilen olaylar, durumlar arasında, enformel koruyucu aile bakımı sağlayan aile üyelerinden en yakın hissedilen ve güvenilen kişinin vefatı, hastalığı, evden ayrılması; aile üyeleri tarafından istenmediğini duyma, şahit olma olayları yer almaktadır.

Araştırma kapsamında, yaşadıkları süreci olumlu olarak değerlendirenler, öz ebeveyn bakımından daha mutlu olduğunu belirtenler bulunmaktayken, süreci olumsuz değerlendirip başka koşullarda yaşayabilmeyi tercih edenler de olmuştur. Yaşanılan sürecin sonraki hayatlarına olumsuz etkiler bıraktığını düşünenler olmuştur. Bu

düşüncelerini şekillendiren durumlar; intihara yönelme, soğuk, mesafeli ve sert bir kişilik yapısına sahip olma, toplum kurallarına uymakta zorluk çekme, güven duygusunda sarsılma, sevgi eksikliği yaşama, ezik ve eksik hissetme örnekleriyle anlatılmıştır.

Ebeveyn bakımından yoksun kalmak bireylere; güçlü ve cesur olma, baş etme mekanizmalarının güçlenmesi, öz güvenin artması, problemler karşısında kolay çözüm üretebilme gibi olumlu özellikler de kazandırmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcılar arasında, yaşanan süreçte denetim ve kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyanlar, bu bakım türünü günümüzde de yaşayan çocuklara yönelik devlet destekli hizmetlerin artırılmasını düşünenler ve önerenler olmuştur. Katılımcılardan bir kısmı çocukların anne ve babayla kalmasının mümkün olmadığı durumlarda öncelikle büyükanne ve büyükbabalar yanında ve yakın akrabaların yanında bakılmalarının doğru olacağını belirtmiştir.

5.2. ÖNERİLER

Çocuklar için en uygun bakım şekli, sağlıklı olması koşuluyla kendi ailesinin yanındır. Bunun olanaklı olmadığı, çocukların ebeveyn bakımından yoksun kaldığı durumlarda ise çocuğun bakım ve sorumluluğunu üstlenmek isteyen büyükanne ve büyükbabalar ile yakın akrabalar çocuğun bakımını devlet denetimi ve kontrolünde (koruyucu aile) gerçekleştirmelidir. Evlat edinmeye uygun çocuklar için bu seçenek işletilmelidir.

Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların büyük bir kısmı hala kayıt dışıdır. Bu çocukların ve ailelerin tespiti aşamasında mahalle muhtarları, kaymakamlıklar, sosyal hizmet merkezleri, okullar büyük rol oynamalıdır. Bu bakım kapsamındaki çocuklar velayetleri hala anne ve babalarında ise okullara kayıt esnasında tespit edilebilmekte, velayet sahibi refakatinde olmadan çocukların okula kaydı yapılamamaktadır. Bunun tespiti halinde acilen sosyal hizmetlere çocuk ve aile hakkında bildirimde bulunulmalıdır. Bu bildirim ihbar niteliğinde değil yardım ve önlem amaçlıdır.

Ebeveyn bakımından yoksun kalıp yakın akrabaları ya da yakın çevreleri yanında yaşayan çocukların tümünden devlet haberdar olmalıdır. Ailelerin ve çocukların izleme ve takipleri MEB, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, AÇSHB koordinesinde düzenli olarak yapılmalıdır.

Çocukların ebeveyn bakımından yoksun kalmasına neden olan boşanma, göç, hastalık, suç, yoksulluk, eğitimsizlik gibi olay ya da durumların odağına inilerek yaşanan bu süreçlerin ortadan kaldırılması için yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve köklü çözüm yollarına gidilmesi gerekmektedir.

Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuklar ve bu bakımı sağlayan ailelerin yürütmekte oldukları bu gayri resmi bakım şekli, günümüz akraba veya yakın çevre koruyucu aile modelinden farklı değildir. Bu nedenle enformel koruyucu aile bakımı da mevcut koruyucu aile sistemine dâhil edilmelidir, aynı imkânlar bu bakım şekli için de sağlanmalıdır. Böylelikle, hem çocukların kurum bakımına alınmayı beklemeden gerçek anlamda ‘korunarak’, en az yarayla süreci atlatabilecekleri ve olumlu yönde desteklenecekleri hem de bu bakımı sağlayan aileler için bir çocuğun bakımının eziyet, yük olarak görülmesinin önüne geçileceği düşünülmektedir.

Temel ana-baba eğitimleri ile Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimleri, enformel koruyucu aile bakımı sağlayan ailelere de zorunlu olarak verilmelidir.

Yakın akrabalarca yürütülecek koruyucu aile bakım şeklinde gönüllük ve yeterlilik esas alınmalıdır. Çocuğun bakımını üstlenmek isteyen akrabalara öncelik verilmelidir.

Çocuğun bakımını üstlenecek ailelerin kıstasları arasında çocukla olan ilişkisinin kalitesi, çocukla arasındaki güven bağı, çocuğa bakabilecek fiziksel, ruhsal, duygusal, ekonomik yeterliliğinin olması yer almalıdır. Bu kıstasların tespiti aşamasında sosyal hizmet uzmanlarının mesleki yaklaşım ve uygulamalarından yararlanılmalıdır.

Günümüzde hala yaşadıkları coğrafyaların uzaklığı, geri kalmışlığı nedeniyle eğitime devam etmekte zorluk çeken çocuklar bulunmaktadır. Bu çocuklar için öncelikli olarak yaşadıkları yerde eğitim imkânı sağlanmalı, bunun olanaklı olmadığı durumlarda da yakın ilçe ya da köylere ulaşım desteği ve çocuklara devlet denetim ve kontrolünde olan yurt desteği sağlanmalıdır.

Çocukların kısa ya da uzun süreli ebeveyn bakımından yoksunluğunun söz konusu olduğu durumlarda, ebeveynlerce ve çocuğun bakımını sağlayacak akrabalarca, sosyal hizmet çalışanlarınca çocuğa ayrıntılı bilgilendirme ve rehberlik yapılmalıdır. Karar verme aşamasına çocuğun katılımı sağlanmalıdır.

Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların ilk zamanlardan itibaren yanlarında yaşadıkları ailelerle olan iletişimlerinde, birebir ilişkilerinde uyumun yakalanıp yakalanmadığı, uyum probleminin olup olmadığı tespit edilmelidir. Uyum problemlerinin çözümü aşamasında aile ve çocuğa profesyonel ve multidisipliner destek sağlanmalıdır.

Sağlıklı iletişim ve ebeveyn tutumları konusunda enformel koruyucu aileler bilgilendirilmelidir. Çocukla yapılabilecek etkinliklerin artırılması, çocuğun boş zamanlarını kaliteli ve eğlenceli etkinliklerle ailenin katılımıyla doldurulması konusunda rehberlik ve yönlendirme yapılmalıdır.

Süresi fark etmeksizin ebeveyn bakımından yoksun kalmak her çocuk için zor ve travmatiktir. Çocuklara ruh sağlığı konusunda psiko-sosyal ve psikiyatrik destek düzenli olarak sağlanmalıdır.

Travma süreci ve sonrasında çocuğun hayatının normale döndürülmesi aşamasında okul ortamı, öğretmenleri ve arkadaşları önemli basamaklardandır. Çocuğun özel durumuna ilişkin yeterli ölçüde rehberlik servisine, sınıf öğretmeni ve okul idaresine bilgilendirme yapıp, çocuğun okul içindeki iyilik hali de bu kişilerle koordineli olarak sağlanmalı, takip edilmelidir. Okul sosyal hizmeti uygulamalarının gerekliliği bu noktada önemlidir.

Çocukların fiziksel sağlığına ilişkin gerekli tedavi ve tetkiklerin yapılması, korunma ve bakım altında olan çocuklar için olduğu gibi, ebeveyne bağlı olmaksızın ücretsiz sağlık sigortasından yararlandırılmaları sağlanmalıdır.

Araştırma kapsamında, ebeveyn bakımından yoksun kalıp enformel koruyucu aile bakımı gören bireylerin ihmal ve istismara uğradıkları saptanmıştır. Bu doğrultuda, aileler ve çocuklara ihmal ve istismar konularında Sosyal Hizmetler Eğitim ve Danışmanlık Birimleri, Aile Danışma Merkezleri, Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Müdürlükleri, İl Millî Eğitim Müdürlükleri ve ilgili kurum ve kuruluşlarca eğitim ve

danışmanlık hizmetleri verilerek bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. İhmal ve istismarın ihtimali halinde çocukların en az yarayla, o ortamdan alınıp akraba ya da değil, güvenli bir aile yanına yerleştirilmesi sağlanmalıdır.

Ebeveyn bakımından yoksun kalmış ve enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların kısa sürede iyileştirilmeleri, günlük alışkanlıklarına ve hayatlarına ulaşabilmeleri daha çok, çocuğun bakımını sağlayan ailelerin elindedir. Çocuğun güçlendirilmesi adına öncelikle aileler güçlendirilmelidir, çocuğun iyileştirilmesine yönelik ihtiyaçları ve çocuk adına yapılması gerekenler konusunda ailelere eğitimler verilerek rehberlik, danışmanlık yapılmalıdır. Ailelerle yapılan görüşmeler sonucunda, çocuğun aidiyet ve mahremiyet gereksinimini geliştirecek şekilde çocuğa ev içinde uygun yaşam alanının oluşturulması, çocuğun evin alanlarını kullanmaya yönelik çekincelerinin giderilmesi adına uygun yaklaşım yöntemleriyle çocuğa yaklaşılması sağlanmalıdır.

Ebeveyn bakımından yoksun kalmış ve enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların boş zamanlarını yaşına ve gelişimine uygun, mutlu olabileceği aktivitelerle geçirebilmeleri adına İl Milli Eğitim Müdürlükleri, Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri, Sosyal Hizmet Merkezleri, Belediyelerin Gençlik Merkezleri koordinatörlüğünde ücretsiz ve öncelikli hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanmalıdır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti almakta olan ailelerin çocukları için yürütülmekte olan "Okul Destek Projesi" çocukların boş zamanlarını etkili bir şekilde geçirmelerini sağlayan güzel ve yararlı bir adım olmuştur. Söz konusu uygulamadan enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların da hizmet kapsamına alınarak faydalandırılmaları sağlanmalıdır.

Ülkemizde vatandaşlar AÇSHB İl Müdürlüklerine bağlı Sosyal Hizmet Merkezlerine, Alo183 hattı, CİMER kanallarıyla sosyal hizmet gereksinimlerine ilişkin başvurularını yapabilmektedirler, ancak birçok bireyin henüz müracaat etme, kurumlardan haberdar olma bilgisi ve yeterliliği bulunmamaktadır. Kişilerin müracaatçı olmalarını beklemeden çözüm üretebilme aşamasında AÇSHB, her geçen gün yeni uygulama ve projeler geliştirmektedir. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) personelinin hemen hemen tüm illerde yapmakta olduğu hane, saha çalışmaları güzel örneklerden biridir. Program sayesinde hiçbir kuruma kayıtlı olmayıp Sosyal ve Ekonomik Destek

Hizmetinden yararlanmayan ancak öz ebeveyni bakımından yoksun bir çocuğun/çocukların bakımını sağlamakta olan ailelere ulaşmak, aile ve çocuğu takip etmek, denetimlerini sağlamak kolaylaşacaktır. Bu doğrultuda söz konusu personelin sayısının artırılması, personelin daha çok sosyal hizmet, psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, sosyoloji bölümü mezunları arasından alınması, vakaların tespiti sonrasında gerekli müdahale ve sürecin takibi için yönlendirmelerin yapılması sağlanmalıdır.

Ebeveyn bakımından yoksun kalıp enformel koruyucu aile bakımı görmekte olan çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerinin sürdürülmesi ya da sınırlandırılması konularında bu bakımı sağlayan aileler ve çocuklar için, koruyucu aile hizmetinde olduğu gibi profesyonel denetim mekanizması sağlanmalıdır. Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocukların uzun süre ebeveynleri tarafından aranıp sorulmadığı, ebeveyn yükümlülüklerinin yerine getirilmediği durumlarda velayetin değiştirilmesi ya da kaldırılması yönünde hukuksal işlemlerin yapılarak çocuğun bakımını üstlenmekte olan aile tarafından evlat edindirilmesi, çocuğa yönelik kalıcı çözümler üretilmesi yoluna gidilmelidir.

Ebeveyn bakımından yoksun kalmış ve enformel koruyucu aile bakımı görmekte olan çocuklar ve bu bakım şeklini sağlamış/sağlamakta olan aileler; sadece sosyal hizmet uzmanları, sosyal çalışmacılar, sosyal hizmet alanlarında çalışan meslek elemanlarının ilgilendiği, ilgilenmesi gereken bir alan değildir, fakat sosyal hizmet uzmanlarının ve uygulamasının bireyi ve bireyin çevresini birlikte ele alan yaklaşımı, uzmanlığı enformel koruyucu aile hizmetinin görünür hale getirilmesinde daha etkilidir. Çünkü sosyal hizmet uzmanları mikro düzeyde bireyi ve ailesini bütünlüklü olarak ele almakta ve müdahale geliştirmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının alan çalışmasında, müracaatçılarla yaptığı görüşmelerde mesleki yeterliliğini etkili bir şekilde kullanabilmesi için sayılarının artırılması gerekmektedir.

“Sosyal hizmet uzmanı müracaatçı ve topluluk kaynakları (hizmete ihtiyacı olan insanlar ile onlara hizmet sağlayarak onları bir araya getirmek gibi) arasındaki bağlantıya yardımcı olan profesyonel insan pozisyonunda konumlandırılır” (Sheafor & Horejsi, 2015, s. 76). Enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuk ve bakım veren ailelere yönelik aracılık rolünü gerçekleştirebilmesi için sosyal hizmet uzmanlarının etki

alanı genişletilmelidir. Bu bakım altındaki çocuğun bakım veren aile, biyolojik aile, okul gibi sosyal çevresiyle ilişkisinde sosyal hizmet uzmanları aktif rol oynamalıdır. Çocukların ve bu ailelerin gereksinimleri noktasında diğer kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin işbirliği sağlanmalıdır.

Bu çalışmanın sonuçlarında da ortaya çıktığı gibi enformel koruyucu aile bakımı altında olup ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar ne yazık ki hala mevcuttur. Bu çocukların hakları sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk rolleriyle ortaya çıkarılmalı ve uzmanların savunuculuk rollerini gerçekleştirebilmesi konusu desteklenmelidir. Süreçte sosyal hizmet uzmanının danışmanlık rolüyle de çocuğa psiko-sosyal destek sağlanmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanlarının enformel koruyucu aile bakımı altındaki çocuk ve bakım veren ailelerle çalışırken rollerini gerçekleştirebilmeleri için bilgi ve deneyim birikimlerinin hizmet içi, özel, bireysel, terapötik eğitimlerle desteklenmesi gerekmektedir ve uzmanların kendini geliştirmesinin önü açılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, H., & Karataş, K. (2008). Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1), 29-44.
- Acar, Y. B. (2011). *İstisnai Öyküler Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküleri* (1. Basım b.). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, E. (2016). *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Alkan, 1. s.-7. (tarih yok).
- ASPB. (2016). *Faaliyet Raporu*.
- Atwood, M. (2017). *Damızlık Kızın Öyküsü*. (S. Altınçekiç, & Ö. Kabakçıoğlu, Çev.) Doğan Kitap.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık .
- Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. 12 15, 2018 tarihinde http://www.asecib.ase.ro/mps/Bandura_SocialLearningTheory.pdf adresinden alındı
- Billing, A., Ehrle, J., & Kortenkamp, K. (2002). Children Cared for by Relatives: What Do We Know about Their Well-Being? . *The Urban Institute*.
- Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S. O. S. Çocuk Köyleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2,(1)(3-10), 6.
- Bowlby, J. (1953). *Child Care and The Growth of Love*. London: Penguin Books.
- Cılga, A. (2001). Çocuk Hakları Eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*.
- Cozolino, L. (2014). *İnsan İlişkilerinin Nörobilimi Bağlanma ve Sosyal Beynin Gelişimi* (1. b.). (M. Benveniste, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları 135.
- Çalcalı, Ö. (2011). Yoksullukla Mücadelede Devletin Rolü: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu. *Memleket Siyaset Yönetim*, 6(16).
- Çengelci, E. (1993). Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11(1-2-3).
- Çocuk Hakları Komitesi, 4. (2005). *Ana Baba Bakımından Yoksun Çocuklarla İlgili Genel Görüşme*. 11 27, 2017 tarihinde <http://anne%20baba%20bakimindan%20yoksun%20çocuklar/bm-anabababakimindanyoksuncocuklar.pdf> adresinden alındı
- Çocuk Hizmetleri* . (tarih yok). <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/evlat-edinme> adresinden alındı
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. (tarih yok). 12 22, 2018 tarihinde <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler> adresinden alındı

- Derman , M. T., & Başal, H. A. (2013). Okulöncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi ve Yönetim Dergisi*, 6(1), 143-154.
- Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklar İçin Ulusal Minimum Standartlar El Kitabı. (2014, Şubat).
- Erbay, E. (2008). Çocuk İşçi Olmak. *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*(14).
- Erbay, E. (2013). Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1).
- Erbay, E. (2013). Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Büyük Resmi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 158.
- Erükçü Akbaş, G. (2018). Şiddete Tanıklık Etmek: Kadın Cinayetleri Sonrası Geride Kalanlar, Doktora Tezi. Ankara.
- Erükçü, G., & Akbaş, E. (2012). Türkiye’de Çocuk Mahkemeleri Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3).
- Geen, R. (2004). The Evolution of Kinship Care Policy and Practice. *The Future of Children*, 14(1), 130-149. doi:10.2307/1602758
- Gökçe, B. (1971). *Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ile İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlil ve İzahı* . Ankara: Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğu Yayınları.
- Gökçe, H. (2017). Bir Sosyal Politika Olarak Evlat Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi* , 1(1), 19-38.
- Görgülü, Ü. (2014). Koruyucu Aile Uygulamasının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* .
- Gürer, A. ř., & Bay , A. (2013). *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*. Ankara: Ankara Birleşik Dağıtım.
- Haberler.com, 19.12.2009, ‘Penisilin Vurulan Bebek Yaşam Mücadelesini Kaybetti’ . . (tarih yok).
- Herman, J. L. (2016). *Travma ve İyileşme: Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre* (4. b.). (T. Tosun, Çev.) İstanbul: Literatür Yayınları.
- İnan, A. N. (1968). Çocuk Hukuku. İstanbul: Ankara Ün. Eğitim Fak. Yayınları.
- Kahraman, F. (2007). Türkiye’de Çocuk Refahı Alanında Koruyucu Aile Hizmeti (Sakarya ve Kocaeli Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakaş, B., & Çevik , Ö. (2016). Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.

- Karakoç , A., Bingöl, F., & Ocakçı, A. F. (2014). Türk Adolesanlarda Menarş ve İlk Duygusal Tepkiler. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1).
- Karakoç, İ. (2015). Bir İslam Hukuku Müessesesi Olan Hidane Hakkının ve Osmanlı Aile Hukukunda Uygulanışının İzmir Şer'iyye Sicillerinde Yer Alan Bir Karar Örneği Üzerinde İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(3), 151-206.
- Karataş, K. (1999). Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri. *Yaşam Boyu Sosyal Hizmet; Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan* (s. 42). içinde Ankara: H.Ü. S.H.Y.O. Yayınları .
- Karataş, K. (2001). Sosyal Devlet Tartışmaları. S. H. Sempozyumu içinde, *Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet* (s. 274-281). Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Karataş, K. (2007). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 14.
- Koşar, N. (1989). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Koşar, N. G. (1992). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. Ankara.
- Krysiak, J. L., & Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması* (1. Baskı b.). (E. Erbay, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Kurt, A. (1994). İslamın Koruyucu Aileye Bakışı. *Uludağ Ü. İlahiyat Fak. Der.*, 6(6).
- Küçükkaraca, N. (1999). Dış Göç ve Başarı- Kırsal Alana Geri Dönüş Örneği. H. Ü. Yüksekokulu içinde, *Prof. Dr. Sema Kut' a Armağan* (s. 313-323). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Lee, E., Clarkson-Hendrix, M., & Lee, Y. (2016). Parenting Stress of Grandparents and Other Kin as Informal Kinship Caregivers: A mixed Method Study. *Children and Youth Services Review*(69), 29-38.
- Miles, M., & Huberman, A. (2015). *Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap: Nitel Veri Analizi* (ikinci Baskıdan Çeviri b.). (S. Akbaba Altun, & A. Ersoy, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Müftü, G. (2013). Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Bir Tarihçe. <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme> adresinden alındı
- Nandy, S., & Selwyn, J. (2011). Spotlight on Kinship Care . *Buttle UK*, 1-23.
- O, Ö. (1988). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı Toplumunda Aile* . İstanbul : Pan Yayınları .
- Özbay, F. (1999). *Türkiye'de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?* İstanbul .
- Özbay, F. (2012). "Evlerde Elkızları. Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler". L. Davidoff-Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet. *Research Gate*, 1-19. 01 06, 2019 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication/261979046> adresinden alındı

- Özbesler, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum*, 4(16)(86).
- Özdemir, F. (1997). *Psikososyal ve Hukuksal Açıdan Koruyucu Aile Bakımı*. Ankara: Atilla Yayıncılık Kitabevi .
- Polat, O. (2008). Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu. *Toplum ve Demokrasi*, 2(2).
- Salim, M. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Semra, E. (1989). Çocuk Hakları Üzerine. *Eğitim ve Bilim*.
- Sheafor, B., & Horejsi, C. (2015). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler* (2. Baskı b.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*. (tarih yok). 12 22, 2018 tarihinde <https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/> adresinden alındı
- Stein, R., Hurlburt, M., Heneghan, A., Zhang, J., Rolls-Reutz, J., Landsverk, J., & McCue Horwitz, S. (2014). Health Status and Type of Out-of-Home Placement: Informal Kinship Care in an Investigated Sample. *Academic Pediatrics*, 14(6), 559-564.
- Sutphin, S. T. (2015). Using Kinship Navigators to Assess the Needs of Kinship Caregivers. *Grandfamilies: The Contemporary Journal of Research, Practice and Policy*, 2(1), 50-74.
- Şenocak, H. (tarih yok). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. 193.
- Tarımeri, N. (2007). *Çocuk Koruma(ma) Kanunu*. Ankara: Sabev Yayınları.
- Tuncay, T. (2009). Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi, Doktora tezi. Ankara.
- Türk Dil Kurumu*. (tarih yok). 12 23, 2018 tarihinde <http://tdk.gov.tr> adresinden alındı
- Uluç, F. Ö. (1997). *Psiko-Sosyal ve Hukuksal Açıdan Koruyucu Aile Bakımı*. Ankara: Atilla Yayıncılık Kitabevi.
- Uluğtekin, S. (2001). Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler . HÜSHYO Yayını .
- Unicef*. (tarih yok). 12 23, 2018 tarihinde <http://www.unicef.org.tr> adresinden alındı
- UNICEF. (tarih yok). Koruyucu Aile Eğitim Modülleri.
- Unicef. (tarih yok). *Riskler ve Çocuk Koruma*. 11 2017, 27 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=22> adresinden alındı
- Ünal, V. (2012). Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 1-27.

- Ünal, V. (2015). Dünden Bugüne Kültürümüzde Koruyucu Aile Hizmetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 875-900.
- Üstüner, S., Erol, N., & Şimşek, Z. (2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 130-140.
- Webb, N. B. (2017). *Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması*. (Ç. E. Erbay, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum*, 5(18), 50.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zastrow, C., & Krist-Ashman, K. K. (2014). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre*. Ankara: Nika Yayınevi.

Mevzuat

- TC. Anayasası (1982), *TC Resmi Gazete*, 17863, 09.11.1982.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005). *TC. Resmi Gazete*, 25876, 15.07.2005.
- Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik. *TC Resmi Gazete*, 26386, 24.12.2006.
- Türk Medeni Kanunu (2001). *TC. Resmi Gazete*, 24607, 8.12.2001.
- Türk Ceza Kanunu (2004). *TC. Resmi Gazete*, 25611, 12.10.2004.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983), *TC. Resmi Gazete*, 18059, 27.05.1983.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1995). *TC. Resmi Gazete*, 22189, 27.01.1995.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012), *TC. Resmi Gazete*, 28497, 14.12.2012.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2015), *TC Resmi Gazete*, 29284, 03.03.2015.
- Minimum Standartlar İzleme ve Değerlendirme Programının Uygulanmasına Dair Yönerge (2013). <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10616/Yönergeler>, 05.09.2013.

İnternet Siteleri

- [<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>] Erişim: 27.11.2017.
- [<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/evlat-edinme>] Erişim: 27.11.2017.
- [<https://www.ailevecalisma.gov.tr/>] Erişim: 01.01.2019.
- [<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=22>–Riskler ve Çocuk Koruma] Erişim: 12.12.2017.

[<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10542/files/KURULUSLAR.pdf>, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013d) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü]. Erişim: 27.11.2017.

[<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/cocuk-haklari/bm-cocuklari-alternatif-bakimina-iliskin-rehber-ilkeler.pdf>, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü] Erişim: 22.12.2018.

[<https://www.ucb.com.tr/hastalar/ko%C5%9Fullar/SantralSinirSistemi/Epilepsi/Aileler-%C4%B0%C3%A7in-Epilepsi-Rehberi>] Erişim: 24.12.2018.

[<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/hidane>] Erişim: 27.11.2017.

[<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/>] Erişim: 22.12.2018.

[<http://tdk.gov.tr>] Erişim: 23.12.2018.

[<http://www.unicef.org.tr>] Erişim: 23.12.2018.

[http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemini-nuygulanmasi.pdf] Erişim: 12.01.2017.

[<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home.html>] Erişim: 27.11.2017.

[<https://www.who.int/>] Erişim: 19.12.2018.

[<https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Stepping%20Up%20For%20Kids%20%20What%20Government%20and%20Communities%20Should%20Do%20to%20Support%20Kinship%20Families.pdf>] Erişim: 05.02.2019.

Haberler.com, 19.12.2009, ‘Penisilin Vurulan Bebek Yaşam Mücadelesini Kaybetti’.

Hürriyet Gazetesi, 01.12.2108, ‘Bademciği Azdı, Penisilin İğnesi Yaptırdı ve Öldü’.

Habertürk Gazetesi, 19.12.2012, ‘Yanlış iğne sakat bıraktı iddiası’.

EKLER

EK 1: BİLGİLENDİRİMİŞ OLUR FORMU

ÇOCUKLUĞUNDA ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI GÖRMÜŞ BİREYLERİN DENEYİMLERİ ARAŞTIRMASI

Selver ALBAYRAK

Bu katıldığımız çalışma bilimsel bir araştırma olup adı “Çocukluğunda Enformel Koruyucu Aile Bakımı Görmüş Bireylerin Deneyimleri Araştırması”dır. Bu araştırmaya katılmaya karar vermeden önce sizi bilgilendirecek olan bu belgeyi incelemeniz önemlidir. Yine bu araştırma ile ilgili sorunuz olduğu takdirde lütfen araştırmacı ile görüşmekten çekinmeyiniz. Bu araştırmanın protokolü, HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU makamları tarafından değerlendirilmiş ve onaylanmıştır. Helsinki beyannamesinde ortaya konan etik prensiplere riayet edilecektir. Bu formun bir kopyası size saklamanız için verilecektir.

Bu araştırmanın amacı çocukluğunda bu bakımı görmüş bireylerin yaşadıkları sorunları, karşılaştıkları ihtiyaçları ve bu bakım türüne ilişkin deneyimlerini, değerlendirmelerini onların gözünden anlayabilmek ve ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular yaklaşık 60 dakikanızı alacak şekilde size uygulanacak ve yanıtlarınız kayıt altına alınacaktır. Değerli paylaşımlarınızın tümünün akılda tutulması ya da not alınmasının güçlüğü nedeniyle hiçbir detayı atlamamak adına görüşmemiz kayıt cihazıyla kaydedilecektir.

Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığımız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır.

Araştırmanın danışmanı Prof. Dr. Kasım Karataş olup çalışma ile ilgili ayrıntılı bilgi alma isteminiz olursa aşağıdaki numarayı arayabilirsiniz.

Selver ALBAYRAK (*****)

Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz.

Sizin araştırmaya katılmanıza ilişkin bilgisi olan tek kişi araştırmacı olacaktır. Araştırmacıya verdiğiniz kişisel bilgileriniz de gizli tutulacaktır. Bununla birlikte, yetkili kurumların mufettişleri araştırmanın geçerli yasalara uygun olarak yurutulmesini garantilemek uzere araştırmaya ilişkin kayıtlarınızı incelemekle yukumlul olabilirler. Kayıtlarınızdaki bilgiler sadece bu araştırma amacıyla ve bu araştırmayı izleyen yayımlar için kullanılacaktır. Her durumda kimliğiniz saklanacak, diğer amaçlar için kullanılmayacak veya uuncu şahıslara açıklanmayacaktır.

ÇOCUKLUĞUNDA ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI GÖRMÜŞ BİREYLERİN DENEYİMLERİ ARAŞTIRMASI

Sayın Selver ALBAYRAK bu araştırmanın çocukluğunda enformel koruyucu aile bakımı gormuş bireylerle yapılacağını bana belirterek yukarıdaki bilgileri bana aktardı. Bu bilgilerden sonra buyle bir araştırmaya “katılımcı” olarak davet edildim.

Eğer bu araştırmaya katılırsam araştırmacı ile aramda kalması gereken bana ait bilgilerin gizliliğine bu araştırma sırasında da buyuk ozen ve sayđı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli guven verildi.

Projenin yurutulmesi sırasında herhangi bir sebep gostermeden araştırmadan çekilebilirim. Ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi onceden bildirmemim uygun olacağının bilincindeyim.

Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir odeme yapılmayacaktır.

Araştırmaya ilişkin bir sorum olursa herhangi bir saatte, Selver ALBAYRAK, ***** telefon numarasını arayabileceğimi ve selveralbayrak@yandex.com’ dan irtibata geçebileceğimi biliyorum.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersem, bu durumun tarafıma herhangi bir zarar getirmeyeceğini de biliyorum.

Görüşmemizin kayıt cihazıyla kaydedilmesinde herhangi bir sakınca görmüyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırma projesinde “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti büyük bir memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Bu formun imzalı ve tarihli bir kopyası bana verildi.

GÖNÜLLÜNÜN		İMZASI
ADI & SOYADI		
ADRESİ		
TEL.& FAKS		
TARİH		
ARAŞTIRMA EKİBİNDE YER ALAN VE YETKİN BİR ARAŞTIRMACININ		
ADI & SOYADI		
TARİH		

EK 2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

KİŞİSEL BİLGİLER

1. Yaşı
2. Cinsiyeti
3. Medeni durumu
4. Yaşadığı şehir
5. Eğitim durumu
6. Çalışma durumu
7. Aile durumu (eş, ebeveyn, kardeşler, akrabalar, çocuklar).

ÇOCUKLUK DÖNEMİ

8. Nasıl bir çocukluk geçirdiniz? Çocukluk döneminiz hakkında bilgi verebilir misiniz?
9. Ailenizin maddi durumu nasıldı?
10. Çocukluğunuzda, aile üyelerinizle olan ilişkileriniz hakkında bilgi verebilir misiniz (anne, baba, kardeşler)?

BİYOLOJİK EBEVEYNDEN AYRILMA SÜRECİ

11. Ebeveynlerinizden ayrılma sürecinizin nedenleri hakkında bilgi verebilir misiniz?
12. Ailenizden ayrıldığınız ilk süreçte hissettiklerinizi, tepkilerinizi, duygularınızı anlatabilir misiniz?
13. Ailenizin duyguları ve düşünceleri, hissettikleri hakkında bilgi verebilir misiniz?
14. Ayrılma sürecinizde sizin fikirleriniz ya da yapmak istedikleriniz size soruldu mu? Biraz açıkla mısınız?

BİYOLOJİK EBEVEYNDEN AYRILDIKTAN SONRAKİ SÜREÇ

15. Kiminle-kimlerle yaşadınız?
16. Ailenin kendi çocukları hakkında bilgi verebilir misiniz?
17. Ne kadar süre ebeveynlerinizden ayrı yaşadınız?

18. Ailenizle hangi sıklıklarda görüşüyordunuz?
19. Kardeşleriniz neredeydi (var ise) ?
20. Kendi aileniz sizinle nasıl iletişime geçiyordu, ilgileniyordu?

YAŞANILAN YERDE BESLENME DURUMU

21. Yaşanılan yerdeki günlük beslenme alışkanlıklarınız hakkında bilgi verebilir misiniz?
22. Eski beslenme alışkanlıklarınızla karşılaştırabilir misiniz, farklar neydi?
23. Yeterli ve sağlıklı beslendiğinizi düşünüyor muydunuz?
24. Günün her saati mutfağı kullanabiliyor muydunuz? İstediklerinizi öğün beklemeden yiyebiliyor muydunuz?
25. Market-pazar alışverişlerinde sevdiğiniz, istediğiniz yiyeceklerin alınmasını talep edebiliyor muydunuz?
26. Yemek konusunda görüşlerinizi, taleplerinizi belirtebiliyor muydunuz?
27. Ebeveyninizden ayrı kaldığınız dönemde beslenme alanına ilişkin, ihtiyaç duyduğunuz, yoksunluk hissettiğiniz şeylerle ilgili bilgi verebilir misiniz?

YAŞANILAN YERDE SAĞLIK DURUMU

28. Ebeveyninizden ayrı kaldığınız dönemdeki sağlık durumunuza ilişkin bilgi verebilir misiniz? Beden sağlığınız, ruh sağlığınız?
29. Herhangi bir resmi kuruluştan, sağlık kuruluşundan psiko-sosyal destek aldınız mı? Anlatabilir misiniz?
30. Sağlık kontrolleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz? Ne sıklıkla ve hangi problemler nedeniyle hastaneye gidiyordunuz?
31. Uzun süre tedavi gerektiren ya da önemli bir sağlık probleminiz oldu ise açıklar mısınız? Nasıl bir süreçti?
32. Kişisel temizliğinizi nasıl yapıyordunuz?
33. Kıyafetleriniz nasıl temizleniyordu, kim yapıyordu?
34. Banyonuzu nasıl yapıyordunuz? Birisi yardımcı oluyor muydu?
35. Ebeveyninizden ayrı kaldığınız dönemde sağlık alanına ilişkin, ihtiyaç duyduğunuz, yoksunluk hissettiğiniz şeylerle ilgili bilgi verebilir misiniz?

YAŞANILAN YERDE EĞİTİM DURUMU

36. Ailenizden ayrılmadan önceki dönemde okula gidiyor muydunuz? Kaçıncı sınıfta idiniz?
37. Ailenizden ayrıldıktan sonraki okul durumunuz, başarı durumunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?
38. Ödevlerinizi yapma konusunda kimlerden destek alıyordunuz?
39. Okul devamsızlığınız hakkında bilgi verebilir misiniz?
40. Öğretmenleriniz, okul arkadaşlarınız ve onların size karşı tutumları hakkında bilgi verebilir misiniz?
41. Okulda sizi temsil eden veliniz kimdi? Ne sıklıkla okul-veli toplantılarına katılıyordu, öğretmenlerinizle görüşmeye geliyordu?
42. Kendi çocuklarının eğitimiyle nasıl ilgileniyorlardı?
43. Ebeveyninizden ayrı kaldığınız dönemde eğitim alanına ilişkin, ihtiyaç duyduğunuz, yoksunluk hissettiğiniz şeylerle ilgili bilgi verebilir misiniz?

OYUN-EĞLENCE, BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ

44. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyordunuz?
45. Herhangi bir hobiyle uğraşıyor muydunuz?
46. Herhangi bir kursa gidiyor muydunuz?
47. Arkadaşlarınızla ne sıklıkla görüşüyor, birlikte aktiviteler yapıyordunuz?
48. Birlikte vakit geçirdiğiniz, kendinize yakın hissettiğiniz kişiler hakkında bilgi verir misiniz?

YAŞANILAN YERİN FİZİKİ KOŞULLARI (EV ORTAMI)

49. Yaşadığınız yerde ev ortamı sizin için nasıl düzenlenmişti?
50. Size ait bir oda var mıydı? Nerede uyuyor, ders çalışıyordunuz?
51. Ailenin diğer çocuklarının odaları hakkında bilgi verebilir misiniz?
52. Ebeveyninizden ayrı kaldığınız dönemde yaşanılan evin fiziki koşullarına ilişkin, ihtiyaç duyduğunuz, yoksunluk hissettiğiniz şeylerle ilgili bilgi verebilir misiniz?

SOSYO-EKONOMİK KOŞULLAR

53. Yanında yaşadığınız ailenin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin bilgi verebilir misiniz?
54. Yanında yaşadığınız aile herhangi bir kurumdan ekonomik destek alıyor muydu?
55. Sizin için yapılan harcamalar nasıldı?
56. Sizin için daha çok hangi gereksiniminize yönelik harcamalar yapılmaktaydı?
57. İhtiyaç duyduğunuz şeylerin satın alınmasını talep edebiliyor muydunuz?
58. Yeni kıyafetlerinizi nasıl alıyordunuz?
59. Çok isteyip de satın alamadığınız, alınamayan şeyler oldu mu? Alınmama nedenleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

AİLE İÇİ İLİŞKİLER

60. Yaşanılan yerde kendinize en yakın hissettiğiniz kişi kimdi, iletişiminiz nasıldı? Birden çok kişi yok ise, birlikte yaşadığınız kişi ile ilişkileriniz nasıldı?
61. Duygu ve düşüncelerinizi kimlerle ve nasıl paylaştınız?
62. Yaşadığınız ortamda tanık olduğunuz, ya da yaşadığınız şiddet, istismar, kötü muamele davranışı oldu mu? Bilgi verebilir misiniz?
63. Herhangi bir kötü muameleye maruz kaldıysanız çevrenizde yardım isteyebileceğiniz birileri var mıydı, kimlerdi bunlar açıklar mısınız?
64. Birlikte yaşadığınız kişilerle olan ilişkilerinizde sizi en çok etkileyen olayı anlatır mısınız?
65. Sevinçlerinizi ya da üzgün, mutsuz, sinirli olduğunuz durumlarla ilgili duygu ve düşüncelerinizi rahatlıkla paylaşabilir miydiniz?
66. Birlikte yaşadığınız kişilerin size karşı tutum ve davranışları ile kendi çocuklarına olan tutum ve davranışlarını karşılaştırdığınızda, farklar nelerdi?

DEĞERLENDİRME, ÖNERİLER, ELEŞTİRİLER

67. Yaşadığınız en büyük zorluk neydi?
68. En çok gereksinimini duyduğunuz, yoksunluğunu hissettiğiniz şeyler nelerdi?
69. Yaşadığınız süreçte herhangi bir resmi kurum tarafından desteklenmek ya da korunmak ister miydiniz? Bu süreci sizce nasıl etkilerdi?
70. Ailenizden ayrı geçirdiğiniz o dönemde mutlu muydunuz? Kendinizi o dönemde nasıl biri olarak tanımlarsınız?

71. Yaşadığınız sürecin şu anki hayatınıza katkıları ya da etkileri nelerdir?
72. Yaşadığınız sürecin kişiliğinize olan etkileri ya da katkıları nelerdir?
73. Son olarak bu sürece ilişkin önerileriniz ve eleştirileriniz nelerdir? Sizce bu hizmet nasıl daha iyi bir şekilde yürütülebilir?

EK 3: HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ **433 - 1663** 13 Nisan 2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 28.03.2018 tarih ve 3017 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı tezli yüksek lisans öğrencisi Selver ALBAYRAK'ın Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında yürüttüğü "Enformel Koruyucu Aile Bakımı Üzerine Ailelerin ve Geçmişte Bu Deneyimi Yaşamış Kişilerin Gözünden Bir Değerlendirme" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 03 Nisan 2018 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

*Öğrenci İşlerine
Yazı İşleri Müdürlüğü
19.06.2018*

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 305 1008

EK 4: ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 22.04.2019</p> <p>Tez Başlığı: ENFORMEL KORUYUCU AİLE BAKIMI ÜZERİNE GEÇMİŞTE BU DENEYİMİ YAŞAMIŞ KİŞİLERİN GÖZÜNDEN BİR DEĞERLENDİRME</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin, 22.04.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4' tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve bu Uygulama Esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <div style="text-align: right;"> 22.04.2019 </div> <p>Adı Soyadı: SELVER ALBAYRAK</p> <p>Öğrenci No: N14227495</p> <p>Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET</p> <p>Programı: TEZLİ YÜKSEK LİSANS</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <div style="text-align: center;">   <hr/> Prof. Dr. Kasım KARATAŞ </div>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT

Date: 22.04.2019

Thesis Title: AN EVALUATION OF INFORMAL FOSTER FAMILY CARE FROM PEOPLE PERSPECTIVE, WHO ARE EXPERIENCED

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 22.04.2019 for the total of 164 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

22.04.2019

Name Surname: SELVER ALBAYRAK

Student No: N14227495

Department: SOSYAL HİZMET

Program: TEZLİ YÜKSEK LİSANS

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

Enformel Koruyucu Aile Bakımı Üzerine Geçmişte Bu Deneyimi Yaşamış Kişilerin Gözünden Bir Değerlendirme

ORIJINALLIK RAPORU

% 4	% 3	% 1	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.unicef.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
2	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
3	www.sck.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
4	www.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
5	www.kanunum.com İnternet Kaynağı	<% 1
6	www.lexpera.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
7	eprints.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
8	www.dersindir.net İnternet Kaynağı	<% 1

9	www.drnuryalcin.com İnternet Kaynağı	<% 1
10	aile.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
11	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
12	YAZICI, Ergün. "Türkiye de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile bakım yönteminde yeni yaklaşımlar", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2014. Yayın	<% 1
13	ÇİÇEK, Şefika Eda and DİKMEN, Süleyman. "SOSYAL BÜTÇELEME ÖRNEĞİ OLARAK ÇOCUK DOSTU BÜTÇE", Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2016. Yayın	<% 1

Alıntıları çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

< 5 words

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde

